

הספרייה הלאומית מדיניות פיתוח האוסף

הספרייה הלאומית
المكتبة الوطنية الإسرائيلية
THE NATIONAL
LIBRARY OF ISRAEL

**הספרייה הלאומית
מדיניות פיתוח האוסף**

אושר על ידי דירקטוריון הספרייה
ביום ה', ח' באייר, תשע"ג
18.4.2013

הספרייה הלאומית מדיניות פיתוח האוסף

אושר על ידי דירקטוריון הספרייה
ביום ה', ח' באייר, תשע"ג
18.4.2013

**The National Library of Israel
Collection Development Policy**

עריכה לשונית: חנה עמית ועדנה חכם בסקין
עיצוב: ינק יונטף
סריקות: אגף מערכות מידע, הספרייה הלאומית

תודתנו נתונה לכל מי שתרמו לפיתוח
מדיניות האוסף של הספרייה הלאומית

מסת"ב 978-965-91585-6-0 ISBN

© 2013 - תשע"ג
כל הזכויות שמורות לספרייה הלאומית

הדפסה: דפוס ע.ר. הדפסות בע"מ

תוכן העניינים

13.....	א. מבוא
14.....	1.א. תחומי הליבה ותחומים נוספים.....
15.....	2.א. האיסוף בתחומי הליבה.....
17.....	3.א. רמות האיסוף.....
18.....	חריגים.....
18.....	4.א. תבניות הפריטים (פורמטים).....
20.....	5.א. שינוי סיווג ספרים.....
21.....	ב. אוסף יהדות
23.....	1.ב. תיאור האוסף.....
23.....	תפיסת האוסף.....
24.....	2.ב. עקרונות האיסוף.....
25.....	גבולות גזרה פנימיים וחיצוניים.....
25.....	גבולות גזרה ביחס לאוסף ישראל.....
25.....	גבולות גזרה ביחס לאוספים לאומיים אחרים.....
27.....	תחומי האיסוף: תוכן.....
28.....	תחומים נושאים.....
28.....	ספרות אנטישמית קלסית מימי קדם ועד ימינו.....
28.....	אמנות יהודית.....
29.....	תחומים ספרותיים.....
29.....	מקרא ותרגומיו.....
29.....	פרוזה, שירה ומחקרים במדעי הרוח והחברה שכתבו יהודים.....
30.....	תחומים ביוגרפיים.....
30.....	ביוגרפיות יהודיות.....
30.....	תחומים כלליים התומכים באוסף יהדות.....
30.....	תחומי האיסוף: צורה.....
30.....	סוגות ספרותיות.....
31.....	שפות האיסוף.....
31.....	3.ב. תבניות הפריטים (פורמטים).....
31.....	ספרים מודפסים.....
32.....	מהדורות והדפסות.....
33.....	ספרים אלקטרוניים.....
33.....	לשונות ותרגומים.....
34.....	כותרים היסטוריים.....

34	כתבי עת
34	עבודות דוקטור, עבודות גמר לתואר שני ועבודות סמינריוניות
34	קטלוגים
35	כתבי יד
35	כתבי יד ראויים לאיסוף
35	כתובות, מסמכים משפטיים ומסמכים הלכתיים
35	שפה ותרבות
36	השלמה והנגשה
36	חומר ארכיוני
36	חומר ארכיוני פיזי-מקורי
37	חומר ארכיוני וירטואלי-דיגיטלי
37	מפתח ארכיונים לאומי
37	הנגשת הארכיונים
38	חומרים שמקורם דיגיטלי
38	מאגרי מידע
38	חולפות (אפמרה)
39	לוחות שנה
39	ברכונים
39	חומר קהילתי וארגוני
39	דפים בודדים, איגרות ברכה וגלויות
40	מפות
40	תצלומים
40	סרטים וקולנוע

41	ג. אוסף ישראל
43	ג.1. תיאור האוסף
44	ג.2. עקרונות האיסוף
45	התרבות והחברה בישראל
45	ארץ ישראל
46	יצירה ישראלית
46	יעדי האיסוף הנכללים בהגדרת "יצירה"
46	מוקדי האיסוף
46	יעדים שאינם נכללים בהגדרת "יצירה"
47	ג.3. תבניות הפריטים (פורמטים)
48	(א) ספרים ישראלים
50	מדיניות עותקים

50	מדיניות רכישה	
50	העיתונות הישראלית	(ב)
51	עיתונות ארצית וכתבי עת	
51	עיתונות מקומית	
51	פרסומים תקופתיים של מוסדות וארגונים	
53	מגזינים ועלונים	
53	מדיניות עותקים	
54	היצירה המוזיקלית הישראלית	(ג)
54	פרסומים ציוניים היסטוריים בגולה	(ד)
54	מפות ואטלסים היסטוריים של ארץ ישראל	(ה)
55	מפות מודרניות של ארץ ישראל	(ו)
55	מאגרי מידע ומפתחות ביבליוגרפיים	(ז)
55	מאגרי מידע	
56	מפתחות ביבליוגרפיים של הספרייה	
56	האינטרנט הישראלי	(ח)
56	המרחב הישראלי במרשתת	
57	אתרי אינטרנט ישראליים נבחרים	
57	פרסומים על אודות ישראל	(ט)
57	רכישה נרחבת לצורכי מחקר	
58	רכישה מוגבלת לצורכי ייצוג	
58	תרגומי יצירה ישראלית לשפות זרות	
59	תרגומי יצירה זרה	
59	חולפות (אפמרה) ישראליות	(י)
60	פרסומי מוסדות וארגונים	
60	כרזות וכרזים	
60	עלוני בית כנסת בתפוצה מקומית	
60	הזמנות לאירועים משפחתיים	
60	פרסומים פוליטיים ממערכות בחירות	
61	כרטיסי ברכה	
61	פריטים אחרים	
61	מדיניות רכישה	
61	ארכיון הצליל הישראלי	(יא)
62	תיעוד בעל-פה	(יב)
62	תצלומים ישראליים	(יג)
63	ארכיונים	(יד)
63	אוסף ארכיונים משולב	

63	קליטת ארכיונים פיזיים.....
64	קליטת ארכיונים דיגיטליים.....
64	קליטת ארכיונים שנוכדו דיגיטלית.....
64	קווים מנחים לקליטת ארכיונים חדשים.....
65	רכישת פריטים בודדים והשלמת ארכיונים ואוספים קיימים.....

ד. אוסף אסלאם והמזרח התיכון.....

ד.1. תיאור האוסף.....

69	רציונל האוסף ותכליתו.....
69	קהלי היעד.....
70	היקף האוסף.....
70	אזורים גאוגרפיים וטווחי זמנים.....
71	הטווח הלשוני.....

ד.2. עקרונות האיסוף.....

72	סוגיות תאורטיות.....
72	האסלאם העולמי לעומת התמקדות אזורית.....
73	בניית אוסף לאומי ומתן מענה לצורכי חוקרים.....
73	אתגרים מעשיים הנוגעים לרכישת חומר.....
73	שינויים במדיניות האיסוף.....

74	הגבלת הרכישות באסיה ובאפריקה.....
74	הרחבת האוסף בנושא המזרח התיכון בתקופה המודרנית.....
75	הגדרת תת-אוסף על החברה הערבית הפלסטינית ותרבותה.....
75	הרחבת המקורות האלקטרוניים באוסף.....
75	תיאום עם ספריית הר הצופים ועם מוסדות ישראליים אחרים.....

76	פירוט תחומי הבחירה והרכישה.....
76	דת האסלאם ותרבותה.....
76	סקירה של הבחירה לפי אזור.....

77	נושאים עיקריים בתחום האסלאם הקדם-מודרני והאסלאם המודרני.....
78	שפה וספרות בערבית, בפרסית ובטורקית.....
78	המזרח התיכון וצפון אפריקה בתקופה המודרנית.....
79	החברה הפלסטינית ותרבותה.....

ד.3. תבניות הפריטים (פורמטים).....

80	ספרי יעץ.....
80	כתבי עת.....
80	כתבי יד.....
80	מקורות אלקטרוניים.....

81	פרסומים של מוסדות אקדמיים ואגודות ופרוטוקולים של כנסים
81	מתנות ועיזבונות
83	ה. אוסף מדעי הרוח הכלליים
85	1. תיאור האוסף
85	מקורות האוסף
85	מצבו הנוכחי של האוסף
86	2. עקרונות האיסוף
86	היעדים המרכזיים של האוסף
86	בחירת תחומי ההתמחות וקביעת רמות האיסוף בהם
86	רציונל לבחירת תחומי ההתמחות
87	קביעת רמות האיסוף
88	מדיניות האוסף ביחס למדעי החברה
88	הגדרת התחומים של רמות האיסוף
88	איסוף ברמה מחקרית (תמיכה במחקר מתקדם, רמה 4)
88	המזרח הקדום ותרבויות אגן הים התיכון בכל התקופות
89	תרבות המערב מראשיתה ועד ימינו
91	תחומים נוספים
92	איסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3)
92	תמיכה באוסף יהדות
93	תמיכה באוסף אסלאם והמזרח התיכון
93	איסוף ברמת ידע כללי (רמה 1-2)
94	לשונות החומרים לאיסוף
95	3. תבניות הפריטים (פורמטים)
95	פורמט אלקטרוני
95	כתבי יד וארכיונים
95	4. נספח: הנמקות לשינויים במדיניות האיסוף במדעי הרוח הכלליים
97	1. נספח: תיאום בין האוספים בתחומי ההשקה

א. תבוא

הספרייה הלאומית נתונה היום בתנופת התחדשות לשם פיתוחה והתאמתה למאה ה-21, בעקבות חוק הספרייה הלאומית, התשס"ח-2007 ותכנית האב להתחדשות הספרייה, מתוך כוונה שתמלא תפקיד מרכזי בחיי הרוח והתרבות של כל תושבי ישראל ושל העם היהודי כולו.

אחד היסודות העיקריים בתהליך ההתחדשות של הספרייה הלאומית הוא הגדרה ממוקדת של תחומי האיסוף שלה. קודם לכן הייתה הגדרה זו רופפת יותר, והייתה קשורה במידה רבה להיותה של הספרייה במישרין ספריית מדעי הרוח של האוניברסיטה העברית. בתפקידה זה הייתה הספרייה אמורה לספק את צורכי המחקר של כל מדעי הרוח. הניתוק הפיזי של הספרייה מהפקולטה למדעי הרוח, שעקרה להר הצופים לפני שלושים שנה עם חלקים מאוספי הספרייה, והקשיים הכלכליים שהתלוו לפיצולה למעשה של הספרייה הותירו אותה במצב שבו טווח האיסוף היה עדיין רחב למדי אך בפועל לא ניתן היה למלאו. עם זה נשארו בתוקפן נקודות החזקה המסורתיות של האוספים, שמסיבות ענייניות והיסטוריות היו בתחום מדעי היהדות ובמה שהיה מכונה "מדעי המזרח" וכלל בעיקר את הערבית ולימודי האסלאם. ועדות אחדות לבדיקת יעדיה ותפקידיה של הספרייה הלאומית, ובעיקר הוועדה הבין-לאומית (1996-1998) וועדת זמיר (2004), המליצו למסד עקרונית את נקודות החזקה האלה כתחומי ליבה של הספרייה, ולחלק את החומר שהיה כלול באוסף היהדות לשני חלקים מובחנים: יהדות וישראל. כך הוגדרו בחוק הספרייה הלאומית (2007) ובתכנית האב של הספרייה שלושה תחומי ליבה שבהם הספרייה אמורה למקד את פעולות האיסוף שלה, לאו דווקא בעומק ובריכוז שווים: יהדות, ישראל, אסלאם והמזרח התיכון.

על פי ההגדרה החדשה, חומרים שתוכנם אינו שייך במובהק לתחומי הליבה אך קשור אליהם או תומך בהם, ייכללו באוסף מדעי הרוח הכלליים.

לעומת זאת, חומרים שאינם קשורים לתחומי הליבה או קשורים אליהם במידה מעטה ביותר, כגון אוסף המזרח הרחוק, אינם עוד חלק ממדיניות הפיתוח של הספרייה. חומרים חריגים לאלה שתוארו כאן נידונים בסוף מבוא זה.

מסמך "מדיניות פיתוח האוספים בספרייה הלאומית" הוא תכנית הפעולה של אגף האוספים המבוססת על המלצות צוות התכנון שנוסחו במסגרת הכנת תכנית האב, בהתאמות הנחוצות. פרקיו נכתבו בידי ארבעת האוצרים של האוספים בשלושת תחומי הליבה ובתחום מדעי הרוח הכלליים. השתדלנו לשמור על אחידות מסוימת, ולכל אוסף יוצגו שלושת העיקרים המשותפים האלה: תיאור האוסף, עקרונות האיסוף, ותבניות הפריטים (פורמטים). אבל לכל אוסף ייחוד ומאפיינים משלו ולכל מחבר סגנון משלו, וכידוע "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד".

מסמך זה שאושר על ידי דירקטוריון הספרייה הוא מסמך המחייב את הספרייה. עם זאת, המדיניות תישאר פתוחה במידת-מה לשינויים ולעדכונים, על פי לקחים שיופקו ועל פי צרכים שישתנו עם הזמן. המדיניות הנוגעת לאוסף המוזיקה ולארכיונים עדיין טעונה בירורים ודיונים נוספים, והצגתם במסמך זה במסגרת האוספים השונים היא בגדר טיוטה.

* פרופ' חגי בן-שמאי, המנהל האקדמי של הספרייה הלאומית ומנהל אגף אוספים (בפועל)

מדיניות פיתוח האוספים עוסקת בעיקר בשני מישורים אלו:

- (א) פיתוח האוספים בשלושת תחומי הליבה – יהדות, ישראל, אסלאם והמזרח התיכון; ופיתוחו של אוסף מדעי הרוח הכלליים, שאפשר לכנותו "המעגל השני" – מקצת מנושאים משיקים לתחומי הליבה, ואחרים הם נושאי רקע בהיסטוריה כללית, כגון נצרות, היסטוריה ותרבות של אגן הים התיכון.
- (ב) תבניות הפריטים הנאספים (פורמטים): כתבי יד של ספרים (במקור, בהעתקת זיכרון או בסריקה), ספרים מודפסים, חומרים ארכיוניים, חומרים מוזיקליים, מאגרי מידע וארכיונים דיגיטליים, וכן שיתוף פעולה דיגיטלי באתרי אינטרנט (ביזמת הספרייה או במענה ליזמות של מוסדות אחרים). תיעשה הבחנה בין שלוש קבוצות פורמטים: (1) פרסומים עכשוויים בדפוס, במוזיקה, באמצעים דיגיטליים; (2) פריטים דיגיטליים יקרים (מאגרים וארכיונים דיגיטליים); (3) פריטים מיוחדים ונדירים.

בנוסף, יש להזכיר גם את היכולת הכלכלית של הספרייה כעניין לשיקול בהחלטות על מדיניות. מעבר למחירי רכישה המשולמים לספקים (מכל סוג שהוא) יש משמעות כלכלית גם למטלות אחרות בפעילות הספרייה, כמו שימור הפריטים, תהליכי ספרייה (בעיקר רישום, קטלוג ומיון של הפריטים), תחזוקה ושירות לקהל המשתמשים בספרייה.

באוסף החומרים תוקדש תשומת לב מיוחדת לנקודות החזקה של הספרייה: המכון לתצלומי כתבי יד, אוסף גרשום שלום לקבלה, ארכיון הצליל הלאומי, אוסף המפות העתיקות ע"ש ערן לאור, אוסף עיתונות ישראלית ועיתונות יהודית. הספרייה תשאף גם לפתח נושאים, השייכים לתחומי הליבה אך לא זכו לתשומת לב נאותה בעבר.

א.1 תחומי הליבה ותחומים נוספים

(1) יש פרסומים שהגדרת שייכותם לאחד מתחומי הליבה קלה. כמעט כל פרסום באות עברית או בלשון העברית (למשל בפרסומים במוזיקה או בקולנוע) יוגדר כשייך לתחום יהדות או לתחום ישראל. אולם יש פרסומים שאינם משתייכים לתחומי הליבה או שצריך לשקול היטב את שיוכם אליהם (האמור כאן אינו חל על דפוסי ישראל, שחובה למסור לספרייה עותקים של כולם, בלי קשר לסיווגם לאחד מתחומי הליבה), לדוגמה:

(א) הספרייה אינה רוכשת פרסומים מובהקים בתחום המדע והטכנולוגיה, והואיל ותחומים אלה הם בהגדרה מחוץ לתחומי הליבה. לפיכך הספרייה לא תרכוש ספר מדעי עכשווי שמחברו יהודי אם אין בתוכנו שום מרכיב הקשור ליהדות או לישראל.

(ב) יצירות ספרות יפה בשפה לועזית (כמו רומן, שירה, מחזה) שמחברן יהודי, והקשר של תוכן ליהדות או לישראל קלוש. בסוגות אלו האוצרים או הבוחרים אינם צריכים להתעמק בתוכן היצירה

- א. מבוא
- או בפרשנותה, ומוטב שינקטו גישה מרחיבה וירכשו את הספר. באותה גישה ינקטו גם בנוגע לפרסומים אודיו-ויזואליים.
- א) ספרים וכתבי עת, המתפרסמים בדרך כלל על ידי מוסדות נוצריים ומכילים בעיקר דרשות פופולריות על התנ"ך או הביבליה (התנ"ך עם הספרים החיצוניים למקרא והברית החדשה), ראוי לברור היטב ברכישתם.
- ד) כתבי עת העוסקים בתחומים רחבים (כגון מדעי החברה, דתות), ומתפרסמים בהם מעט מאוד מאמרים על יהדות או על ישראל, בדרך כלל יירכשו מהם גיליונות בודדים.
- 2) בתחום אסלאם והמזרח התיכון אין הספרייה מתכוונת לאיסוף גורף, אלא ליצור את אוסף המחקר הטוב ביותר בארץ ואוסף טוב מאוד ברמה בין-לאומית בתחום זה, כלומר אוסף שימשוך גם בעתיד חוקרים מהארץ ומחוץ לארץ, כפי שמשך עד היום (ראו בפרק אוסף אסלאם והמזרח התיכון).
- 3) התחום המורכב ביותר להגדרה הוא מדעי הרוח הכלליים. תכנית האב אינה מסרטטת קו מנחה ברור לתחום זה, ועל כן יש להגדירו הגדרה ברורה יותר. ככלל יוצע כאן לראות בתחום מדעי הרוח הכלליים סיוע ותמיכה לתחומי הליבה. הגדרה מחודדת יותר לאיסוף חומרים בתחום מדעי הרוח הכלליים תתבסס על שלושה עקרונות אלו:
- א) חומרי רקע לתולדות היהודים בכל ארצות פזוריהם בכל הזמנים, ופרסומים במדעי החברה התומכים בפרסומים המתמחים בתחומי הליבה, יירכשו בעיקר ברמה של מידע בסיסי.
- ב) יירכשו חומרים על תולדותיו ותרבותו של אגן הים התיכון, במשמעותו הרחבה של המונח. זהו אזור צמיחתו והתפתחותו של התרבויות שהן שורשי התרבות של הארצות והחברות הכלולות בתחומי הליבה, כלומר שלוש הדתות המונותאיסטיות והתרבות המערבית שאנו חלק ממנה: הספרות, המדעים, ההגות והאמנות של המזרח הקדום (מצרים, מסופוטמיה, כנען), יוון ורומא. מכאן מתחייב איסוף שקול אך נרחב למדי של מקורות ומחקרים על המזרח הקדום, על התרבות וההגות הקלסית ועל תולדות אגן הים התיכון הלא-מוסלמי (ביזנטיון, איטליה, ספרד). תשומת לב נאותה תוקדש לנושאים הקשורים קשר הדוק לתחומי הליבה, כגון מסעי הצלב.
- ג) הרחבת האיסוף של חומרים על תרבות המערב מעבר להגדרות הגאוגרפיות והנושאות האמורות, בעיקר חומרים העוסקים בהיסטוריה ובפילוסופיה של תרבות זו בימי הביניים ובעת החדשה, תישקל על ידי אוצר האוסף והבוחרים (ראו פירוט בפרק אוסף מדעי הרוח הכלליים).

א.2. האיסוף בתחומי הליבה

מבין תחומי הליבה יהדות וישראל נחשבים לתחומים לאומיים. משום כך ועל פי תכנית האב של הספרייה המתחדשת, צפוי היקף האיסוף בהם להיות גורף. בפועל ראוי להגביל ולהגדיר ביתר דיוק את ההיקף, הן

משום שלא כל פריט ראוי לאיסוף מצד איכותו הן משום שהיכולת הכלכלית של הספרייה מוגבלת.

להלן פירוט של טיפוסים הפרסומים והיקף איסופם בתחומי הליבה:

- 1) **עותקי חובה** – על פי חוק הספרים, התשס"א-2000 חלה חובה להפקיד בספרייה שני עותקים מכל פרסום היוצא לאור בישראל, בין פרסום מילולי מודפס, כספרים, כתבי עת, חולפות (אפמרה, פרסומים בני חלוף), ובין פרסום אודיו-ויזואלי, שיצאו לאור ביותר מ-50 עותקים. מכיוון שהאיסוף של פרסומים כאלה, שהם בתחומי הליבה או בתחומים סמוכים להם, אמור להיות גורף, על האוצר של אוסף ישראל מוטל לקדם את אכיפת החוק הזה. רכישת עותקים נוספים מפריטים מבוקשים במיוחד של פרסומים היוצאים בישראל בכל תחומי האיסוף תהיה מותנית בשיקול דעתם של הממונים על השירות לקהל המשתמשים וביכולת הכלכלית של הספרייה.
- 2) **פרסומים מחוץ לארץ** – פרסומים בתחומי הליבה או בתחומים הסמוכים להם היוצאים לאור בחוץ לארץ מחייבים התייחסות מיוחדת בכל אחד מתחומי הליבה. הספרייה תתאמץ להקיף עד כמה שאפשר את כל הפרסומים היוצאים לאור בחוץ לארץ בתחומי היהדות וישראל. בתחום האסלאם והמזרח התיכון תנקוט הספרייה איסוף בררני המבוסס על שיקול דעת, הבחנה בין פרסומי יסוד לבין מחקרים נקודתיים, והערכה של הבוחרים בספרים, בכתבי עת (אלקטרוניים בעדיפות או מודפסים) ובמאגרי מידע דיגיטליים. תשומת לב מיוחדת תינתן לפרסומים בארצות ערב בכל הפורמטים. רוב האיסוף בתחום מדעי הרוח הכלליים הוא של פרסומים ממין זה, ומחייב בחירה מושכלת וזהירה. גם בתחום האסלאם והמזרח התיכון וגם בתחום מדעי הרוח הכלליים תחתור הספרייה לשתוף פעולה עם ספריות האוניברסיטה העברית ולתיאום רכישות עמן. בהמשך מסמך זה מוצע מדרג (בערכים מספריים) של היקף האיסוף (ראו בסעיף הבא).
- 3) **פריטים דיגיטליים יקרים** (בעיקר מאגרי מידע וארכיונים דיגיטליים) – מצויים כיום בשפע, ולעתים קרובות יש חפיפה בין כאלה שלכאורה נראים שונים זה מזה, לפיכך רכישתם תהיה מותנית בבדיקת התועלת הטמונה במאגר המכיל גופי ידע המתפרסים על פני שדות רחבים מול עלותם הכלכלית.
- 4) **פריטים מיוחדים ונדירים** – בקטגוריה זו מגוון גדול של סוגי חומרים, ובהם: כתבי יד נדירים ויקרים מאוד, המוצעים לספרייה ישירות; כתבי יד ודפוסים עתיקים, חולפות (חומרי אפמרה) עתיקות יחסית וחומרים ארכיוניים, המוצעים לציבור הרחב במכירות פומביות; ספריות שלמות או ארכיונים (למשל של מסמכים, יצירות מוזיקליות), המוצעים לספרייה בתשלום או במתנה. המשותף לכל הסוגים הוא מחירם הגבוה יחסית, בין שהוא נמדד בכסף, ובין שהוא נמדד בעלויות קליטה וביכולת אחסון, או בשניהם יחד. הספרייה מעוניינת ברבים מן הפריטים האלה, אך מובן מאליו שאינה יכולה לרכוש את כולם. בבדיקת הצעות לרכישת פריטים כאלה, בעיקר היקרים במיוחד, תסתייע הספרייה במידת הצורך בייעוץ חיצוני באשר לערכה הסגולי של כל הצעה. הספרייה תשתדל לקלוט ארכיונים בפורמט דיגיטלי, אם הם מוצעים בתבנית זו או אם אפשר לסרוק אותם ולהשאיר את המקור הפיזי בידי בעליו. במקרים אחרים תיזום הספרייה שיתוף פעולה עם בעלי ארכיונים או עם מוסדות אחרים בקליטת ארכיונים ואוספים.

מדיניות האיסוף בספרייה מבססת את רמות הבחירה והרכישה על שיטה שפותחה בידי קבוצת ספריות המחקר, המוכרת בשם "RLG [Research Libraries Group] Conspectus" ומשמשת את ספריית הקונגרס בארצות הברית ואוספים רבים נוספים של ספריות מחקר בארצות הברית ובאירופה (פורסמה בכתב העת של קבוצת ספריות המחקר במאי 1988). מטרת השיטה לקבוע תקן אחיד להערכת עומק האיסוף ורוחבו בכל ספריות המחקר.

להלן תמצית ההגדרות הכלליות של רמות האיסוף:

רמה 1 – רמה מזערית: איסוף של פריטים בסיסיים ביותר ורק חומרים מעטים מלבדם.
רמה 2 – רמת מידע בסיסי: איסוף של חומרים כלליים, הזמינים בכל ספרייה מסוג דומה, שהם מעודכנים ומאפשרים להגיע להיכרות בסיסית עם נושא נבחר. באוסף כזה עשויים להיכלל מילונים, אנציקלופדיות, מהדורות נבחרות של יצירות חשובות, סקירות היסטוריות, ביבליוגרפיות, ספרי הדרכה, כתבי עת בולטים, במספר הפחות ביותר שישירות את מטרת ההיכרות הבסיסית. אוסף ברמת מידע בסיסי אין בו די לתמיכה בקורסים בהנחיה אישית.

רמה 3 – רמת תמיכה במחקר אקדמי: איסוף חומרים אשר עשויים לספק תמיכה בלימודים לתואר בוגר וברוב הלימודים לתארים מתקדמים או בלימוד ממושך בהנחיה אישית; כלומר, אוסף ברמה כזו מאפשר השגת ידע בנושא מסוים הנחוץ למטרות מוגבלות או לא ממוקדות, שאינן מצריכות את עושר המקורות הנדרש לשם מחקר מתקדם. רמה זו כוללת קשת רחבה של מונוגרפיות בסיסיות, אוספים מלאים של חיבורים שמחבריהם חשובים יותר, מבחר חיבורים של מחברים משניים, מבחר כתבי עת מייצגים וכלי יעץ וכלים ביבליוגרפיים עיקריים באותו נושא.

רמה 4 – רמה מחקרית (רמת תמיכה במחקר מתקדם): איסוף חומרי המקור העיקריים שפורסמו בנושא מסוים ואשר נדרשים לצורך כתיבת עבודות גמר לתואר מוסמך ודוקטורט ועריכת מחקרים, ובכלל זה חומרים המכילים דיווח על מחקרים, ממצאים חדשים, תוצאות ניסויים מדעיים ומידע אחר העשוי להיות שימושי לחוקרים. אוסף ברמה כזו אמור לכלול את כל ספרי היעץ החשובים ומבחר נרחב של מונוגרפיות ממוקדות, וגם היקף נרחב מאוד ומעודכן של כתבי עת ושל קובצי מפתחות ותקצירים בתחום. חומרים ישנים יותר נשמרים לצורך מחקר היסטורי.

רמה 5 – רמה גורפת: איסוף הכולל, בגבולות סבירים, את כל הטקסטים של ידע מתועד (פרסומים, כתבי יד ותבניות אחרות), בכל השפות האפשריות, בתחום מסוים, שחייב להיות מוגדר ומוגבל. מטרת האיסוף ברמה זו היא ליצור אוסף ממצה – "אוסף מלא", על פי הגדרת משימותיה של הספרייה הלאומית בחוק. בספרייה הלאומית השאיפה היא שאוספי יהדות וישראל יגיעו בהיקפם לרמות 4-5 במגוון רחב של נושאים ופורמטים. באוספי אסלאם והמזרח התיכון ומדעי הרוח הכלליים רמת האיסוף משתנה, ומוגדרת על פי נושאי משנה או פורמטים (ראו להלן בפרקי האוספים האלה).

חריגים

כאשר החל תהליך התחדשות הספרייה הלאומית, היו בה בין היתר כמה אוספים שתוכנם אינו נוגע לתחומי הליבה, והספרייה נדרשה להחליט אם להוסיף להחזיק בהם. במקרים כאלה יש להביא בחשבון שני שיקולים עיקריים: א) ערכו הסגולי של האוסף וייחודיותו (למשל מוניטין בין-לאומי); ב) עניין או חובה של מוסד אחר להחזיק באוסף. שיקולים אלה הובאו בחשבון עד עכשיו בנוגע לאוספים קיימים, ויובאו בחשבון בעתיד אם יהיה צורך להחליט בנוגע לאוספים אחרים. הבולט ביותר בין אוספים אלו השמורים בספרייה כיום הוא אוסף אדלשטיין – אוסף בהיסטוריה ופילוסופיה של המדע, הרפואה והטכנולוגיה (ראו להלן, בפרק על אוסף מדעי הרוח הכלליים). העיקרון, העומד בבסיס ההחלטה להחזיק באוסף כזה ואף לפתחו ושהוחל על אוסף אדלשטיין, יהיה תקף במקרים דומים.

4.א. תבניות הפריטים (פורמטים)

ב"המלצות צוות התכנון: מדיניות אוספים" (שנוסחו במסגרת ההכנות לתכנית האב) הוצעה בנוגע לרכישת עותק פיזי לעומת עותק דיגיטלי המדיניות שלהלן:

באוספים הלאומיים – יהדות וישראל –

- העדפה לרכישת פריטים בפורמט המקורי שלהם, כלומר אם הפריט נוצר בדרך דיגיטלית (נולד דיגיטלית), תעדיף הספרייה לרכוש אותו בפורמט דיגיטלי, ואם הפורמט המקורי הוא פיזי, זה הפורמט שיירכש.
- אם ברכישת פריט נתונה אפשרות בחירה בין פורמט פיזי לפורמט דיגיטלי, בשלב זה ההעדפה היא לרכשו בפורמט פיזי, בשל היבטים בעייתיים שיש בשימור דיגיטלי. עם גיבוש מדיניות שימור דיגיטלי (הכוללת רכישת מערכת שימור הולמת), תהיה לספרייה העדפה ברורה לכיוון הפורמט הדיגיטלי.

בשני האוספים האחרים – אסלאם והמזרח התיכון ומדעי הרוח הכלליים – ההעדפה היא לרכישת עותקים דיגיטליים.

הואיל וההצעה הזאת מותנית בהחלטות לרכישת אמצעים טכנולוגיים מתקדמים ובהתפתחויות אחרות (כגון הצורך להעדיף רכישת עותק דיגיטלי ולא את החומר הפיזי, למשל בקליטת ארכיונים), לא ייקבע בעתיד הקרוב עיקרון מקיף בשאלות אלו, אלא יוחלט על פי הנסיבות הרלוונטיות לכל מקרה.

א.5 שינוי סיווג ספרים

א. מבוא

הוצאת ספרים מחזקת הספרייה מחייבת את שינוי סיווגם בהחלטת המוסדות העליונים של הספרייה, הדירקטוריון והמועצה (סעיף 24 לחוק הספרייה הלאומית החדש מ-2007). פעולה זו, שיכולה להיות יזומה על ידי כל עובד או ממונה בספרייה, טעונה אישור של האוצר הנוגע בדבר ושל ראש אגף האוספים לפני שהיא מובאת לדיון במוסדות העליונים.

הדימוי בעמוד הקודם: רמב"ם, משנה תורה, כתב יד מספרד, המאה ה-14

ב. אוסף יהדות*

1.1 תיאור האוסף

אוסף היהדות בספרייה הלאומית הוא מן האוספים החשובים והכוללניים בעולם בתחומו. ייחודי לו המרחב הנושאי המגוון והעשיר, הנוצר משילוב של צורות של יצירות (תבניות, פורמטים) בחמשת אוספי המשנה: (א) **הספר המודפס העברי והיהודי**: רוב מוחלט של הספרים המודפסים - מראשית הדפוס ועד ימינו - בעברית, ובנושאים הקשורים בעם היהודי ובמורשתו; (ב) **כתבי עת יהודיים**: רוב מוחלט של כתבי העת והעיתונים העבריים והיהודיים שהתפרסמו מאז ומעולם; (ג) **כתבי יד באות עברית**: כ-8,000 כתבי יד עבריים, כ-4,000 כתובות ושטרות, ותצלומים של כ-75,000 כתבי יד מרחבי העולם; (ד) **ארכיונים יהודיים**: מאות ארכיונים אישיים (ובהם תעודות, חליפות מכתבים, כתבי יד, וכדומה) של יהודים ידועי שם; (ה) **מוזיקה יהודית**: אוסף מוזיקלי מקיף המכיל הקלטות של קטעי תפילה, זמירות, טקסים ושירי עם, וכן מאות ארכיונים אישיים של מוזיקאים יהודים.

תפיסת האוסף

בסוף המאה ה-19 סרטטו **מייסדי הספרייה** ובראשם ד"ר יוסף חזנוביץ' את חזונם: "בירושלים עיר קודשנו ייבנה בית גדול, רם ונישא, ובו ייאצר כל פרי רוח ישראל מיום היותו לגוי, ואל הבית הזה ינהרו רבנינו, חכמינו וכל משכילי עמנו". משפט זה של חזנוביץ' מקפל בתוכו ארבעה מסרים מרכזיים, שלאורם התפתח האוסף במשך יותר ממאה שנה: (א) תפיסת הספרייה כמוסד שתכליתו נצירת קפסולה תרבותית כוללנית של היצירה היהודית; (ב) הדגשת חשיבות איסופו של החומר הספרותי-האינטלקטואלי; (ג) הגדרה מצמצמת ועיליתנית של קהלי היעד של הספרייה; (ד) הגדרת איסוף הרואה חזות הכול בחומר האצור בבניין הספרייה. לעומת זאת, תפיסת האוסף המתחדשת בשנים האחרונות נובעת מניתוח המציאות החברתית-התרבותית, הלאומית והטכנולוגית העכשווית, והיא באה לידי ביטוי בחוק הספרייה הלאומית, התשס"ח-2007. תפיסה זו נועדה לשקף חזון של ספרייה מתקדמת המשרתת את צורכי המחקר והעיון של המאה ה-21. התפיסה החדשה שחוק הספרייה הלאומית משנת 2007 מציג שונה מזו שהציגו מייסדי הספרייה, בשלושה היבטים עיקריים אלה:

(א) **הגברת איסוף התרבות היהודית**: לשון החוק מצווה את הספרייה הלאומית על "איסוף ושימור מורשת ותרבות בכלל, ובזיקה לארץ ישראל, למדינת ישראל ולעם היהודי בפרט". הגדרה זו רחבה מהאתוס המקורי מפני שהמונח "תרבות" נוגע לא רק להיבטים הרוחניים והאינטלקטואליים, אלא גם למכלול המסורות, ההרגלים, דפוסי ההתנהגות, המיומנויות וההשקפות של החברה היהודית במבט סוציולוגי ואנתרופולוגי. כלומר אין די באיסוף היצירה האינטלקטואלית המובהקת, אלא חובה עלינו לאסוף גם יצירה עממית, אף אם אינה ערוכה כחיבור ספרותי. יתרה מזו בהגדרת תרבות יהודית נכלל כל מה

* ד"ר אביעד טטלמן, אוצר אוסף יהדות

- שיהודים יוצרים, אולם מכיוון שגבולות הזהות היהודית ניטשטשו מאוד ולעתים קשה לקבוע מיהו יהודי, במיוחד במאה השנים האחרונות, יש מקום לנקוט במקרים כאלה גישה בררנית ומצמצמת באיסוף, ועל אחת כמה וכמה כאשר תוכני היצירות אינם עוסקים בנושאים יהודיים מובהקים.
- (ב) **איסוף וירטואלי:** השאיפה לאיסוף פיזי הייתה ציר מרכזי באסטרטגיית האיסוף המסורתית של הספרייה. אולם רמת הטכנולוגיה שהייתה זמינה כבר באמצע המאה ה-20 אפשרה לכל ספרייה לשמר ואף להנגיש אוצרות ספרותיים בלי להחזיק בהם פיזית, למשל באמצעות תצלום כתבי יד עבריים והנגשתם בזיכרון (מיקרופילם) למשתמשי הספרייה. בשנת 1950 כתב ראש ממשלת ישראל, דוד בן-גוריון "אין כל אפשרות להשיג ולרכז בישראל כתבי היד המקוריים, אבל צילומים משוכללים מיד הטכניקה החדשה אינם נופלים בערכם השימושי מכתבי היד עצמם". חזונו המרשים ומימושו לאורך עשרות שנים הוכיחו את התועלת הגדולה שבאיסוף וירטואלי. איסוף וירטואלי מושכל של אוצרות הרוח והתרבות של העם היהודי, כפי שמחייב חוק הספרייה הלאומית, משפר את הנגשתם למשתמשים ותורם לשימורם לטווח הארוך. מניטוח הנתונים העכשווי בספרייה הלאומית נראה שיש בה מסה מכריעה של חומרים מרשימים, ודי בהם כדי להתקדם לשיתוף פעולה עם ספריות ומאגרי מידע אחרים באיסוף דיגיטלי. מעבר ליתרונות הברורים ששיתוף פעולה מסוג זה מאפשר בהיבט האיסוף, הוא מעניק יוקרה לספרייה הלאומית וממתג אותה כגוף האיסוף המרכזי בתחום היהדות.
- (ג) **הרחבת קהלי היעד והנגשה דיגיטלית:** חוק הספרייה הלאומית קובע גם כי עליה "לאפשר לציבור, בישראל ומחוצה לה, נגישות הולמת וסבירה לאוספי הספרייה, בין היתר באמצעים טכנולוגיים מתקדמים". קביעה זו מגדירה מחדש את קהל היעד, וקובעת שהוא כל ציבור המעוניין לעיין באוצרות הספרייה, בארץ ובחוץ לארץ.

השינויים בתפיסה שהוצגו בחוק החדש חייבו התאמה במדיניות האיסוף, ולפיכך הדגשים האסטרטגיים החדשים הם אלה: (א) הגברת איסופו של חומר עממי; (ב) הגברת שיתוף פעולה דיגיטלי עם ספריות ומאגרי מידע אחרים; (ג) הרחבת קהלי היעד של הספרייה באמצעות ריבוי וגיוון אמצעי ההנגשה של אוצרותיה. אימוץ דגשים אלו יאפשר לספרייה להמשיך להיות מובילה בתחומה ורלוונטית למגוון רחב של קהלי יעד במאה ה-21.

2.1 עקרונות האיסוף

חוק הספרייה הלאומית קובע בין היתר כי "מטרותיה של הספרייה הלאומית הן איסוף, שימור, טיפוח והנחלה של אוצרות ידע, מורשת ותרבות בכלל, ובזיקה לארץ ישראל, למדינת ישראל ולעם היהודי בפרט". אוסף היהדות של הספרייה הלאומית אמור אפוא להתמקד באוצרות הידע והמורשת של העם היהודי, שהם מכלול החומרים הקשורים לדת היהודית ולתרבות היהודית, מעת שהפציעה היהדות בגלגוליה הראשוניים

במזרח הקדום עד לדמותה כפי שהתעצבה במאה ה-21, על שלל מופעיה בארץ ובתפוצות. מעבר לאוצרות הידע הפנימיים, התרבותיים והדתיים, של העם היהודי, מובן שאוסף היהדות אמור לגעת גם במסגרת הלאומית של העם היהודי. הלאום הוא המסגרת החומרית להתפתחות התרבות היהודית, שלדת היהודית חלק מרכזי בתוכה. שלושה מרחבים נפרסים אפוא לפנינו בבואנו לאוסף "אוצרות ידע, מורשת ותרבות בכלל, ובזיקה [...] לעם היהודי" – דת, תרבות-לשוני, לאומי. המרחב הדתי מתמקד במערכת האמונות והסמלים, ובעיקר בצווים המפורטים המגדירים הן את הפולחן הדתי הן את היחסים בין בני אדם לבין עצמם גם בענייני החולין של החיים. במרחב זה נכללות התנועות הרעיוניות-הדתיות החתרניות והליברליות, הקדומות והחדשות. המרחב התרבותי-הלשוני מקיף את מכלול הערכים, האמונות ותפיסות העולם, המפורשות והמשתמעות, הבאות לידי ביטוי בהתנהגותם של בני הלאום היהודי במהלך ההיסטוריה, ואת הלשון העברית ושאר לשונות היהודים; המרחב הלאומי מבטא את פעילות העם היהודי במדינת ישראל ובתפוצות.

גבולות גזרה פנימיים וחיצוניים

שלושת הממדים הללו: דת, תרבות ולאום – מגדירים תחום עצום ורחב ידיים, שאין בכוחו של אוסף היהדות של הספרייה הלאומית להכיל. לכן יוגדרו להלן גבולות הגזרה של אוסף היהדות ביחס לאוספים אחרים, בתוך הספרייה הלאומית ומחוצה לה. גבולות אלו נוגעים לאיסוף ממשי-פזי, אולם בפּוֹרְטָנִים (הפורטלים הדיגיטליים) של הספרייה שייצרו צומתי מידע וירטואליים, בוודאי יורחבו מאוד הגבולות מאחר שייכללו בהם אוספים אחרים, מבית ומחוץ, פרי שיתוף פעולה לאומי ובין-לאומי.

גבולות גזרה ביחס לאוסף ישראל

הצורך באוסף נפרד ומובחן המוקדש למדינת ישראל ולארץ ישראל נולד בעקבות הקמתה של מדינת ישראל. בקווים כלליים ניתן לומר כי אוסף (מדינת) ישראל עוסק בציונות, בחברה הישראלית ובתרבותה ובדתות בישראל, מסוף המאה ה-19 ועד ימינו. בנוסף, אוסף ישראל עוסק בכל הקשור לארצו של העם היהודי, ארץ ישראל, מקדמת דנה, ובכל עניין הקשור למדינת ישראל הרשמית. גם היבטים דתיים-יהודיים-ישראלים מובהקים, כגון ספרות תורנית ישראלית בכתב ובאומר, שייכים לאוסף ישראל.

גבולות גזרה ביחס לאוספים לאומיים אחרים

במשך השנים התפתחו אוספים חשובים בארגונים אחרים, לאומיים ושאנם לאומיים, המשיקים בתחומי האיסוף לאוסף הספרייה הלאומית ואף חופפים לו. בתחומים אלו על הספרייה הלאומית להימנע מניסיון להתחרות עם מוסדות מבוססים ומאורגנים המחזיקים באוספים לאומיים, ועליה לשאוף לשתף פעולה עםם וכך למָרָב ולייעל את היצע הידע למשתמש. שיתוף פעולה מסוג זה עשוי לסייע לספרייה להתמקד בתחומים שבהם יכולה להיות לה תרומה ייחודית ולכן בעלת משמעות רבה יותר. דברים אלו אמורים במיוחד לאור העובדה שבזמננו ניתן באמצעים טכנולוגיים ליצור שיתוף פעולה יעיל בין מוסדות במקומות

שונים. הספרייה הלאומית צריכה לראות כיצד היא ממזגת את החומרים שברשותה עם חומרים המצויים במוסדות אלו על מנת ליצור תמונה מדויקת, מפורטת וכוללת יותר של התרבות היהודית. בהקשר זה ראוי לציין שלושה תחומים המטופלים על פי חוק במוסדות אחרים: א) השואה והאנטישמיות המודרנית - ביד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה; ב) קהילות ישראל במזרח - ביד בן-צבי; ג) קהילות ישראל בארץ ובעולם - בבית התפוצות. חשוב לציין כי רמת האוספים של מוסדות אלו אינה אחידה, לדוגמה: האוסף הכוללני של יד ושם אינו דומה לאוסף הבררני של בית התפוצות, ובוודאי יש להתחשב בכך בשעה שקובעים את מדיניות שיתוף הפעולה.

א) **תחום השואה** זוכה להתייחסות מפורטת ביד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, שעל פי **חוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם**, התשי"ג-1953, מופקדת על תיעוד תולדותיו של העם היהודי בתקופת השואה, הנצחת סיפור חייהם וזכרם של כל אחד מששת מיליוני הנספים והנחלת מורשת השואה לדורות הבאים באמצעות הארכיונים, הספרייה, בית הספר המרכזי להוראת השואה, המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמוזאונים. זהו אפוא ארגון לאומי עתיר משאבים, השוקד על דיגיטציה מושלמת של אוספיו, ושוכן לא הרחק מבניין הספרייה הלאומית. אין כל סיבה שאוסף יהדות בספרייה הלאומית יתחרה באוספי יד ושם. **האיסוף בספרייה הלאומית בתחום השואה צריך להתמקד בחומר הספרותי עצמו, ובעיקר בפורמטים קלסיים - ספרים מודפסים וכתבי עת. אין להרחיב את האיסוף לפורמטים אחרים, כגון חומר ארכיוני, מאגרי מידע, וחומרים בלתי ספרותיים, כגון הקלטות קול וצליל, תצלומים וסרטי וידאו.** יצוין גם שהפרויקט הביבליוגרפי על אנטישמיות ע"ש פליקס פוזן, שעל יד המרכז הבין-לאומי לחקר האנטישמיות ע"ש וידאל ששון, פועל לרישום מלא של כל החומר שנכתב במשך הדורות על האנטישמיות בספרים, בעבודות גמר ובעבודות דוקטור, בכתבי עת ובקבצים מדעיים. הרישום המבוצע במרכז מתבסס גם על המצאי בספרייה הלאומית.

ב) **חקר קהילות ישראל במזרח** הוא תחום מרכזי שמכון בן-צבי, מוסד משותף לאוניברסיטה העברית בירושלים וליד בן-צבי, אמון עליו. המכון עורך כינוסים וימי עיון ומוציא לאור ספרים וכתבי עת העוסקים בתולדות יהודי המזרח, בספרותם וביצירותיהם. דומה שלא ניתן להשוות את רמת תיעוד השואה באוספי יד ושם לרמת התיעוד של קהילות ישראל במזרח באוסף יד בן-צבי. בשלב זה ראוי אפוא שהספרייה הלאומית תמשיך לאסוף חומרים בתחום קהילות ישראל במזרח, ובכלל זה אף תעתיק חומר שנאצר באוספי יד בן-צבי, כגון כתבי עת וכתבי יד במגוון תחומים בעברית, בלדינו, בערבית-יהודית, ובפרסית-יהודית.

ג) בשנת 2005 חוקקה הכנסת את **חוק בית התפוצות**, התשס"ו-2005. בחוק נקבע כי בית התפוצות יהיה המרכז הלאומי לקהילות ישראל בארץ ובעולם ותפקידו יהיו, בין היתר: הצגת פריטים הקשורים לקהילות ישראל ולתולדות העם היהודי, ובכלל זה ספרים ויצירות של יהודים בתפוצות. כמו כן נקבע כי מתפקידו של בית התפוצות לקיים מחקר, תיעוד, איסוף וריכוז של ידע, וספרים בכלל זה, בנושאים הקשורים לעם היהודי לדורותיו, לרבות בדבר קהילות, בתי כנסת, תנועות, ארגונים ומוסדות ציבור

(ובהם מוסדות תרבות, חינוך, דת וחסד) שהוקמו או שומרו בקהילות ישראל בעולם; יצירותיהם, פועלם ומאבקם של יהודים לשמירת היהדות, ערכיה, מנהגיה והלכותיה; פועלם ותרומתם של יהודים בתחומי התרבות, האמנות, המדע והדעת השונים. יש אפוא חפיפה מרובה בין תפקידי הספרייה הלאומית לתפקידי בית התפוצות, אולם למרות האמור בחוק בית התפוצות, האיסוף בו אינו שואף להיות כוללני, לא בתחום הספרים המודפסים ובוודאי לא בתחומים אחרים. לפיכך, יש לבחון את הנקודות שבהן ניתן יהיה לשתף פעולה בעתיד עם בית התפוצות, במיוחד בפיתוח פורטלים דיגיטליים, וכן בתחומי הגנאלוגיה היהודית, אחת מנקודות החזקה של מוסד זה.

מובן מאליו כי גם במוסדות אחרים נאספו אוצרות תרבות יהודית. בין מוסדות אלו ראוי לציין את מוזיאון יהדות איטליה, מרכז המורשת של יהדות בבל, וכן המרכז לחקר מסורות קהילות ישראל באוניברסיטה העברית. הספרייה הלאומית תמשיך לפתח את היחסים עם מוסדות אלו, על מנת שתצלומי האוצרות הייחודיים השמורים בהם, יהיו זמינים לציבור המשתמשים בספרייה הלאומית.

נוסף על המוסדות שנזכרו לעיל, האוספים חומרים בתחום היהדות במגוון פורמטים, ראוי להזכיר שלושה מוסדות ישראליים האוספים חומרים בתחום היהדות בפורמט מסוים: המרכז לאמנות יהודית, ארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, ארכיון הסרטים היהודיים ע"ש סטיבן שפילברג. התייחסות הספרייה לשלושת המוסדות האלה תובא להלן בסעיפים הנוגעים לאמנות, לחומר ארכיוני, ולסרטים וקולנוע. בהקשר זה יוזכר גם המרכז לחקר המוזיקה היהודית, השייך לאוניברסיטה העברית ופועל בתוך הספרייה, והחומרים הנאספים בו הנשמרים בארכיון הצליל הלאומי. התייחסות לשלושת המוסדות תובא להלן בסעיפים העוסקים באמנות, בחומר ארכיוני, ובסרטים וקולנוע.

תחומי האיסוף: תוכן

בסעיף זה יפורטו תחומי התוכן הנושאים, הספרותיים והביוגרפיים המגדירים את אוסף יהדות, בלי לגעת בממד הצורני (הסוגות הספרותיות והפורמטים) שיידון בהמשך. התחומים הנושאים הרי הם תחומים שבסיסם רעיוני, והם באים לידי ביטוי בתאוריה ובמעשה, כגון השבת ומועדי ישראל, תאולוגיה יהודית, פילוסופיה יהודית, וכדומה. התחומים הספרותיים מוגדרים על פי נגיעתם בחומר ספרותי מסוים, כגון המשנה, התלמוד, הזוהר, וכדומה. התחומים הביוגרפיים מוגדרים על פי עיסוקם באישים ובמוסדות המזוהים עם היהדות, כגון ר"י עקיבא, הרמב"ם, אבא הלל סילבר, הבונד, כ"ח, קהילת ג'רבה.

החלוקה המשולשת הזו אינה מהותית, והיא רק נועדה להבהיר את המדיניות. בסופו של דבר, גם התחומים הספרותיים והביוגרפיים יכולים להיות נושאים, שהרי יש למכביר טקסטים הבוחנים את המשנה, או כל חיבור קנוני יהודי אחר, מתוך נקודת מבט נושאת. כיוצא בזה ישנם חיבורים שעניינם ביוגרפי מובהק, כמו "הרמב"ם", אבל עיסוקם בעניינים נושאים: פילוסופיה ותאולוגיה. בהמשך יידונו תחומים נוספים, שהעיסוק בהם מעלה שאלות מיוחדות ודורש התייחסות מפורטת יותר, כגון הספרות האנטישמית, זו העתיקה וזו המודרנית.

תחומים נושאים

כל חומר שיצא לאור בתחומים הבאים, ברמה אקדמית או עממית, ייאצר בספרייה הלאומית ברמת האיסוף הגבוהה ביותר, "רמה גורפת" (רמה 5, לפירוט רמות האיסוף ראו במבוא למסמך):
תאוריה – תפיסות רעיוניות של תנועות יהודיות: ובכללן, חסידות, שבתאות, השכלה, מתנגדות, מוסר, משיחיות; תאולוגיה יהודית, פילוסופיה יהודית, אפולוגטיקה יהודית, היסטוריה יהודית, מיסטיקה יהודית ותורת הקבלה, יחסים בין יהדות לדתות אחרות.
המעשה – שבת ומועדי ישראל, מנהגי ישראל, הלכה ומשפט עברי, חינוך והוראה ביהדות, מחקר במדעי היהדות כתופעה תרבותית, שירה פיוט וספרות, לשונות היהודים.

ספרות אנטישמית קלסית מימי קדם ועד ימינו
דומה כי לא ניתן להבין את תופעת היהדות ההיסטורית בלי להכיר את תופעת האנטישמיות המאמירה מאז התקופה הרומית ועד לימינו, באירופה ובארצות הברית כאחד. דא עקא, הספרות האנטישמית, מאז ימי קדם ועד ימינו, רחבת יריעה וענפה ביותר. החומרים האנטישמיים התפרסמו ומתפרסמים בסוגות שונות: ספרות יפה ושירה, פילוסופיה ותאולוגיה, ואף במגוון פורמטים: ספרים, כתבי יד, חולפות, ובזמן האחרון גם באתרי אינטרנט רבים. ראוי לציין שמחירים של מקצת מחומרים אלו עצום, ולפיכך השקעת המשאבים להשגתם עלולה לבוא על חשבון חומרים חשובים אחרים תחום היהדות.
מחקרים על האנטישמיות, שאינם קשורים לשואה, ייאצרו ב"רמה מחקרית" (רמה 4). כתיבה אנטישמית תיאסוף בצורה בררנית באופן שתשקף תקופות, לשונות ואזורים, על פי שיקול דעתו של האוצר. הדבר אמור במיוחד בנוגע לחומרים יקרים, כגון תעודות היסטוריות של שליטים אנטישמיים, שמחירן עלול להאמיר לסכומים דמיוניים.

אמנות יהודית

בכוחה של האמנות היהודית להשלים את הביטויים הטקסטואליים התרבותיים של העם היהודי. בהקשר זה ראויים לציון מיוחד שני מוסדות המתמקדים במיוחד באמנות יהודית: האגף לאמנות ותרבות יהודית שבמוזיאון ישראל והמרכז לאמנות יהודית באוניברסיטה העברית. האגף לאמנות ותרבות יהודית שבמוזיאון ישראל אוצר מגוון חפצי קודש וחול של קהילות ישראל ברחבי העולם מימי הביניים ועד ימינו אלה. במגוון אוספיו נמנים גם כתבי יד, בעיקר כאלה המעוטרים ביד אמן. המרכז לאמנות יהודית שבאוניברסיטה העברית בירושלים מתמחה בתיעוד מקיף של המורשת החזותית של העם היהודי. גולת הכותרת בפעילות זו הוא האינדקס הירושלמי של אמנות יהודית שבו מתועדים כ-200,000 פריטים בתחום כתבי יד, בתי כנסת, תשמישי קדושה ועוד.

בשלב זה, מוטב שהספרייה הלאומית תותיר את האיסוף הפיזי של אמנות יהודית למוסדות המתמקדים בכך כמו מוזיאון ישראל. ניסיון להתפרס על תחומים רבים החורגים מהעיסוק הקלסי של הספרייה נועד לכישלון; הוא עלול להסיט את תשומת הלב והמיקוד מתחומים שבהם לספרייה יתרון ניכר, וגם תוצאות

האיסוף והמחקר בתחום עצמו עלולות להיות בינוניות במקרה הטוב. עם זאת, הספרייה הלאומית תמשיך לאצור ספרים העוסקים באמנות יהודית ב"רמה מחקרית" (רמה 4). מעבר לכך, יש לפתח שיתוף פעולה אסטרטגי עם מוסדות העוסקים בתיעוד האמנות היהודית, על מנת שניתן יהיה לרכז את כל המידע ומגוון החומרים האצור בכל הארגונים ולשלבם בספרייה הדיגיטלית שתקים הספרייה הלאומית.

תחומים ספרותיים

כל חומר שעוסק בתחומים הספרותיים הבאים, ברמה אקדמית או עממית, ייאצר בספרייה הלאומית ברמת האיסוף הגבוהה ביותר, "רמה גורפת" (רמה 5):

מקרא וספרות חיצונית – מקרא, מגילות ים המלח והספרות החיצונית עד מרד בר-כוכבא, פרשנות המקרא היהודית, פרשנות המקרא המקרא המחקרית.

ספרות רבנית – הספרות המדרשית המוקדמת וזו המאוחרת, הספרות התנאית והספרות האמוראית, הספרות הפרשנית לתלמוד, הספרות ההלכתית לדורותיה, ספרות השו"ת.

ספרות הקבלה והמחשבה – תאולוגיה יהודית מוקדמת ומאוחרת (מחשבת ישראל), חסידות, ספרות המוסר והדרוש הקדומה וזו המאוחרת.

ספרות ליטורגית – סידורים, ברכונים, פיוט ושירת הקודש, מחזורים, קובצי תפילות מיוחדים: סדרי מוות וקבורה (כדוגמת ספר החיים, מעבר יבוק), "קידוש לבנה", "קידוש חמה", "קריאת שמע על המיטה".

תרבות כללית – שירת החול, ספרות יפה וספרות ילדים שעניינן הווי יהודי, פולקלור יהודי, הספר העברי (ובכלל זה קטלוגים וביבליוגרפיות), לשונות היהודים.

מקרא ותרגומיו

ספרות בלתי-מחקרית בתחום המקרא תיאסף איסוף בררני ב"רמה מחקרית" (רמה 4), על פי שיקול דעת פרטני. עקרונית, יירכש תרגום המקרא לשפה כלשהי רק אם גלום בו חידוש לעומת תרגומים קודמים באותה שפת תרגום. בכל מקרה, ההחלטה הסופית בעניין זה תהיה בידי האוצר.

פרוזה, שירה ומחקרים במדעי הרוח והחברה שכתבו יהודים אין ספק שיש מקום לאסוף יצירות שחיברו יהודים ללא קשר לתוכן, כל עוד הם נוצרו בזמנים שבהם מספר פרסומי היהודים בתחומים שאינם יהודיים היה מועט יחסית, וכל עוד ההשתייכות של אדם ללאום היהודי הייתה ברורה וחד-משמעית. פרסומי היהודים שנוצרו לאחר ראשית האמנציפציה, מסוף המאה ה-18 למשל, אינם תמיד עומדים בשני קריטריונים אלה. יצירות שאינן עוסקות בתחומי היהדות, מאת מחברים שאינם מגדירים עצמם כיהודים, לא יירכשו באופן אוטומטי, אלא יינתן שיקול דעת לבוחרים ולאוצרים בהחלטה אם לרכשם.

תחומים ביוגרפיים

כל חומר שיצא לאור בתחומים הבאים, ברמה אקדמית או עממית, ייאצר בספרייה הלאומית ברמת האיסוף הגבוהה ביותר, "רמה גורפת" (רמה 5):¹

הקראים, כתות קרובות ליהדות ובכלל זה השומרונים, דמויות שיש להן זיקה מיוחדת ליהדות, קהילות יהודיות בתפוצות, חסידות ישנה וחדשה במזרח ובמערב, מתנגדות, שבתאות, תנועות מודרניות דתיות וחילוניות מתקופת ההשכלה ואילך.

ביוגרפיות יהודיות

עקרונית יש לאסוף חומרים העוסקים ביהודים שפעלו עד מלחמת העולם השנייה. חומר ביוגרפי העוסק ביהודים שפעלו לאחר מלחמת העולם השנייה יאסף רק במקרים שיש לדמות קשר מובהק ליהדות, ברוח האמור לעיל בנוגע לפרוזה, שירה ומחקרים במדעי הרוח והחברה שכתבו יהודים.

תחומים כלליים התומכים באוסף יהדות

כדי לקיים מחקר משמעותי ובין-תחומי בספרייה הלאומית בתחום היהדות דרוש איסוף משני בשני תחומים מרכזיים: מדעי הרוח ומדעי החברה. בתחום מדעי הרוח הכוונה בעיקר לפיתוח אוסף בתחום ההיסטוריה והארכאולוגיה, הפילוסופיה והספרות, התאולוגיה ולימודי הדתות, בלשנות ושפות, אמנות ותרבות. במדעי החברה הכוונה בעיקר למשפט ולמדעי המדינה, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, חינוך, כלכלה וגאוגרפיה. פירוט מלא של תחומי איסוף משני תומך ראו בפרק על אוסף מדעי הרוח הכלליים.

תחומי האיסוף: צורה

סוגות ספרותיות

הגבולות הנושאים שסורטטו לעיל (בסעיף תחומי האיסוף: תוכן) הגדירו את מרחב האיסוף. נושאים אלה באים לידי ביטוי במגוון סוגות, ביניהן: מקורות ראשוניים, מחקרים, הגות, ספרות יפה בדויה ושאינה בדויה לילדים, לנוער ולמבוגרים, שירה ופיוט, ביוגרפיה ואוטוביוגרפיה. כדי לסבר את האוזן נדון בדוגמה מוחשית: מקורות תאולוגיים ראשוניים בתחום היהדות, כגון כתבי הרב א"י קוק בוודאי נכללים בתחום האיסוף. אולם גם מחקרים העוסקים במקורות אלו ואף הגות מן המאה ה-21 הדנה בדברי הרב קוק תיכלל בתחום האיסוף. גם שירה שנכתבה בהשראת מקורות ראשוניים אלו נכללת בתחום האיסוף. כללו של דבר: כל טקסט וכל חומר אודיו-ויזואלי העוסק בתחום נושאי, ספרותי או ביוגרפי יהודי – נכלל בתחום האיסוף (רמה 5).

שפות האיסוף

ב. אוסף יהדות

אוסף היהדות בספרייה הלאומית אינו אוסף מחקרי-שימושי גרידא, לכן אצורים בו גם פריטים שמידת השימושיות שלהן נמוכה אך הם בעלי חשיבות לאומית. יש להמשיך באצירת יצירות טקסטואליות העוסקות ביהדות, גם כאשר לשונן אזוטרי למדי. הגדרות בשאלות מורכבות יותר – כמה תרגומים, ובאלו שפות יש לאסוף – מפורטות להלן, בסעיף לשונות ותרגומים.

ב.3 תבניות הפריטים (פורמטים)

הספרייה הלאומית מחויבת לאצור, להנגיש ולשמר את הזיכרון התרבותי של מדינת ישראל והעם היהודי. בראשית דרכה התבססה האצירה אך ורק על אוסף ספרים וכתבי עת, אך במהלך השנים התפתחה התוכנה שהיצירה המודפסת אינה אלא כלי אחד מני רבים במערכת הזיכרון התרבותי. לפיכך הוחל באיסוף חומרי גלם טקסטואליים, כלומר כתבי יד וארכיונים אישיים, ושנים רבות אחרי כן צורפו אליהם גם חומרי צליל ותמונה. בשנים האחרונות חדרה לתודעה חשיבות איסוף חומרים לא-ספריים (non-book material) דוגמת חולפות (חומרי אפמרה, כגון לוחות שנה, כרזות, גלויות, שאמנם הם בני חלוף ולא נועדו לשימור, אך יתרונם בהצגת החברה והתרבות ללא שרק המלאכותיות שבה ניחנים פרסומים רשמיים. אנו חיים עתה בעידן המידע, שבו המדיום הדיגיטלי אוצר בתוכו תיעוד רב ערך של החברה ותרבותה, בכמה ממדים – בכתב, באומר ובצליל. יש המעריכים שהמידע האצור במרשתת גדול פי שלושה מליון מן המידע שאצור בכל הספרים שפורסמו עד היום! לפיכך, אין ספק שבשלב זה אנו מצווים להרחיב את איסוף החומר שנוֹלד דיגיטלית, בארכוב משוכלל שלו.

ספרים חודפסים

ספרייה כמוסד היא בית ספרים, ומאז המאה ה-15 היא בעיקר ביתם של הספרים המודפסים. גם במאה ה-21 נתפס הספר המודפס כמדיום המרכזי של הפצת מידע מוסמך, ושמור לו מעמד איקוני, אף מעבר לערכו של התוכן האצור בתוכו. אולם מבחינת התרומה המחקרית גרידא אין ערך רב לאיסוף שיטתי של כל ספר וספר שיוצא לאור, היות שרבים מן הספרים הם מהדורות של חומר שכבר ראה אור בעבר. ועדיין ראוי שספרייה לאומית תאסוף כל חיבור שיוצא לאור בדפוס, משני טעמים: א) בניית בסיס נתונים למחקר ביבליוגרפי לאומי שיש לו ערך להבנת מידת האוריינות בחברה ותחומי העניין שלה; ב) שלמות ביבליוגרפית שערכה בעיקר ביבליופילי.

אמנם לא כל הספריות הלאומיות מסוגלות לעמוד במשימת האיסוף הכוללני, אולם הספרייה הלאומית הישראלית מסוגלת לכך, שכן מספר הספרים הרלוונטיים בתחום היהדות אינו גבוה במיוחד. כדי לסבר את

האוזן נעילין בכמה נתונים: מבין מגוון הספרים שהתפרסמו מאז ומעולם, אחוז הספרים העבריים או אלו העוסקים בתחומי היהדות השונים נמוך למדי. לפי הערכות שונות עד שנת 1500 יצאו לאור כ-40,000 ספרים, המכונים "דפוס ערש" ובלועזית incunabula, ובעברית יצאו לאור פחות מ-140 כותרים, שהם כחצי אחוז בלבד. יחס דומה מתקבל בהיבט על כלל הספרים שהתפרסמו מאז ראשית הדפוס: מאז ומעולם, כך מעריכים חוקרי חברת גוגל, יצאו לאור כ-130 מיליון ספרים מודפסים, מהם בסביבות 600,000 ספרים מודפסים בתחום היהדות (וישראל) = בעברית פחות מחצי אחוז מכלל הספרים המודפסים.

בשנים האחרונות, מספר הספרים המתפרסמים במדינת ישראל בכל התחומים, יחד עם מספר הספרים המתפרסמים בחו"ל בשפות שונות והעוסקים ביהדות, אינה עולה על 15,000 ספרים בשנה. גם אם יוספו מהדורות מקראיות בעלות ערך וספרות מחקרית בתחומי המקרא בשפות זרות, ספק אם מספרים אלו ישתנו במידה ניכרת. מספרם הנמוך יחסית של ספרים הנדפסים בשני תחומי הליבה יהדות וישראל גם יחד, וחובת ההפקדה המוגדרת בחוק הספרים, התשס"א-2000, מאפשרים לספרייה הלאומית, גם בשעה שמשאביה, הכספיים והלוגיסטיים, מצומצמים יחסית, לאסוף כל ספר שיוצא לאור בישראל, וכן כל ספר מחוץ לארץ העוסק בלאומיות היהודית והישראלית.

מהדורות והדפסות

הוצאה מחודשת של ספר מסוים, הווה אומר מהדורה (אף אם אינה מהדורה מורחבת), נחשבת חיבור עצמאי, שיש לאספו בנפרד. התלמוד שהודפס בז'יטומיר למשל, אינו דומה לזה שהודפס בוולנה. אבל באשר להדפסות שונות של אותה מהדורה יש פנים לכאן ולכאן. מחד גיסא אוצר הספרים שבספרייה הלאומית הוא בסיס המידע המשמש את מי שמבקש להפיק ביבליוגרפיה לאומית, ומכאן שלכל הדפסה יש ערך עצמאי. יתר על כן, מן העובדה שספר מסוים נדפס במקום מסוים ובשנה מסוימת ניתן להפיק מידע רב ערך על תולדות הפצת המידע. מאידך גיסא, איסוף שיטתי של כל ההדפסות כולן הוא משימה קשה ביותר וספק רב אם הספרייה הלאומית מסוגלת לעמוד בה, מאחר שכמעט שלא ניתן לוודא שכל המדפיסים והמוציאים לאור מעבירים לספרייה דוגמה של כל הדפסה והדפסה.

בחוק הספרים התשס"א-2000, נקבע כי "חובת המסירה [...] תחול גם על ספר שהוצא לאור פעם נוספת אם חל שינוי כלשהו בתוכנו או בצורתו, או אם חלפו 20 שנה מהפעם הקודמת שבה יצא לאור". הווה אומר: אם עברו יותר מעשרים שנה ממועד פרסום ההדפסה הקודמת, חלה חובת הפקדה חדשה, גם אם אין שינוי כלשהו לעומת ההדפסה הקודמת. המחוקק נקט אפוא גישה ממוצעת בין השאיפה הביבליופילית לאסוף כל הדפסה והדפסה לבין הקושי המעשי באיסוף כל ההדפסות כולן. דומה אפוא שבספרייה הלאומית עלינו לקבוע פשרה ברוח זו, ולשאוף לאסוף הדפסות של מהדורות זהות באיסוף מדגמי בלבד, כלומר לאסוף כל הדפסה שחלף עשור מהדפסת קודמתה. עם זאת, ההחלטה הסופית אם לרכוש הדפסה שונה מזו האצורה בספרייה, תהיה באחריות האוצר ותתבסס בין היתר על הערכתו את חשיבות הכותר.

ספרים אלקטרוניים

המדיניות דלעיל העוסקת בספרים מודפסים נכונה גם לספרים שיצאו לאור בצורה אלקטרונית. ספרים שיוצאים לאור גם בדפוס וגם בפורמט אלקטרוני ייאספו בשתי הצורות, עד אשר תגיע הספרייה ליכולת טובה של שימור דיגיטלי, ואז יישקל להפסיק את רכישתם של עותקי הדפוס. מילונים מקוונים בשפה העברית, כמו המילון ההיסטורי ומילון רב-מילים, ייאצרו באוסף יהדות, שמחקר הלשון העברית מאז המקרא בתחום איסופו.

לשונות ותרגומים

לשונן של הספר המודפס משפיעה על מידת נגישותו לקהלי יעד שונים. כותרים בתחום היהדות ייאספו בשפת המקור, גם כאשר השפה היא אזוטריית למדי, היות שלאיסוף זה יש ערך ביבליוגרפי, ביבליופילי ומחקרי. לעומת זאת בנוגע לתרגומים תינקט גישה בררנית. שני הפרמטרים המרכזיים המשפיעים על ההחלטה, אם לאסוף ספר בלשון שאינה עברית, הם שפת המקור ושפת התרגום (פירוט להלן). פרמטרים משניים שעשויים להכריע לטובת האיסוף הם: א) אם בתרגום מוצג תוכן משמעותי שלא נכתב במקור (כמו תוספת מבוא, סיכום) או אם הוא יצא לאור בבית הוצאה יהודי; ב) אם תוכן הכותר קשור לשפת התרגום (לדוגמה: ספר על יהודי בולגריה שתורגם לבולגרית ממקור באנגלית).

כל ספר שיצא לאור בעברית או בלשון יהודית, בין אם הוא מקורי ובין אם הוא תרגום, ממילא נאצר. תרגומים לשפות לועזיות של ספרים שיצאו לאור בעברית או בלשון יהודית נאצרים אף הם; ספרים בתחום היהדות, שנכתבו בשפה כלשהי ותורגמו לאנגלית, ייאספו נוסף על שפת המקור גם בשפה האנגלית, בשל מרכזיותה וחשיבותה הבין-לאומית של השפה האנגלית בימנו.

יש לתת את הדעת למקרים יוצאים מן הכלל, לדוגמה: הדקדוק העברי של שפינוזה, שנכתב במקור בלטינית, ותורגם לשפות מודרניות שונות. במקרים כאלה יש להשתמש בשיקול דעת לפי חשיבות הכותר, ואפשר לחרוג מן הקווים המנחים שסורטטו שלעיל.

בטבלה שלהלן מסוכמת מדיניות האיסוף בתחום היהדות בהתייחס ללשונות ולתרגומים.

שפות אחרות	אנגלית	עברית או לשון יהודית	שפת התרגום
			שפת המקור
✓	✓	מקור	עברית או לשון יהודית
כאשר התוכן קשור לשפת התרגום או כאשר נוסף בתרגום תוכן חשוב	מקור	✓	אנגלית
כאשר התוכן קשור לשפת התרגום או כאשר נוסף בתרגום תוכן חשוב	✓	✓	שפות אחרות

כותרים היסטוריים

כידוע, מחירי הספרים העבריים והלועזיים הנדירים עלולים להאמיר לסכומים גבוהים ביותר במכירות פומביות ובהצעות שמגיעות מאנטיקוֹרָאטים (מוכרי ספרים עתיקים ונדירים). לעתים קרובות מדובר במחיר של עשרות אלפי שקלים לפריט בודד. כאשר אין משמעות לאומית בהחזקת ספר, יש להבחין בין שני מצבים: א) **כאשר ניתן להשיג העתק של הכותר**, יש לרכוש את הכותר המקורי במחיר שאינו עולה על סכום ה מוגדר; ב) **כאשר לא ניתן להשיג העתק של הספר**, יש לרכוש את הכותר המקורי במחיר שאינו עולה על סכום 2n מוגדר.

אולם כאשר מדובר בכותר שיש משמעות לאומית בהחזקתו, לדוגמה: ספר הבישול היהודי הראשון שיצא לאור או אפילו ספר אנטישמי שהשפיע רבות על החברה האירופית, ואין צריך לומר דפוס ערש עברי – יש לרכוש את הכותר גם במחיר גבוה בהרבה, אף אם ניתן להשיג העתק של הכותר. הספרייה הלאומית מחויבת להשקיע מעל ומעבר ברכישת פריטים בעלי חשיבות לאומית מפני שאלו מעשירים את המגוון שהספרייה יכולה להציג בתפקיד המוזאוני שלה, הן בתצוגה הפיזית הן בתערוכות וירטואליות, והם גם מאפשרים שיתוף פעולה עם מוסדות המחזיקים פריטים משלימים. ובנוסף, החזקת פריטים אלו בספרייה מאפשרת את שימורם ברמה גבוהה והנגשתם לציבור הרחב לאורך זמן. **מעבר לכך, פריטים אלו הם מנכסי צאן ברזל של העם היהודי, אבני החן של תרבותנו.**

כתבי עת

כל כתב עת בתחומים הנושאים שהוגדרו לעיל, וכן כל כתב עת של ארגון או קהילה יהודיים, נאצרים בספרייה. כתבי עת שמופיעים גם פיזית וגם דיגיטלית ייאספו בשתי הצורות, עד אשר תגיע הספרייה ליכולת טובה של שימור דיגיטלי, ואז יישקל להפסיק את רכישתם של עותקי הדפוס.

עבודות דוקטור, עבודות גמר לתואר שני ועבודות סמינריוניות

לעבודות דוקטור בתחום מדעי היהדות, ואף לעבודות גמר לתואר שני יש ערך רב. מעבר לחשיבותן המחקרית, עבודות מסוג זה מעידות על הנעשה במוסדות האקדמיים ברחבי העולם בתקופת זמן מסוימת בתחום חקר מדעי היהדות. יש אפוא לשאוף להשיג עותק דיגיטלי של כל עבודות הגמר לתואר שני ושלישי בתחום מדעי היהדות שמופיעות בישראל ובחוץ לארץ. בתחום עבודות הדוקטור מחוץ לארץ, ניתן להסתפק בשלב זה במינוי למאגר UMI שמעניק גישה מלאה או כמעט מלאה לכל עבודות הדוקטור שיצאו לאור בארצות הברית ובמקומות אחרים. במקרים שבהם יתעורר צורך בעבודת דוקטור מסוימת, יוזמן העתק שלה. עבודות סמינריוניות ייאספו באוסף הספרייה בכפוף להחלטת האוצר.

קטלוגים

קטלוגים של תערוכות ושל מכירות בנושאי יודאיקה מרחבי העולם הם חשובים ביותר הן לתיעוד הפריטים, הן למחקר אנתרופולוגי בעתיד. קטלוגים חדשים מסוג זה ייאספו מעתה, וייעשה מאמץ להשיג קטלוגים ישנים שלא נמצאים בספרייה הלאומית.

בספרייה הלאומית אצורים כ-8,000 כתבי יד עבריים ותצלומים של כ-75,000 כתבי יד עבריים מרחבי העולם, ויחד הם כ-90% מכתבי היד העבריים הידועים בעולם. ניתן להעריך שיותר מ-90% מכתבי היד שבספרייה הלאומית הם בעברית והיתר בעיקר באות עברית (לשונות היהודים, כידיש).

כתבי יד ראויים לאיסוף

מה הם כתבי יד ראויים לאיסוף? מחיריהם של כתבי יד גבוהים במידה ניכרת ממחירם של כותרים מודפסים, ועל כן יש להוסיף את עלותם הגבוהה של תהליכי הספרייה הייחודיים הכרוכים בטיפול בכתבי יד. לפיכך, בתחום כתבי היד יש לנקוט גישה בררנית ולבחון כל מקרה לגופו על ידי בחינת השאלה, אם יש לכתב היד המסוים תרומה משמעותית להבנת מורשתו האינטלקטואלית והחברתית ותרבותו של העם היהודי. בנוסף, יש להביא בחשבון גם את מידת הסכנה לשימורו של כתב היד, כלומר אם הוא במקום בטוח, למשל בספרייה מחקרית ידועה, או שמא במקום שבו יש סכנה של ממש לשימורו. **דוגמאות לכתבי יד שאין לרכשם:** העתקות מתקופה מאוחרת (מהמאה ה-16 ואילך) של חיבורים שהעתקות רבות שלהם מצויות בספרייה; דפים מתקופה מאוחרת שאינם מצטרפים לכדי חיבור של ממש.

כתובות, מסמכים משפטיים ומסמכים הלכתיים

באוספי הספרייה אצורות פיזית כ-2,000 כתובות ואצורים עוד כ-2,000 עותקים דיגיטליים של כתובות מרחבי העולם – כולם מוצגים במרשתת. לכתובות נודעת חשיבות בחקר תולדות ההלכה, האמנות, החברה והגנאלוגיה היהודית. יש להמשיך לטפח את איסוף הכתובות, בעיקר באמצעות סריקות איכותיות של כתובות מאוספים אחרים, ויש להוסיף לקטלוג הקיים פרטים שישקפו את הממד האמנותי (מאפיינים אמנותיים) של הכתובות השונות. עם זאת, אל לנו להזניח לחלוטין את פיתוח האוסף הפיזי העצמאי של הספרייה, ובכל שנה עלינו לנצל הזדמנויות לרכישת מספר מצומצם של כתובות מיוחדות בתוכנן או בסגנון. הספרייה מחזיקה מסמכים משפטיים ומסמכים הלכתיים, כמו גיטין ושטרות אחרים. בכוחם של שטרות אלו ללמד על התפתחות ההלכה ועל סדרי החברה והכלכלה. מומלץ להגביר את איסוף השטרות ולהציג את מקצתם, במגבלות מסוימות, במרשתת.

שפה ותרבות

בתפיסת העולם שבבסיס אוסף היהדות מונח כמובן הנושא, ולא דווקא השפה, ועל כן יש מקום להרחיב את איסוף כתבי היד בשפות אחרות, ולא להסתפק באיסוף בשפות היהודיות הנכתבות באות עברית. בתחומי האיסוף של כתבי היד נהוג היה להעדיף חומרים המשקפים משלבים תרבותיים גבוהים ואינטלקטואליים במיוחד. על פי האסטרטגיה העקרונית החדשה שתוארה לעיל, יש מקום לגוון את הנושאים הנאצרים בספרייה ולהרחיב את האיסוף בתחומים עממיים יותר, כדוגמת כתבי יד מכל גיל ומחברות לימוד מכל הכיתות, פנקסים אישיים, איגרות אישיות, וכדומה.

השלמה והנגשה

אוסף תצלומי כתבי היד העבריים בספרייה הלאומית מבוסס על טכנולוגיות מאמצע המאה ה-20 וטרם הגיע לשלמות. בשנים הקרובות יש לשאוף להשלמת האוסף, לשיפור איכותו הפיזית ולשדרוג הנגשתו. לשם כך נערך בשנת 2011 סקר להשוואת מצאי כתבי היד המצולמים בספרייה הלאומית למצאי כתבי היד בעולם. הידע המדעי הרב, שנצבר בעשרות השנים האחרונות בחקר כתבי היד שבמכון, יאפשר לנסות ולהעריך מה הם כתבי היד שחשיבותם רבה, ולפיכך לדרג סדר עדיפויות בתהליך הדיגיטציה. הדירוג יתבסס על כמה קריטריונים: עתיקות כתב היד, קרבתו לכותב המקורי (עדיפות לאוטוגרף, אם קיים), הצגה של מגוון מרחבים גאוגרפיים, הצגה של מגוון תחומי דעת (כגון הלכה, קבלה, פולקלור, אמנות), וכן – תוכן כתב היד, ייחודיותו ותרומתו למחקר.

חומר ארכיוני

הספרייה הלאומית מחזיקה מאות ארכיונים אישיים מרשימים, שתורמים לתיעוד התרבות היהודית, בעיקר מנקודת המבט האינטלקטואלית והספרותית. תרומתו של ארכיון הספרייה הלאומית לתיעוד העם היהודי ומורשתו יכולה לגדול במידה ניכרת אם מחד גיסא תצומצם קליטתם של ארכיונים שתורמתם לתיעוד החברה היהודית שולית, ומאידך גיסא יורחבו תחומי האיסוף ותוגבר נגישותם של הארכיונים לחוקרים מן האקדמיה ולציבור הרחב.

על מנת לפתח את הזווית הארכיונית של הזיכרון הלאומי, מומלץ לנקוט שלושה צעדים: א) פיתוח אוסף ארכיונים מקורי, לתיעוד שלושה מעגלים: פרטי, ארגוני וקהילתי; ב) קליטת ארכיונים וירטואליים המשלימים את הארכיונים הפיזיים שבספרייה; ג) שיפור הרישום בארכיונים הקיימים ובניית מנועי חיפוש, שבאמצעותם ניתן יהיה לאתר חומר השמור בכל ארכיון רלוונטי בעולם.

חומר ארכיוני פיזי-מקורי

חומר ארכיוני מקורי מהווה את השאור שבעיסה: הוא מבסס את היכולת לפתח שיתוף פעולה בין-לאומי, מאפשר פעילות חינוכית ותרבותית ומעניק יוקרה למוסד. מכך נגזר שיש מקום להשקיע מאמצים כבירים בהשגת חומרים מקוריים, במיוחד בחומרים שיש להם חשיבות לאומית ייחודית, ויש עניין נרחב להציגו לציבור.

בתחום היהדות מצד אחד, עלינו להגביר את המאמצים הפעילים כדי לקלוט יותר ארכיונים אישיים של דמויות מופת שיש עניין בין-לאומי בהגותם, כמו הרב עובדיה יוסף ואברהם יהושע השל, שאול קריפקה והילארי פטנר. מצד אחר, עלינו להימנע מקליטת ארכיונים שהעניין הציבורי-המחקרי בהם הוא נמוך, ושכולתם אינה תורמת תרומה ניכרת להבנת תרבותו של העם היהודי ומורשתו. המספר הגדול של ארכיונים המוצעים לספרייה, והיקפם הגדול של מקצתם מחייבים בררנות זהירה ותהליך היועצות מושכל בשקילת הצעות לקליטת ארכיונים אישיים. חשוב לדאוג שתהיה פריסה מייצגת של הדמויות שארכיוניהן ייבחרו לקליטה בספרייה: נשים וגברים, חילונים ודתיים, אנשי רוח ואנשי מדע, מנהיגי ציבור ואמנים.

יתרה מזו, על מנת לתעד את העם היהודי, על הספרייה להשקיע מאמצים בקליטה פיזית או דיגיטלית ארכיונים של קהילות וארגונים יהודיים. בהקשר זה נזכיר את ההזדמנות חסרת התקדים לקלוט את הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי: לאחרונה אישר דירקטוריון הספרייה להתקדם במסלול המוביל למיזוגו באוספי הספרייה הלאומית.

חומר ארכיוני וירטואלי-דיגיטלי

הזיכרון התרבותי הלאומי אינו יכול להתבסס אך ורק על חומרים מקוריים. אדרבה, המחקרים המרובים שיצאו לאור על יסוד החומרים האצורים במכון לתצלומי כתבי יד עבריים מוכיחים שבכוחם של אוספים וירטואליים משלימים לסלול את הדרך להישגים מדעיים כבירים. בהקשר זה חשוב להדגיש את החשיבות של פיתוח שיתוף פעולה עם ארכיונים של מדינות שאין בכוחן להמשיך ולשמר את המורשת היהודית. כך נהג לדוגמה הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, שבמשך השנים סקר ארכיונים במדינות רבות, אסף רשימות של חומרים הנוגעים ליהודים, וצילם חומרים נבחרים בהיקף נרחב במיוחד. כפועל יוצא ממדיניות זו יש לרכוש ארכיונים דיגיטליים נושאים רלוונטיים, ובמידת האפשר להוסיף לקטלוג של הספרייה הפניית לארכיונים דיגיטליים חופשיים במרשתת, כלומר לכאלה שהחומר בהם אינו מוגן בזכויות יוצרים והשימוש בו אינו כרוך בתשלום.

מפתח ארכיונים לאומי

כלי חשוב שיסייע לחקר ארכיוני הוא מפתח שיכלול מידע על כל החומרים הארכיוניים בארץ וברחבי העולם בתחומי הליבה. מיזם רמב"י (רשימת מאמרים במדעי היהדות) ומפעל הביבליוגרפיה העברית, הפועלים בספרייה הלאומית מאז שנות ה-60 של המאה הקודמת, מדגימים את תרומתם המחקרית של מאגרים מאגדים בסגנון זה. מאגר המידע שתנהל הספרייה הלאומית יהיה מבוסס על סקר שימפה וידרג את הנושאים השונים המטופלים בארכיונים רלוונטיים בארץ ובחוץ לארץ. אתר האינטרנט של הספרייה יהיה נקודת גישה בסיסית למציאת חומרים ארכיוניים רלוונטיים לא רק בספרייה אלא ברחבי העולם, ויהיה ניתן לכלול בו גם מידע המצוי במגוון ארכיונים שלא בהכרח ייקלטו בספרייה הלאומית. לאור העובדה שהספרייה תשקיע בשנים הקרובות משאבים רבים בקליטת הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, כדאי להתחיל בפיתוח מפתח זה רק לאחר מיזוגו המוצלח של הארכיון המרכזי באוספי הספרייה הלאומית.

הנגשת הארכיונים

בידינו המפתח להרחבת קהלי היעד של הארכיונים ולהגדלת מספר המשתמשים בהם בארץ ובעולם, והוא תלוי בראש ובראשונה ברישום של חומרי הארכיונים, בסריקתם ובהנגשה ידידותית שלהם במרשתת. הידע הלשוני והמקצועי המאפשר עיון בחומרים הארכיוניים מפוזר ברחבי העולם, אך האינטרנט מאפשר להנגיש את הארכיונים בכל מקום, ולהגדיל במידה ניכרת את מספר המשתמשים בהם. כדי להרחיב את השימוש בארכיונים יש לפעול בשלושה רבדים: א) פרסום שוטף של הארכיונים בציבור הרחב על ידי

הזרמת חומרים מהם לתקשורת הכתובה והאלקטרונית, כחלק מתפיסה של דמוקרטיזציה של המידע; ב) עידוד מחקר המבוסס על חומרי הארכיונים. כך למשל יוענקו באירועים וכנסים בין-לאומיים מלגות על פרסומים בנושאים מעוררי עניין המבוססים על חומרים אלו; ג) הענקת שירותי איתור וסריקה של מסמכים בארכיוני הספרייה.

התמהיל המדויק של אבני הבניין של הזיכרון התרבותי של העם היהודי ימשיך להתפתח ולהתגוון. אולם אין ספק שהממד הארכיוני – האישי, הקהילתי והארגוני – ימשיך לעמוד בבסיס המחקר ההיסטורי גם בעתיד. השקעה ניכרת בתחום הארכיוני תאפשר לספרייה למלא את ייעודה ההיסטורי – לשמר, לטפח ולהנחיל את המורשת התרבותית של ארץ ישראל, מדינת ישראל והעם היהודי.

חומרים שמקורם דיגיטלי

היקף החומרים הנולדים דיגיטלית בכל שנה הוא עצום ואין ספק שהוא עולה על היקף החומרים שמופיעים בדפוס ובכל מדיה אחרת. לעתים, החומרים הדיגיטליים בתחום היהדות המצויים במרשתת – הטקסטואליים, האודיו-ויזואליים והוויזואליים – חשובים לא פחות מחומרים דומים המופיעים בפורמטים קלסיים – בדפוס. ברור אפוא כי עלינו להפנות משאבים ניכרים להגדלת היכולת לארכב את החומרים הדיגיטליים בתחומי היהדות. אם לא נעשה זאת בעידן שבו חומרים רבים מתפרסמים אך ורק במדיום האינטרנטי, נחטא לתפקיד שהטיל עלינו החוק.

לפי הערכות מסוימות, כמות המידע במרשתת מכפילה את עצמה בכל שמונה חודשים, ולפיכך אין ספק שקשה מאוד לשמר בספרייה את כל החומר. מצד אחר הניסיון לתעדף את האתרים לשימור בעייתי מבחינה מתודולוגית ומעשית, בין היתר מפני שהניסיון לקבוע ידנית אילו אתרים לשמר ועל אילו אתרים לוותר יגזול משאבים רבים. יש אפוא מקום לשקול את פיתוחו של אלגוריתם שיזהה אתרים של ארגונים ומוסדות יהודיים וכן אתרים פרטיים, בעיקר בלוגים, העוסקים בעניינים יהודיים. בינתיים, צוות הבוחרים באגף האוספים הרכיב רשימה ידנית של כמאה אתרים יהודיים שיש לארכב.

חאגרי מידע

מאגרי המידע העוסקים ביהדות חשובים בעיקר בהיבט המחקרי. בנושאים מסוימים, מחקר ללא שימוש מושכל במאגרי המידע כלל אינו אפשרי. כיום, מספר מאגרי המידע בתחום היהדות אינו גדול, ולפיכך יש להמשיך במדיניות הקיימת ולרכוש את כל מאגרי המידע הרלוונטיים לתחום. מאגרי מידע שעלותם גבוהה, יידונו בדיון פרטני שיבחן את מידת השימוש הפוטנציאלית בהם, והם יירכשו רק לאחר שתסתבר תועלת גבוהה ברכישתם.

חולפות (אפמרה)

כדי לתעד את מכלול המסורות, ההרגלים, דפוסי ההתנהגות, המיומנויות וההשקפות של החברה במבט אנתרופולוגי, נדרש איסוף מקיף של חולפות, כלומר כל חומר כתוב או מודפס שהוא בר חלוף (לא נועד

לשימור). חומרים אלו מסייעים לנו להבין פולמוסים, מנהגים והתפתחויות שלא תמיד זוכים לתיעוד בספרות הרשמית. חומרי חולפות הם מגוונים ביותר, ובהקשר היהודי נציין כאן ארבעה סוגים: לוחות שנה, ברכונים, חומר קהילתי מגוון (כגון כרטיסי כניסה לאירועים, כרזות, דפי מידע), וכך – דפים בודדים, אגרות ברכה וגלויות). האיסוף צריך להיות פיזי ודיגיטלי כאחד, וראוי שכל פריט חולפות שיגיע לספרייה, ייסרק ויתויג במהירות כדי שתאפשר שליפה מהירה שלו.

לוחות שנה

בלוחות השנה העבריים והיהודיים הנאספים בספרייה טמון מידע חשוב על התרבות היהודית. בדרך כלל נאספים אך ורק לוחות שנה שכלולים בהם, מעבר למידע הטריטוריאלי, טקסטים שונים. יש להרחיב את האיסוף ולכלול גם לוחות שנראים תמימים מבחינת המידע שנראה בהם, מפני שגם מידע זה עשוי להתברר כחשוב לחקר ההתפתחות של ההלכה, המנהג והתרבות החומרית. במסגרת התפיסה החדשה יש לשקול למזג את לוחות השנה, שכיום מקצתם נאצרים כפריטי חולפות בארכיון ומקצתם ככתבי עת, למקום אחד – בקטגוריית חולפות.

ברכונים

מדי שנה בשנה מופיעים ברכונים רבים בארץ וברחבי העולם, גדולים וקטנים. ברכון הוא דף חוברת של ברכת המזון לעתים בצירוף מילות זמירות, פזמונים או ברכות נוספות. מעקב אחר ברכונים מאפשר לעמוד על התפתחויות תרבותיות ודתיות בארץ וברחבי התפוצות. ברכונים שיצאו לאור קודם מלחמת העולם השנייה ייאספו באיסוף גורף, ואילו ברכונים שיצאו לאור לאחר מכן ייאספו באיסוף בררני ומייצג, ואך טבעי הוא להעדיף את המיוחדים שבהם, ולא לאגור מספר רב של ברכונים שאין בהם שונות וייחוד.

חומר קהילתי וארגוני

תימשך רכישה של פריטים מייצגים בעלי חשיבות היסטורית, כגון תעודות, כרוזים וכרזות. בעתיד יפותחו קשרים עם גופים קהילתיים מרחבי העולם לשם איסוף שוטף של פריטי חולפות, כגון דפי מידע ותפריטי מסעדות.

דפים בודדים, איגרות ברכה וגלויות

דפים בודדים מודפסים בכל הגדלים, איגרות ברכה מודפסות, וגלויות בכל השפות, שיצאו לאור קודם מלחמת העולם השנייה, ייאספו איסוף גורף. פריטים מעין אלה שיצאו לאור לאחר מלחמת העולם השנייה, ייאספו באיסוף בררני ומייצג. פריטים אלו יירכשו בכסף, רק אם המחלקות השונות המטפלות בכך (קטלוג עברי ולועזי, ארכיון) משוכנעות שהם חסרים בספרייה. בעתיד יפותחו קשרים עם גופים קהילתיים מרחבי העולם כדי לאפשר איסוף שוטף של פריטים אלה.

מפות

איסוף מפות ארץ ישראל נעשה במסגרת אוסף ישראל. מפות של אזורים גאוגרפיים מחוץ לארץ ישראל ייאספו במסגרת אוסף יהדות בשלושה מקרים: (א) הטקסטים שבמפה הם באחת מלשונות היהודים; (ב) המפה היא נושאת ועוסקת ביהדות; (ג) המפה יצאה לאור בידי ארגון יהודי. מפות המתעדות אזורים שבהם חיו יהודים בתקופות שונות ייאספו באוסף מדעי הרוח הכלליים.

תצלומים

תצלומים משמשים אמצעי תיעוד מעולה של החברה. לפני כמה שנים החליטה הספרייה לאסוף בשיטתיות תצלומים רלוונטיים. מגמה זו צריכה להישמר ולהתרחב, והקריטריון הראשי צריך להיות מידת התרומה של התצלומים לתיעוד החברה היהודית ומורשתה.

סרטים וקולנוע

בשלב זה הספרייה לא תאסוף סרטים, כל עוד לא יוגדרו במדויק גבולות הגזרה ואופן שיתוף הפעולה בין אוספי הספרייה הלאומית לבין אוספי הסרטים באוניברסיטת ברנדייס בארצות הברית, בסינמטק בירושלים ובארכיון הסרטים היהודיים ע"ש סטיבן שפילברג.

ג. אוסף ישראל

הדימוי בעמוד הקודם: כרזה לכבוד חגיגות פורים בתל-אביב 1929, אוסף הכרזות של הספרייה הלאומית

1.1 תיאור האוסף

אוסף ישראל הוא האוסף הלאומי של **מדינת ישראל**, והוא נועד לכנס את אוצרות הידע והתרבות שלה. בכך הוא מהווה אוסף ייחודי מרכזי של הספרייה הלאומית וממלא את ייעודה לשמר את הזיכרון הלאומי ולהנחילו לדורות לציבור הישראלי ולמתעניינים בעולם כולו.

אוסף ישראל נועד להציב את הקיום הישראלי בן זמננו כהוויה היונקת מן העומק ההיסטורי ומן העושר התרבותי של יצירה עברית וישראלית בת כמאתיים שנה, מאז ראשית התגבשותה של חברה יהודית חדשה בארץ ישראל בראשית המאה ה-19.

מעצם טיבה, ההוויה הישראלית יונקת מחד גיסא מן הקיום היהודי מאז ומעולם, ומאידך גיסא היא עומדת בזיקה הדוקה אל תרבויות לא-יהודיות שהתקיימו בעבר בארץ ישראל והמתקיימות בה בהווה.

מכוח התפיסה שהתרבות הישראלית והחברה הישראלית הן חלק בלתי נפרד של התרבות היהודית, כל השנים אספה הספרייה הלאומית פריטים של אוסף ישראל בעיקר במסגרת אוסף יהדות, ובכך זאת במסגרת ההקשר המזרח תיכוני. הבחנת אוסף ישראל מאוסף יהדות נובעת מן ההכרה כי מדינת ישראל והציגונות הן תופעות העומדות בפני עצמן בתולדות עם ישראל. המדינה מושתתת על התרבות העברית החדשה, על הציגונות כתנועה הלאומית המודרנית של העם היהודי, ועל אופייה של החברה הישראלית כפסיפס חי הכרוך בקשר טבעי אל ארץ ישראל ומשלב לתוכו מראשיתו תרבויות מסביבתו הקרובה וגם ממקומות רחוקים.

כל אלה עולים בקנה אחד עם התמקדותה האסטרטגית של הספרייה הלאומית באות העברית בכתב, במלל ובצליל, הקובעת את התרבות העברית כדרך המלך במפת האיסוף.

אוסף ישראל מתמקד אפוא בשלושת תחומי העניין העיקריים האלה: התרבות הישראלית, החברה הישראלית, ארץ ישראל. להגדרה של כל אחד מתחומים אלו יש השפעה מהותית על מדיניות האיסוף באוסף. להלן הגדרותיהם:

1) **התרבות הישראלית** היא חידוש מהותי החורג מגבולותיה של התרבות היהודית, על אף צמיחתה האורגנית מתוך המורשת התרבותית היהודית ההיסטורית. לפיכך אוסף ישראל מתמקד בראש ובראשונה בכל היבטיה של היצירה התרבותית הישראלית לכל תולדותיה, מאז הורתה בתרבות העברית החדשה בגולה במאה ה-19 ועד ימינו, בנפרד מן היצירה היהודית המסורתית הנאספת באוסף יהדות.

2) **גם החברה הישראלית** היא תופעה חדשה במהלך ההיסטוריה החברתית היהודית. החברה הישראלית היא פסיפס עשיר של קבוצות, של יהודים ושל לא-יהודים, בעלות זיקה כלשהי לתרבויות המוצא שלהן. בראש הקבוצות הלא-יהודיות בישראל ניצב המיעוט הערבי, ששיעורו כיום כחמישית מאוכלוסיית המדינה. בין כל הקבוצות בחברה מתקיימים קשרים רבים האופייניים למציאות החברתית הישראלית הייחודית.

* ד"ר חזי עמיאור, אוצר אוסף ישראל

3) **ארץ ישראל** גם היא אינה עומדת בזיקה הכרחית להיסטוריה היהודית דווקא. בתולדות ארץ ישראל נמנים פרקים נרחבים הקשורים לתרבויות, לדתות ולקבוצות לאומיות אחרות. גם חקר ארץ ישראל משתרע על פני מגוון של תחומי ידע שיש בהם החורגים מתחומי מדעי הרוח שבהם התמחה אוסף יהדות המסורת.

כללו של דבר, אוסף ישראל שואף לתיעוד מקיף ומעמיק של התרבות הישראלית והעברית, של החברה הישראלית על כל מגזריה וכל הזרמים התרבותיים והדתיים היוצרים בישראל בעבר ובהווה, ושל ארץ ישראל כיחידה גאוגרפית ושלטונית.

על אוסף ישראל לענות במידה מרבית על הצרכים של קהל היעד המסורתי – חוקרים וסטודנטים לתארים מתקדמים במדעי הרוח ומדעי היהדות. עם זאת, עצם טיבו כאוסף לאומי מצריך הקדשת תשומת לב מיוחדת להנחלת המורשת התרבותית הישראלית לציבור הרחב המתעניין והמשכיל, ולסוכני תרבות, דוגמת יוצרים ואנשי רוח, חוקרים עצמאיים, עיתונאים. לשם כך יורחבו באוסף ישראל תחומי האיסוף מן המוקד המסורתי של מדעי הרוח ומדעי היהדות הקלסיים אל מדעי החברה הישראלים: סוציולוגיה, כלכלה, משפט, משטר ופוליטיקה, חינוך ועוד. תשומת לב מיוחדת תוקדש לדרישות מורים ותלמידים, המוגדרות בתכניות הלימודים במערכת החינוך בישראל.

בהיותו אוסף לאומי, אוסף ישראל נועד לתעד את התרבות הישראלית ואת החברה הישראלית בכללן. ייעוד זה משפיע ישירות על היקף תוכני האיסוף, כמו למשל הרחבתו לתחומי ידע שלא נאספו מסורתית בספרייה, ולמגזרים חברתיים נוספים, כמו ערביי ישראל, עולים מרוסיה או מאתיופיה או עובדים זרים – כולם יוצרים חומרים בשפות שאינן עברית, ולכן מידת נגישותם לציבור הרחב בישראל אינה הולמת את ייחודם הסגולי בחברה. אוסף ישראל שואף לאסוף חומרים אלו ולהנגישם לציבור משתמשיו. כאוסף לאומי, על אוסף ישראל לאסוף פריטים בכל תבנית או צורה (פורמט) שבהן מתפרסם מידע – בכתב יד, בדפוס, בתצלום או בהקלטה, על גבי מדיה מגנטית או במרשתת (באינטרנט). עם זאת, היקף האיסוף ודרכי האיסוף משתנים מפורמט אחד למשנהו על פי היכולת לאסוף. בשל האופי הכולל והמקיף של אוסף ישראל, הפורמטים שבהם נוצר החומר מיוצגים בו כאוספי משנה, ולכל אחד מהם נדרשים עקרונות איסוף ייחודיים.

2.2 עקרונות האיסוף

עקרונות האיסוף הכלליים:

1) עיקרו של אוסף ישראל הוא **היצירה הכתובה**, בדפוס ושלא-בדפוס. עליה נוספים **היצירה המוזיקלית** ו**תצלומים** (פירוט בהמשך). יצירה אודיו-ויזואלית אחרת, במיוחד בתחום הסרטים, אינה במוקד האוסף אך יש לה מקום מסוים בו.

- (2) **יצירה בדפוס:** באוסף ישראל נאספים פריטים אשר התפרסמו בישראל. "פרסום" של יצירה, בתשלום או חינם, משמעו הוצאתה לאור אל רשות הרבים, המאפשרת לכל המתעניין להיוודע אליה. מטרת האוסף היא להעמיד לרשות הציבור כל פריט שבזמן מן הזמנים היה אדם מן היישוב יכול להשיגו במאמץ סביר. לעומתם, לא ייחשבו כפרסום ברשות הרבים פריטים שהופקו לצרכיה של קבוצה קטנה ומוגדרת, שמצוין עליהם שהם מיועדים לשימוש פנימי בלבד או שאינם מיועדים להפצה, וכן חומר של זרועות הביטחון שמצוין עליו "מוגבל", "שמור", "סודי" וכדומה (האסור בעיון הציבור על פי חוק), וכל אלה לא ייאספו על ידי הספרייה.
- (3) מעצם טיבו של אוסף ישראל, גרעין האוסף הוא **יצירה שנוצרה בישראל**. האוסף כולל גם **יצירה הנוגעת לישראל ומקורה מחוץ לישראל**, אך מקומה משני ליצירה הישראלית.
- (4) עניינו של אוסף ישראל הוא איסוף **חומר קיים ממגוון סוגים**, ולכך יוקצו כל משאביו. האוסף אינו עוסק ביצירת חומר חדש – כתוב, מצולם, מוקלט או מוסרט. היוצאת מכלל זה היא פעילות ההקלטות של מסורות מוזיקליות בארכיון הצליל או תוצרי לוואי של פעילות אחרת בספרייה הלאומית, כמו קטלוגים של תערוכות.
- (5) אוסף ישראל שואף **להרחיב את תכולתו ולהעשירה בכל הפורמטים**. עקרונות האיסוף המפורטים כאן נוגעים לאיסוף פיזי כל עוד לא צוין אחרת, אך אין פירוש הדבר שאיסוף שוטף של חומר דיגיטלי פחות ממנו בחשיבותו. יתרה מזו, פערים שהתהוו בספרייה הלאומית באיסוף של חומר פיזי, יושלמו בחומר כזה שעבר דיגיטיזציה באוספים שמחוץ לספרייה, ככל שיתאפשר שיתוף פעולה עמם.
- (6) מלבד שיתוף פעולה עם אוספים חיצוניים בישראל ובח"ל להשלמת פערי איסוף, ישאף אוסף ישראל גם להסכמה על **חלוקת עבודה עם אוספים אחרים** בעלי אופי כלל-לאומי, כמו למשל ארכיון הסרטים בסנימטק ירושלים, ארכיון רשות השידור או ארכיון המפות של המרכז למיפוי ישראל.

התרבות והחברה בישראל

- (1) היצירה העברית והציונית בגולה מאז סוף המאה ה-18.
- (2) היצירה התרבותית בארץ ישראל מראשית המאה ה-19 עד הקמת מדינת ישראל, בדגש על החברה היהודית והשפה העברית. לעומת זאת, היצירה התרבותית של הקבוצות הלא-יהודיות בזמן זה ותיעודן ההיסטורי ייכללו בעיקרם באוסף אסלאם והמזרח התיכון.
- (3) היצירה התרבותית והחברתית במדינת ישראל על כל חלקיה, בלא כל העדפה וברירה.

ארץ ישראל

לתפיסת האוסף, ארץ ישראל נחשבת כיחידה גאוגרפית בגבולות המקובלים לאורך ההיסטוריה בהיקפם הרחב ביותר. האוסף מתמקד בתיאור ארץ ישראל כיחידה גאוגרפית או כיחידה מדינית בכל התקופות, והוא כולל חומר ארכאולוגי וגאוגרפי (למשל מפות, תיאורי מסע, תצלומים, תיעוד החי והצומח), וכן חומר מוסדי

הנוגע לארץ ישראל שמקורו בשלטונות שהיו בה עד הקמת המדינה (בעיקר השלטון העות'מאני והשלטון הבריטי).

יצירה ישראלית

יעדי האיסוף הנכללים בהגדרת "יצירה"

- 1) ככלל, האוסף אינו מבחין בין תרבות "גבוהה" לבין תרבות "נמוכה"; בין ספרות מחקר לבין ספרות פופולרית; בין תרבות למבוגרים לבין תרבות לילדים, וכדומה. כל יצירה ישראלית בתחומי ההגדרה של האוסף ראויה להיאצר באוסף ישראל, בלי כל העדפה או ברירה.
- 2) המונח "יצירה" רחב ביותר, וכולל לא רק חומר שנוצר למטרות "רוחניות", כמו למשל ספרות, מחקר, עיתונות, אמנות, בידור וכדומה, אלא גם חומר שנוצר למטרות מעשיות, כמו למשל במסגרת חקיקה, פרסום, הדרכה, איסוף נתונים, דוחות של ועדות חקירה, דוחות וניירות עמדה של ארגונים פוליטיים ושל ארגונים חברתיים, הקלטות אודיו ווידאו, מכתבים אישיים, וכדומה.
- 3) באוסף נאספת יצירה ישראלית בכל הפרמטים - בדפוס, בכתב יד, בחומרי גלם צילומיים, בהקלטת קול (אודיו) או תמונה (וידאו), ובפורמט שנולד דיגיטלית. המרשתת היא כיום מוקד יצירה נמרץ והמאגר הגדול ביותר לתיעוד תרבותי וחברתי מכל סוג. אוסף ישראל יקיף אפוא גם את תיעוד האינטרנט הישראלי, ועל כך ראו להלן "האינטרנט הישראלי".

מוקדי האיסוף

- 1) מוקד האיסוף המרכזי באוסף ישראל הוא היצירה הכתובה בישראל - בכתב יד, בדפוס ובדרך דיגיטלית. העדפה זו נובעת מן ההנחה שהטקסט הכתוב היה ונותר האמצעי הרווח ביותר להעברת מידע, לשימור יצירה רוחנית ולתיעוד. בתחום היצירה הטקסטואלית נכללים גם תיאור ותיעוד כתובים של יצירה ישראלית לא-טקסטואלית, למשל בתחומים ארכאולוגיה של ארץ ישראל, אמנות ישראלית, אדריכלות ישראלית, אמנויות הבמה.
- 2) מוקד האיסוף השני הוא היצירה המוזיקלית הישראלית - מלבד התיעוד המוזיקלי הכתוב (כולל תווים), ייאספו גם הקלטות. ארכיונים של מוזיקאים ייאספו על פי המפורט להלן בארכיונים.
- 3) מוקד האיסוף השלישי הוא תצלומים של ארץ ישראל - תצלומי אתרים, אישים ואירועי תרבות, וכן תצלומים המתעדים את החברה הישראלית ואת יצירתה.

יעדים שאינם נכללים בהגדרת "יצירה"

- 1) מדעי הטבע והמדעים המדויקים בישראל אינם נכללים ביעדי האיסוף של הספרייה הלאומית (להבדיל ממדע פופולרי). לעומת זאת, חומרים במדעי הטבע העוסקים ספציפית בישראל, כגון הגאולוגיה של

ארץ ישראל, החקלאות, והחי והצומח בישראל, נכללים ביעדי האיסוף. מלבד זאת, פרסומים ישראלים בתחום מדעי הטבע ייאספו במסגרת אוסף ספרים ישראלים, בזכות הוצאתם לאור בישראל (ראו להלן "ספרים ישראלים"). כך גם ארכיונו של מדען ישראלי עשוי להיות ראוי לאיסוף בזכות זהותו של יוצר החומר ולא דווקא בזכות תוכנו של הארכיון.

(2) **תרבות חומרית, שרידים ארכאולוגיים ופריטי אמנות** לא ייאצרו באוסף היות שהספרייה מתמקדת ביצירה כתובה בתחום הרוח ואינה אוצרת פריטים מוזאוניים. הדבר נכון גם באשר ליצירה טקסטואלית על גבי חומר, כמו למשל כתובות ארכאולוגיות או גרפיטי. היוצא היחיד מכלל זה הוא פריטים מוזאוניים הנוגעים לתולדות הספר העברי.

(3) **יצירה יהודית דתית וספרות רבנית ישראלית בכל התקופות** ייאספו בתיאום עם אוצר אוסף יהדות. אף שמקום היצירה הוא ישראל, נכון לשמור במסגרת אחת על רצף האיסוף של התרבות היהודית לתקופותיה ולתפוצותיה, מהעת העתיקה ועד לימינו. כך גם בתחום היצירה הדתית המוסלמית, הנוצרית ושל דתות אחרות.

ג.3 תבניות הפריטים (פורמטים)

כאוסף לאומי, מרכיבים מרכזיים באוסף ישראל הם אוספי משנה מלאים, כלומר השאיפה היא להקיף בשלמות את כל החומר הקיים. לפיכך יונהג בהם איסוף גורף – רמת האיסוף הגבוהה ביותר (רמה 5, ראו להלן), והספרייה תפעל לרכוש כל פריט ופריט מהם, כעותק פיזי או דיגיטלי.

מדיניות האיסוף בכל אוספי המשנה האלה היא להרחיבם בממד הפיזי והדיגיטלי כאחד. באוספי הספרים והעיתונות הישראלים יושם דגש על השלמת פריטים פיזיים בדפוס, מכוח תפקידה של הספרייה לשמש מאגר פיזי לאומי שלהם לדורות הבאים. במקרה שלא ניתן לאתר פריט כזה או לרכשו, ייעשה העתק דיגיטלי שלו ממקורות אחרים.

באוסף ישראל ייכללו עותקים דיגיטליים של אוספים ארכיוניים שמקורם במוסדות איסוף אחרים, בתחומי היצירה ובמסגרת הזמן והמקום של אוסף ישראל. בכך נכללים גם אוספים המתמחים בתיעוד מצולם ומוסרט של תחומי היצירה שאינם נכללים ביעדי האיסוף הפיזי, למשל אדריכלות, אמנות פלסטית, אמנויות הבמה.

האמצעי העיקרי בדינו לאיסוף בתחום היצירה הישראלית הוא חובת ההפקדה של שני עותקים ("עותקי חובה"), על פי חוק הספרים, התשס"א-2000, החל על פרסומים אלה. אף כי חובת ההפקדה אינה מקיפה את כלל סוגי הפרסומים היא ממלאת שיעור גדול מיעדי האיסוף והשימור לטווח ארוך של אוסף ישראל. בזכות החוק הזה שלושת אוספי המשנה של הספרים, העיתונות והמוזיקה מהווים מוקדי מצוינות מסורתיים של

הספרייה הלאומית, ויש לשמור על מעמדם זה.
באוסף ישראל ארבעה-עשר אוספי משנה, ואלה הם על פי נושאיהם ורמת האיסוף בהם:

אוספים מלאים – איסוף גורף, ולא בררני (רמה 5)

- א) ספרים ישראליים
- ב) העיתונות הישראלית
- ג) היצירה המוזיקלית הישראלית
- ד) פרסומים ציוניים היסטוריים בגולה
- ה) מפות ואטלסים היסטוריים של ארץ ישראל
- ו) מפות מודרניות של ארץ ישראל
- ז) מאגרי מידע ומפתחות ביבליוגרפיים ישראליים
- ח) האינטרנט הישראלי

אוספים מחקריים – איסוף נרחב, אך בררני (רמה 4)

- ט) פרסומים על אודות ישראל
- י) חולפות ישראליות
- יא) ארכיון הצליל הישראלי
- יב) תיעוד בעל-פה

אוספים מתמחים – איסוף ממוקד ובררני יותר (רמה 3)

- יג) תצלומים ישראליים
- יד) ארכיונים

להלך יפורטו הקווים המנחים את מדיניות האיסוף בכל אחד מאוספי

המשנה שנמנו לעיל:

א) ספרים ישראליים (אוסף מלא, רמה 5)

הספרייה הלאומית נבנתה מראשיתה סביב הציר המרכזי של היצירה הנכתבת והנדפסת בספרים, מתוך הכרה במעמדו ההיסטורי של הספר כפסגת היצירה התרבותית, והיהודית במיוחד. גם כיום, אף שבלעדיותו של הספר הנדפס אבדה לו, הוא מוסיף לשמור על מעמדו בלב היצירה התרבותית. לפיכך אוסף המשנה ספרים ישראליים הוא כעמוד תווך של אוסף ישראל, והספרייה הלאומית תמשיך להחזיק באוסף פיזי מלא של כל הספרים שיצאו לאור בישראל.
לספר תיחשב יצירה ייחודית מודפסת וכרוכה שיצאה לאור (ראו לעיל "יצירה בדפוס" ב"עקרונות

האיסוף הכלליים"), יצירה העומדת בפני עצמה ומיועדת בעיקרה לקריאה או לעיון. לעומת זאת, לא ייחשבו כספר כל אלה: יצירה שלא יצאה לאור, אלא נכתבה "למגרה" או כטיוטה שלא לפרסום; ספר או חוברת שעיקרם אינו לקריאה, אלא לייעודים אחרים, כמו למשל לצביעה, לגזירה או למשחק (להבדיל מאלבומים שנועדו לאיסוף פריטי חולפות); ספר או חוברת הנלווים למוצר אחר כדברי הסבר או הדרכה; תדפיס של מאמר מתוך כתב עת או קובץ מאמרים שישנם בספרייה; העתק של ספר אחר או קובץ של קטעים מתוך פרסומים אחרים שישנם בספרייה.

פריטים שאינם עונים על הגדרות ספר שיצא לאור, ייאספו אם הם עוסקים בנושא שמעטים הפרסומים בו, למשל חוברת הדרכה להשטת יאכטות לשימוש תלמידי קורס מקצועי או מדריך מקצועי פנימי למלטשי יהלומים.

ספר שנולד דיגיטלית ייחשב כספר לכל דבר ועניין, ובלבד שפורסם (גם אם לא בדפוס) כנזכר לעיל ב"עקרונות האיסוף הכלליים". הספרייה תרכוש את הזכויות להנגיש ספרים אלו בחינם לקוראים, עותק לשימור דיגיטלי.

השאיפה לאוסף ספרים מלא נוגעת בראש ובראשונה לתוכן הספרים. כעיקרון, ספר שיצא לאור בכמה מהדורות, כולל מהדורות ביבליופיליות, ויש ממנו באוסף מהדורה אחת לפחות, ייאספו ממנו מהדורות נוספות רק אם נוסף בהן תוכן חשוב. לא ייחשבו לתוכן חשוב נוסף הקדמה או תוספת אחרת שאינן חלק מגוף היצירה ואינן מטעמו של המחבר או של אחרים שעסקו במלאכת הספר. זאת מתוך תפיסת האוסף כמיועד לשימור ולהנגשה ולא כמאגר מלא לצורכי שלמות ביבליוגרפית (או ביבליופילית) על פי המובן המרחיב של המונח.

ספרי לימוד יוצאים לאור במהדורות רבות שלכל אחת "חיי מדף קצרים", לכן קשה לאתרו שנים ספורות לאחר יציאתו לאור. ייאספו כל ספרי הלימוד, ובלבד שהופצו בכלל מערכת החינוך או בקרב מגזר חינוכי מסוים, אך לא כאלה שהופצו לבתי ספר אחדים בלבד. לא ייאספו מערכי שיעור בודדים ממערכת החינוך או מגופים אחרים כמו למשל צה"ל. לא יירכשו מהדורות של השונות זו מזו בפרטים מזעריים. הדברים אמורים גם בחומרים של תנועות הנוער ושל מוסדות חינוך לא-פורמלי אחרים, שמהם ייאספו חומרי הדרכה שהופקו לשימוש כלל תנועתי, אך לא חומר שהוכן ברמה מקומית או אזורית.

אמנם חוק ההפקדה ממלא את היעדים העיקריים של איסוף הספרים, אך היקף האיסוף יורחב אל מעבר לכך, ויכלול גם חומרים שהם בעלי ערך סגולי לאוסף, אף אם נדפסו בפחות מ-50 עותקים, דרישת המינימום בחוק. דוגמאות לחומרים כאלה:

- 1) עבודות אקדמיות (מחוץ לתחומי מדעי הטבע והמדעים המדויקים) לתואר שני ושלישי. עבודות סמינריוניות ייאספו על פי החלטת האוצר של אוסף ישראל לאחר המלצת גורם אקדמי רלוונטי.
- 2) מחקרים חוץ-אקדמיים וניירות עמדה.
- 3) ספרי זיכרון בהוצאה משפחתית, של חוג חברים, וכדומה.

מדיניות עותקים:

ככלל, הספרייה תשאף לאצור שני עותקים מכל ספר: אחד לשימוש הקוראים, ואחד לשימור (SR). הדברים אמורים גם בתביעות להפקדה על פי חוק הספרים ובמתנות וגם ברכישה. במקרה שנאסף לספרייה רק עותק אחד של ספר, יופק ממנו עותק דיגיטלי לשימוש הקוראים, ואילו העותק הפיזי יהיה עותק לשימור. יש להדגיש שהשגת עותק דיגיטלי של ספר, אף שהיא ממלאת את ייעוד השלמת האוסף לשימוש הציבור, אינה מבטלת את הצורך לנסות להשיג עותק פיזי שלו, כעותק לשימור, בטווח המחירים שנקבע בספרייה.

מדיניות רכישה:

לא כל חומר שצריך היה להיאסף מכוח חוק הספרים ולא נאסף, יירכש במכירות פומביות או מסוחרים לשם השלמת פערי אוסף. בחומר מסוג זה תינתן עדיפות ברורה להשלמת הפערים באמצעות איסוף דיגיטלי מתוך שיתוף פעולה עם מוסדות מתמחים. לדוגמה: תכניות של הצגות תאטרון מיוצגות במרכז בארכיון מילא"ה (המרכז הישראלי לתיאטרון אמנויות הבמה) שבאוניברסיטת תל אביב, והספרייה הלאומית תשאף לסרוק אותן ולאספן כעותקים דיגיטליים. אותה מדיניות תינקט בנוגע להגדות פסח שחוברו ונדפסו בקיבוצים. על פי רוב הגדות אלו אינן נחשבות "פרסום", על פי ההגדרה דלעיל, והן ראויות להיחשב כחולפות, אך בספרייה נהוגה מסורת של איסוף מלא של הגדות ואין מקום לשנותה. עם זאת, במיוחד בהתחשב במחיריהן הגבוהים של הגדות קיבוצים, הן לא יירכשו אלא יתקבלו לספרייה בפורמט דיגיטלי מ"מכון שיטים" המתמחה באיסוף, כפי שנעשה עד כה הודות לשיתוף פעולה רב שנים עמו. כעיקרון, יירכשו ספרים על פי קטגוריות מחירים שנקבעו בספרייה. במקרה שיוצע לספרייה (בידי סוחר במכירה פומבית, וכדומה) ספר החסר בספרייה, אך מחירו אינו מצדיק רכישה, ייעשה מאמץ מידי להשיג עותק דיגיטלי שלו ממוסדות מתמחים או מספריות עמיתות, ולהנגישו בפורמט זה מקטלוג הספרייה.

ב) העיתונות הישראלית (אוסף מלא, רמה 5)

אוסף העיתונות נועד בעיקרו לספק תיעוד מקיף ככל האפשר של הכרוניקה השוטפת בכל תחומי החיים בישראל, בסמיכות מרבית להתרחשות האירועים, ויעד זה מושג על ידי גיוון העיתונים הנאספים על פי נושאים ועל פי פיזורם הגאוגרפי.

מלבד זאת, העיתונות היא גם מעין במה תרבותית מרכזית. כתבי העת, שמעצם טיבם כל אחד מהם מתמקד בתחום מסוים, משלימים את העיתונות היומית והשבועית בהעמקתם את תיעוד היצירה התרבותית. כתבי העת המחקריים הם הבמה המרכזית של פעילות המחקר האקדמי בישראל, במיוחד בתחומי מדעי הרוח והחברה. כולם יחד משמשים כר נרחב לשיקוף רוח התקופה ופניה של החברה הישראלית, במגוון גדול של תחומים.

עיתון מכל סוג המופץ בתשלום או המצורף בלעדית לעיתון אחר בתשלום, ייאסף בסדירות ללא יוצא מן הכלל. כלל זה אמור גם לכל כתבי העת, המקומונים ופרסומים תקופתיים אחרים. כמו כן, ייאספו כל העיתונים, כתבי העת והידיעונים (Newsletters) הישראליים שנולדו דיגיטלית,

וכן המהדורות הדיגיטליות של עיתונים נדפסים. כמו בנוגע לספרים, גם בנוגע לעיתונים תיעשה השלמת פערי האיסוף בפורמט פיזי או דיגיטלי.
אוסף משנה העיתונות הישראלית נחלק לארבע קבוצות: עיתונות ארצית וכתבי עת; עיתונות מקומית; פרסומים תקופתיים של מוסדות וארגונים (כולל ממשלתיים); מגזינים ועלונים.

עיתונות ארצית וכתבי עת (אוסף מלא, רמה 5)

מדיניות האיסוף של העיתונות הארצית הישראלית דומה במידה רבה למדיניות איסוף הספרים הישראליים, דהיינו איסוף סדיר ושוטף של כל העיתונים וכתבי העת הארציים בספרייה.
1) עיתונים ארציים (בעיקר יומונים ושבעונים), שעיקרם דיווחים חדשותיים.
2) כתבי עת מכל הסוגים, אקדמיים ופופולריים, ובלבד שעיקרם תוכן ייחודי כתוב ולא פרסומות (ראו גם להלן "מגזינים ועלונים").
3) קטלוגים סדרתיים של מכירות פומביות מכל סוג.

עיתונות מקומית (אוסף מלא-חייצג, רמה 4)

עיתונים מקומיים המופצים בלי תשלום ייאספו על פי המפתח הבא:
1) עיתון או עלון מקומי אחד בכל יישוב בארץ. ביישובים גדולים תינתן עדיפות לעיתון המקיף ביותר מבחינת תוכן שאינו פרסומות. ביישובים קטנים תינתן עדיפות לעיתון שמוצא לאור על ידי נציגות היישוב (המועצה המקומית, מזכירות או ועד מקומי). מלבד זאת ייאספו גם עיתוני כל המועצות האזוריות.
2) בכל רשות מקומית ייאסף עלון אחד של מוסד חינוכי יסודי או תיכונני, או של תנועת נוער.

פרסומים תקופתיים של מוסדות וארגונים (אוסף מלא, רמה 5)

פרסומים תקופתיים של רשויות, מוסדות וארגונים, מקומיים וארציים כאחד, מספקים תמונה רחבה של מפת התרבות הישראלית והחברה הישראלית, בצד מבט "מיקרו" אל הפעילות התרבותית והחברתית באזורי הארץ ובמגזרים חברתיים שונים. הספרייה הלאומית תשאף לאוסף מלא של פרסומים מסוג זה ותאסוף אותם בשיטתיות. לעומת זאת, פרסומים שאינם תקופתיים לא ייתבעו בשיטתיות מאת הגופים המוציאים אותם לאור, אלא ייאספו באקראי ובמסגרת אוסף המשנה "חולפות ישראליות".
מאחר שכל ארגון או מוסד עשויים להוציא לאור סוגים שונים של פרסומים תקופתיים, ייאסף הפרסום המקיף ביותר – תכנית אירועים או תכנית לימודים תקופתית (שנתית או רבעונית). אם מוסד מסוים עוסק בכמה סוגי פעילות, כמו למשל לימודים, פעולות תרבות וטיולים, ייאספו התכניות של כל סוג פעילות בנפרד, רק אם אינן מפורטות בתכנית הכללית.
להלן פירוט הפרסומים התקופתיים שייאספו:

- 1) פרסומים לציבור, בישראל ובחוץ לארץ, מטעם הממשלה וזרועותיה: משרדי הממשלה, רשויות מקומיות, מועצות דתיות, חברות ממשלתיות (למשל חברת החשמל, חברת נמל אשדוד), רשויות סטטוטוריות (למשל בנק ישראל, רשות העתיקות, המוסד לביטוח לאומי), גופים ציבוריים אחרים הפועלים מכוח חוק (למשל יד ושם, בית התפוצות, מרכז בגין, מרכז שז"ר).
באלה ייכללו גם פרסומים מטעם הרשות המחוקקת והרשות השופטת: הכנסת, בתי המשפט ובתי הדין הרבניים, הכנסייתיים והשרעים, וכן פרסומי המוסדות הלאומיים הציוניים (למשל הסוכנות היהודית, ההסתדרות הציונית, קרן קימת לישראל).
- 2) עיתונים של תנועות חברתיות ושל ארגונים פוליטיים.
- 3) עיתוני סטודנטים בכל גופי ההשכלה הגבוהה בישראל.
- 4) מדריכי טלפון מכל הסוגים, ארציים ואזוריים (ולא של יישובים קטנים).
- 5) תכניות לימודים ושנתונים של מוסדות אקדמיים (אוניברסיטאות ומכללות) ולא-אקדמיים, ציבוריים ופרטיים (למשל המרכז להשתלמויות מורים של הסתדרות המורים, תכנית הקורסים של לשכת עורכי הדין, מכללת בניין ודיור ללימודי עיצוב, מכללת רידמן לרפואה משלימה, בתי ספר לצילום או למשחק).
מלבד אלה ייאספו גם הידיעות לסטודנט, המייצג היבטים שמחוץ לתכנית הלימודים.
- 6) תכניות לימודים למבוגרים (קתדרות עממיות) המופעלות על ידי רשויות מקומיות ומוסדות ציבור אחרים.
- 7) יומני בית ספר, כאלה שיש בהם תוכן ייחודי.
- 8) תכניות של אירועי תרבות תקופתיים ככנסים, פסטיבלים, ביאנלות וכדומה, ישראלים ובין-לאומיים, ובלבד שהם מאורגנים באמצעות מוסדות ארציים ייחודיים בתחומם (למשל הכנס של מרכז הספר והספריות, כנס לשכת עורכי הדין או פסטיבל הפיוט), משרד ממשלתי או רשות מקומית.
- 9) תחרויות ופרסים ברמה ארצית מתחום התרבות: פרסומים מטעם מארגני התחרויות, לפניהן ולאחריהן.
- 10) תכניות האירועים השוטפים של כל המוזאונים; מוסדות התרבות הרפרטואריים, כמו תאטרונים, תזמורות, להקות מחול; ערוצי הטלוויזיה; רשתות בתי קולנוע; אולמות מופעי המוזיקה הפופולרית המרכזיים (למשל "זאפה", "הצוללת הצהובה").
- 11) פרסומים של מוסד התרבות המרכזי בכל יישוב או רשות מקומית, בדרך כלל המתנ"ס או המרכז הקהילתי המקומי. בכל יישוב ייאספו פרסומי מוסד אחד לפחות. בערים הגדולות ייאספו פרסומי כל המרכזים הקהילתיים (הכוללים את פעילויות המתנ"סים הפועלים בתחומיהם), המאגדים כמה שכונות ומייצגים מגוון של מגזרים חברתיים, או פרסומי העיריות המשותפים למרכזים הקהילתיים.
- 12) פרסומי מוסדות תרבות לא-רפרטואריים, המייצגים מוסדות ארציים ייחודיים בתחומם (למשל "בית שמואל" המשמש מרכז התנועה ליהדות מתקדמת, "המכון האיטלקי לתרבות" או "הגלריה לאמנות" באום אל פאחם).

13) פרסומי מוסדות העוסקים בטיולים ובידיעת הארץ, ובלבד שהם כוללים תוכן ייחודי שמעבר למידע על מועדי הטיולים ומקומם (למשל בתי ספר שדה, מכון מגלי"ם ללימודי ירושלים או המועצה לשימור אתרים).

14) לוחות שנה המכילים נוסף על המידע הבסיסי תוכן מכל סוג (טקסט, תצלומים, ציורים, גרפיקה, וכדומה). לוחות של עדות מיעוט, כמו קראים ושומרונים, ייאספו כולם בלי יוצא מן הכלל. לא ייאספו תוכן אנונימי או בעל אופי פרסומי או פנים ארגוני מובהק, או כזה המצוי בלוחות רבים אחרים (כמו למשל זמני הדלקת הנרות).

מגזינים ועלונים (אוסף חלא-מייצג, רמה 4)

בפרסומים היוצאים לאור במועדים קבועים ומופצים בלי תשלום הוגדרו שני סוגים, ובהם תונהג ברירה על פי הפירוט שלהלן:

1) עלוני בית כנסת בתפוצה ארצית או אזורית (כלומר, יותר מביישוב אחד) או כאלה המייצגים קבוצות ייחודיות בחברה הישראלית, המתמקדים בנושא מסוים או שהם בעלי ייחוד כלשהו, כמו שפה, עיצוב, קהל יעד. כל העלונים הראויים לאיסוף על פי קריטריונים אלה ירוכזו ברשימה, ואוצר אוסף ישראל יעדכנה מעת לעת ויקבע מה מתוכה ייאסף. עלון בית כנסת היוצא לאור מטעם מועצה דתית, אם זהו הפרסום העיקרי שלה, ייאסף מכוח היותה גוף ממשלתי (ראו לעיל "פרסומים תקופתיים של מוסדות וארגונים").

2) מגזינים פרסומיים (או מוספים פרסומיים לעיתונים) בנושאי צרכנות ספציפיים שבהיבט היסטורי עשויים להעיד על "רוח התקופה". מגזינים אלה ייאספו רק אם הם יוצאים לאור באמצעות מערכת ואם יש בהם תוכן כתוב מלבד הפרסומות. בין אלה לא נכללים מגזינים צרכניים שיוצאים לאור מטעם חברה מסחרית המפרסמת את מוצריה, אלא אם כן היא בעלת נוכחות תרבותית ייחודית, כדוגמת הקניון העירוני. ייבחרו פרסום אחד עד שלושה (הגדולים ביותר) בכל תחום עניין, לדוגמה: רכב, לימודים, פיננסים, תיירות פנים ונופש, אירועי תרבות, איכות הסביבה וטכנולוגיות מתחדשות, תיירות חוץ ונסיעות, בריאות, אוכל, סגנון חיים, תחביבים למיניהם, ספרים, גידול ילדים, הגיל השלישי, טכנולוגיה, ספורט לענפיו, בידור לסוגיו, עיצוב, אפנה ותכשיטנות, תרבות דיור וריהוט, לקראת חתונה, אמנויות שונות, ניו-אייג'.

חדיניות עותקים:

עיתונים וכתבי עת המוצגים באולם הקריאה ייתבעו בשני עותקים לשימוש הקוראים. לאחר תקופת השימוש המידי שתארך חודש (בעיתונים יומיים) עד שנה (ברבעונים) מיום הפרסום, יימסר אחד מהם לסריקה דיגיטלית (או לזיעור במיקרופילם אם אין אפשרות לסרוק), ולאחר מכן למחזור. העותק השני יועבר לשימור כעותק פיזי. עיתונים וכתבי עת שאינם מיועדים לסריקה ייתבעו בשני עותקים: אחד לעיון, ואחד לשימור. עותק העיון יוצב במחסן או באחד מאולמות הקריאה.

עיתון המיועד לסריקה ייתבע רק בעותק אחד, ולאחר הסריקה הוא יישמר כעותק פיזי לשימור. לא יירכשו ולא יתקבלו במתנה עותקים נוספים של עיתון, למעט כתבי עת העומדים לתצוגה בשני אולמות ומהם אפשר שייאסף עותק שלישי.

ג) היצירה המוזיקלית הישראלית (אוסף מלא, רמה 5)

המדיניות באוסף משנה היצירה המוזיקלית הישראלית היא של איסוף גורף ולא בררני (רמה 5), כמו באוספי משנה של הספרים והעיתונות הישראליים. אוסף משנה זה יכלול את היצירה המוזיקלית בכל הסגנונות, פופולרית כאמנותית, וכן את יצירתם של כל המגזרים, העדות והמיעוטים, בלי יוצא מן הכלל ובכל השפות. תשומת לב מיוחדת תינתן לתיעוד המוזיקה הערבית בישראל ולהשלמת פערים שנוצרו בעבר בתחום זה. באוסף משנה זה הפורמט הדיגיטלי של יצירה מוזיקלית ייחשב לשווה ערך לפורמט המקורי (סרט הקלטה, תקליט, קלטת, תקליטור) שבו הוקלטה היצירה, ולכן הוא היעד המרכזי לאיסוף ולא הפורמט שעליו הוקלטה היצירה מלכתחילה.

היצירה המוזיקלית היא בגדר "שפה בפני עצמה", השונה מהשפה של שאר סוגי היצירה, כתובה או מצולמת, שבתחום המיומנויות של אוצר אוסף ישראל ושל שאר אנשי התוכן בספרייה הלאומית. לאור זאת, פיתוח האוספים המוזיקליים ייעשה במשותף עם מנהלת מחלקת המוזיקה שבספרייה הלאומית על פי מדיניות אוסף.

ד) פרסומים ציוניים היסטוריים בגולה (אוסף מלא, רמה 5)

איסוף גורף ולא בררני יינקט באשר לכל סוגי הפרסומים הציוניים ההיסטוריים, חד-פעמיים כמו חולפות מזה, ובעיקר תקופתיים – העיתונות הציונית (מאז ימי "חיבת ציון") מזה. פרסומים ציוניים עד קום המדינה ייאספו באוסף ישראל, בהנחה שמאז ואילך יש להתייחס אל הפעילות הציונית בגולה כמייצגת את הקיום היהודי בגולה בכלל, ולכן פרסומים מסוג זה לאחר קום המדינה ייאספו במסגרת אוסף יהדות. להתייחסות נוספת לפרסומים ציוניים בגולה טרם המדינה ולקשר עם אוסף היהדות, ראו להלן באוסף משנה "חולפות ישראליות".

ה) מפות ואטלסים היסטוריים של ארץ ישראל (אוסף מלא, רמה 5)

אוסף הכרטוגרפיה העתיקה ע"ש ערן לאור, המהווה יסוד חשוב בחקר ארץ ישראל ותולדותיה, הוא מרכז מצוינות של הספרייה הלאומית, ואנו נפעל לשימור על מעמדו זה באמצעות השלמת פריטים החסרים בו. בשיקולי השלמת פריטים באוסף משנה זה יובאו בחשבון ייחודו של הפריט כחומר מקור וכן מידת תרומתו בהוספת תוכן או מידע חדשים, לעומת פריטים אחרים שהשלמתם באוסף נשקלת. פריטים שמחירם גבוה מהרף העליון שנקבע בספרייה יירכשו בהתייעצות של מנהלת אוסף המפות עם אוצר אוסף ישראל ולאחר אישורו. כשלא יתאפשר לרכוש פריט מסוים, ייעשה מאמץ לצרפו כעותק דיגיטלי. המפות באוסף לאור הן בעיקרן מפות בדפוס, והשאיפה היא לאיסוף מלא שלהן. ייאספו גם מפות בכתב

יד, אולם תינתן עדיפות לאיסוף דיגיטלי של פריטים מסוג זה האצורים באוספים אחרים מחוץ לספרייה הלאומית. לא יימשך באוסף משנה זה איסוף מפות של ערים היסטוריות בעולם, מאחר שמפות שאינן קשורות לארץ ישראל אינן ביעדי האיסוף. לאור זיקתו החזקה של אוסף זה לתרבויות שונות בארץ ישראל, הוא ינוהל במשותף עם אוצרת אוסף מדעי הרוח הכלליים.

ו) מפות מודרניות של ארץ ישראל (אוסף מלא, רמה 5)

מדיניות הרחבת אוסף משנה מפות ארץ ישראל המודרניות תחול על מפות אשר הופקו במאות ה-19 וה-20, מאז ראשית המיפוי על פי מדידות. ייכללו בו מפות שהפיקו מחלקת המדידות המנדטורית או הישראלית (לימים המרכז למיפוי ישראל), וכן משלחות חקר, גאוגרפים עצמאיים, גופים מסחריים, רשויות מקומיות ומוסדות היישוב והתנועה הציונית.

האיסוף הפיזי של המפות יכלול את כל מפות ארץ ישראל המופקות בישראל או בחוץ לארץ. עם זאת, השלמתם של פערי איסוף גדולים שנוצרו בעבר בתחום זה, לא תתמקד באיסוף פיזי אלא בעותקים דיגיטליים מאוספים אחרים, במטרה ליצור מאגר דיגיטלי מרכזי משותף של מפות ארץ ישראל. מטרתנו היא להגיע לשיתוף פעולה עם אוספי המפות בארכיון המרכז למיפוי ישראל, בספריית המפות של המחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית, בארכיון הציוני ובגנזך המדינה.

ז) מאגרי מידע ומפתחות ביבליוגרפיים (אוסף מלא, רמה 5)

מאגרי מידע (אוסף מלא, רמה 5)

הספרייה הלאומית תרכוש מינויים על מאגרי המידע המופקים בישראל והעוסקים בישראל, שיקנו לה גישה "לכל החיים" לפריטים הנגישים בתקופת המינוי (סעיף "ארכיון" בתנאי המינוי). לא פחות חשוב מכך, הספרייה גם תשמר את כל הארכיונים (הכוללים מידע שנגרע בעת עדכון הגרסה המקוונת) של המאגרים בתחום האוסף.

להלן הגדרות של סוגי מאגרים שהאוסף מעוניין בהם, ופירוט של מדיניות האיסוף הנוגעת לכל

אחד מהם:

1) **מאגרי מידע של חומר ראשוני** (שאינו מונגש לציבור ממקור אלקטרוני אחר): הספרייה תהיה מנויה בקביעות (רמה 5) על כל מאגרי המידע המופקים בישראל, המרכזים חומר היסטורי, גאוגרפי, חברתי ותרבותי על ישראל, ובכללם ארכיבים של עיתונים ישראלים שאינם נכללים באתר עיתונות יהודית היסטורית - Jpress (למשל "הארץ", "ידיעות אחרונות"), וכן מאגרי מידע בתחום החוק הישראלי (למשל "תקדין", "מסים", "כל עובד").

מאגרי מידע זרים המספקים מידע על ישראל ייאספו לאחר התייעצות עם אנשי אקדמיה בתחומים הרלוונטיים. מאגרים כאלה שעיקר ייעודם הוא מחקר אקדמי יירכשו בעדיפות נמוכה יותר (רמה 4) לאור זמינותם במוסדות האקדמיה מחד גיסא, ולנוכח מיעוט העניין בהם בקהלי יעד אחרים מאידך גיסא.

- (2) **מאגרים ביבליוגרפיים:** מפתחות של פרסומים במדעי הרוח והחברה, כמו IHP (מפתח למאמרים בעברית), מאגרי המידע של מכון סאלד, משפתח (מפתח מאמרים משפטיים), הם כלי עבודה חשוב של חוקרים ומשמשים גורם משיכה אל הספרייה, ולפיכך ייעשה עליהם מינוי קבוע (רמה 5).
- (3) **מאגרי מידע עסקיים:** מאגרים כמו יפעת הון דיסק (מערכת מידע עסקי), D&B (Dun & Bradstreet).
- (4) **מאגרי חומר סרוק:** ככלל, יועדפו וייאספו ברמה 5 מאגרים מקיפים ככל האפשר (דוגמת "כותר - ספרייה מקוונת" של מט"ח) ואשר נועדו לתועלת הציבור, על פני מאגרים ספציפיים ומסחריים שמינויים עליהם ייעשו לאחר ברירה קפדנית (רמה 3).
- (5) **מאגרי מידע לימודיים:** מאגרים שנועדו לענות על צורכי מורים ותלמידים, כמו "כותר - ספרי לימוד" (של מט"ח). מינויים על מאגרים אלה ייעשו לאחר התייעצות עם אנשי תחום החינוך בספרייה הלאומית ועם מערכת החינוך התיכונית. כך גם בנוגע למאגרי מידע המיועדים לגיל בית הספר היסודי, כדוגמת "גלים" ו"על הגובה" (של "סנונית").
- מדיניות הספרייה בנוגע למינויים על מאגרים תיבחן מפעם לפעם, והמשך המינוי על כל מאגר ייקבע על פי מעקב אחר נתוני השימוש בו.

מפתחות ביבליוגרפיים של הספרייה (אוסף מלא, רמה 5)

חיוני ליצור מפתח מרכזי למאמרים בתחום אוסף ישראל. לשם כך יוגדר מחדש תפקידו של מאגר רמב"י (רשימת מאמרים במדעי היהדות) בסיקור מדעי החברה הישראלים ויבחן שיתוף פעולה עם מפתח הפרסומים הישראליים במדעי החברה של מכון סאלד.

יידבק גם שילוב עם מאגרים גדולים יותר המאפשרים צפייה בחומר סרוק, דוגמת מאגר המאמרים Jstor.

מלבד מאמרים מדעיים, חשוב להכניס אל המפתח גם מאמרים מכתבי עת פופולריים יותר היוצאים לאור בישראל. בעניין זה יידבק שיתוף פעולה עם מאגר אוניברסיטת חיפה IHP הכולל גם כתבי עת מדעיים ופופולריים.

ח) האינטרנט הישראלי (אוסף מלא, רמה 4-5)

המרחב הישראלי במרשתת (אוסף מלא, רמה 5)

המרשתת היא כר היצירה הפורה ביותר בזמננו. לארגונים, חברות ומוסדות ציבוריים נוכחות נכבדת באתרי אינטרנט וברשתות החברתיות, והם מספקים מידע לכול. יתרה מזו המרחב המקוון מתפקד כ"כיכר העיר" בת זמננו, שם מתבטאים הלכי הרוח של החברה הישראלית בבלוגים, ברשתות חברתיות ועוד, ושם מתעצבת רוח היצירה החופשית המאפיינת את המאה ה-21. לאור כל אלה ראוי לשאוף לאיסוף מלא של מרחב האינטרנט הישראלי.

הספרייה תערוך "קציר" חצי שנתי של כלל אתרי האינטרנט הישראליים, כלומר היא תנקוט ארכוב של כלל האתרים הפועלים בישראל או הרשומים בה, וכן של אתרים זרים שעיקר עיסוקם בישראל. לאתר אינטרנט ישראלי ייחשב כל אתר הפועל בישראל, בכל שפה ובכל תחום. יאורכבו גם אתרים הפועלים בעברית מחוץ לישראל.

אתרי אינטרנט ישראליים נבחרים (אוסף מלא-מייצג, רמה 4)

לצד "הקציר" המקיף החצי-שנתי של כלל המרחב הישראלי במרשתת יישמרו ברציפות אתרי אינטרנט ישראליים נבחרים, באמצעות ארכוב תכוף יותר שלהם. לשם כך ייבחרו אתרים שהיקף התוכן שבהם וגיוונו גדולים ושמידת השימוש בהם רבה, ויושם דגש על עיסוקם בתחומי הידע הבאים, התואמים את תחומי העיסוק העיקריים של אוסף ישראל: היסטוריה ישראלית וציונית; ביוגרפיות; גאוגרפיה וידיעת הארץ; ארכאולוגיה של ארץ ישראל; הגות ישראלית; ספרות ושירה ישראלית; אמנות בדגש על מוזיקה ישראלית; עיתונאות ופובליציסטיקה; פולקלור ומסורות של עדות ודתות; תרבות עממית; תרבות פנאי, בידור וספורט; פרסומי זרועות המדינה – הממשלה והשלטון המקומי, הכנסת ובתי המשפט; מוסדות לא-ממשלתיים (המגזר השלישי); פעילות חברתית התנדבותית; כלכלת ישראל; תקשורת ההמונים; המבנה החברתי בישראל; חינוך לא-פורמלי; הפוליטיקה הישראלית; המשפט הישראלי; צה"ל ומערכת הביטחון.

ט פרסומים על אודות ישראל (אוסף מחקרי, רמה 4)

אוסף משנה זה מושתת על רכישה של יצירה זרה, שעיקרה ספרים וכתבי עת.

רכישה נרחבת לצורכי מחקר (רמה 4)

יירכשו פרסומים של מחקרים שנדפסים בכל השפות בחוץ לארץ, בעיקר ספרים וכתבי עת, וכן עבודות מחקר שלא התפרסמו (עבודות לתואר שלישי, מחקרים עצמאיים, ניירות עמדה, וכדומה) בתחומי העיסוק של אוסף ישראל. התחומים הבולטים שבהם הם אלה: היסטוריה ישראלית; הסכסוך הישראלי-ערבי; ארכאולוגיה, גאוגרפיה, והחי והצומח של ארץ ישראל וסביבתה; הפוליטיקה הישראלית; הכלכלה הישראלית; צה"ל; החברה הישראלית; מגדר בישראל; הדמוקרטיה הישראלית ומערכת המשפט בישראל. לכל אלה חשיבות רבה לתיעוד מדינת ישראל והחברה הישראלית, בעיקר בשל האופן שבו הן משתקפות במבט מבחוץ.

עיקר הדגש ברכישת פרסומים בתחומים אלו יושם על פרסומים מחקריים, אשר רבים מהם מתפרסמים בסדרות וממלא נכללים ברכישות השוטפות של הספרייה. אחרים הם בין-תחומיים ונושאים בין-לאומיים, ולכן יש להעריך את מידת הרלוונטיות שלהם לישראל. ספר מסוג זה שהיקף ההתייחסות לישראל אינו מגיע לכדי שלישי ממנו (למשל מאמר או שניים בתוך קובץ של שמונה מאמרים) לא יירכש, אלא אם כן יצא בנושאים מיוחדות (למשל בכנס שנערך בישראל), ואז ההחלטה אם לרכוש תקבל בשיתוף אוצר אוסף ישראל. לפיכך יודגש שלא יירכשו כל כתבי העת או הקבצים הכוללים מאמרים העוסקים בישראל, אלא אם כן הם עומדים בדרישת המינימום שהוגדרה כאן.

יוקדש מאמץ ליצירת קשר רצוף עם גופים כדוגמת Association for Israel Studies (AIS) למעקב אחר הוצאת ניירות עמדה חוץ-אקדמיים ופרסומים אקדמיים, כולל עבודות לתואר שני ושלישי, ולרכישתם על פי התאמתם להגדרות שלעיל.

באוסף משנה זה יינקט איסוף גורף בנוגע לכלל ספרי המסעות לארץ ישראל וחקר הארץ, מכל התקופות ובכל השפות, וגם בנוגע לכתבי עת בנושאים אלו. בכך ייכללו גם ספרים וכתבי עת שיצאו לאור עד למלחמת העולם הראשונה ותוכנם נוגע חלקית לארץ ישראל, ובלבד שתוכן זה מחזיק **חמישה עמודים או יותר**. פרסומים מאוחרים יותר יירכשו בתנאי שהחלק הנוגע לארץ ישראל **עולה על רבע מכלל עמודי הספר**.

רכישה חוגבלת לצורכי ייצוג (רמה 3)

ספרות על אודות ישראל שאינה מחקרית או אקדמית, תירכש במספר מוגבל של עותקים לצורכי ייצוג, ותינתן עדיפות לפרסומים שמחבריהם ישראלים או בעלי זיקה מובהקת לישראל (רמה 4). ספרות יפה הנוגעת לישראל, פרסומי תעמולה אנטי ישראלית, פרסומים בנושא הסכסוך הישראלי-הערבי – כל אלה מתפרסמים בהיקף גדול ומשקפים את הדימוי של ישראל בעולם בקרב הציבור בכללו, ובזה עיקר ערכם. פריטים כאלה ייבררו לרכישה על פי ייחוד היצירה או המהדורה. תוקדש תשומת לב מיוחדת לרכישת חומרים שהתפרסמו באסיה או באפריקה, השכיחים פחות מאלה שמקורם באירופה, באמריקה ובמזרח התיכון.

מדרכי נסיעה לישראל מתפרסמים בכותרים רבים ובמהדורות רבות, וגם הם מספקים מבט ייחודי אל הדימוי של החברה ושל התרבות בישראל בעיני משקיפים מחוץ לארץ. את רכישתם ינחו שלושה שיקולים עיקריים: ייחודו של הכותר (למשל כותר המיועד לילדים), היקף התוספת על המהדורה הקודמת (במספר דפים מוחלט או יחסי), הזמן שעבר מהוצאת המהדורה הקודמת.

בתחום הספרות היפה תוערך המידה שבה התוכן עוסק בישראל, ויירכשו ספרים שלפחות רבע ממספר העמודים שבהם עוסקים בישראל.

פרסומי תעמולה אנטי ישראלית רבים מתפרסמים בהיקף גדול בכל העולם, ובמיוחד בארצות ערב. מאלה יירכש מספר מוגבל של כותרים: **מארצות ערב עד חמישה פרסומים בכל שנה, ומשאר העולם עד חמישה נוספים**.

פרסומים בנושאי הסכסוך הישראלי-הערבי מתפרסמים גם הם בהיקף גדול, ובמקרים רבים הם משמשים מסווה לתעמולה אנטי ישראלית. יירכשו כל הספרים בנושאים אלה המתפרסמים מטעם גופים אקדמיים או ממשלתיים, או על ידי הוצאות לאור מוכרות. פרסומים אחרים יירכשו במספר מוגבל של עותקים, על פי הקריטריונים בעניין תעמולה אנטי ישראלית דלעיל. תינתן עדיפות לפרסומיהם של ישראלים.

תרגומי יצירה ישראלית לשפות זרות (רמה 4)

יירכשו תרגומי ספרות ושירה עברית (או ישראלית אחרת, ובמיוחד ערבית) לכל שפה אחרת, מתוך הכרה בתרומתם להפצת התרבות הישראלית בעולם. ספרים ישראלים, שיש להם מספר רב של תרגומים לאותה

שפה, יירכשו במידה שתיצור פריסה תקופתית של תרגום אחד לפחות לכל עשרים שנה (משך הזמן שבו משתנים עקרונות התרגום והסגנונות המקובלים). עקרונית, ברירת שפות התרגום תתחשב בקורא הישראלי, שהוא המשתמש הפוטנציאלי השכיח בספרייה, ותעדיף את השפות הרווחות בישראל (מלבד עברית): ערבית ורוסית, וכן את השפות השימושיות בעולם, ובעולם היהודי בפרט: אנגלית, ספרדית, צרפתית, וגרמנית. יירכשו כל תרגומי ספרות המחקר והעיון הישראלי, בתחומי העיסוק העיקריים של אוסף ישראל, לערבית, לרוסית ולאנגלית. במקרים שבהם היצירה הישראלית המקורית עוסקת בתרבות שפת התרגום, יירכש גם התרגום לאותה שפה.

תרומי יצירה זרה (רמה 4)

כל ספרות מחקר ועיון זרה העוסקת בישראל תירכש בשפת המקור ובתרגומים לערבית, לערבית, לרוסית ולאנגלית (מכל שפת מקור אחרת).

י חולפות (אפמרה) ישראליות (אוסף מחקרי, רמה 4)

חולפות מעצם הגדרתן הן פרסומים שלא נועדו לשמירה. החולפות מייצגות את תרבות היום-יום לרבדיה השונים, תרבות עממית כתרבות גבוהה. לאור העלות הנמוכה יחסית של הפקת חומרי חולפות והפצתם וכן ייעודם החד-פעמי, הם מייצגים מהימנים של רשות הרבים ברמה נמוכה של עריכה וניפוי. אמנם פריטי חולפות הם קטנים ומצומצמים בתוכנם, אך מספרם רב לאין ערוך ממספר הפריטים בכל קטגוריית איסוף אחרת ומגוון התחומים שבהם הם עוסקים עצום.

באוסף ישראל ייאספו פריטי חולפות בדפוס, המייצגים את חיי היום-יום בחברה הישראלית למגזריה ודרכם את התרבות הישראלית לגוניה. כלל הפריטים שייאספו ייצרו פסיפס רחב ונאמן של הפעילות התרבותית והחברתית בישראל. נזכיר כי פריטי חולפות תקופתיים (היוצאים לאור במועדים קבועים), נאספים גם במסגרת אוסף משנה "העיתונות הישראלית".

במסגרת אוסף יהדות ייעשה מאמץ לאתר פריטים ואוספים של חולפות ציונית מן התקופה שלפני קום המדינה ולצרפם לאוסף ישראל.

חולפות ישראליות תיאסף באמצעות מסרנים (אינפורמנטים) אשר יאספו את החומר המזדמן להם או בעזרת בתי דפוס ידידי הספרייה הלאומית ברחבי הארץ. אוסף תצלומים גם יותאם אד-הוק לאירועים חד-פעמיים או לא-צפויים אך בעלי חשיבות לאומית (כדוגמת ההתנתקות מרצועת עזה בקיץ 2005 או המחאה החברתית בקיץ 2011).

אוסף משנה חולפות ישראליות מחולק לכמה קבוצות, ואלה הן:

פרסומי מוסדות וארגונים (רמה 4)

האיסוף של פרסומים לא-קבועים של מוסדות וארגונים כאן, אף שהוא מוגבל מעצם טיבו האקראי והלא-רציף המאפיין איסוף חומרי חולפות, נועד להשלים את האיסוף השיטתי של פרסומים תקופתיים מסוג זה במסגרת אוסף משנה "העיתונות הישראלית". כך חיפוש בשני המקומות יחד עשוי לתת בידי המחפש את מרב הכלים למצוא את מבוקשו עד לרמת המוסד או הארגון ועל פי חלוקה לתקופות.

כרזות וכרוזים (רמה 3)

קבוצה זו מספקת מבט שאין לו תחליף על הפרהסיה הישראלית לדורותיה, ויש לה קיום משל עצמה לצד הפרסומים המסורתיים. נכללים בה פריטים מכל הסוגים, שמקורם במוסדות או במגזרים בכל התחומים, כתרבות, דת, פוליטיקה, שלטון, ועוד. ייאספו פריטים שמקורם מזוהה וגם כאלה שמקורם אינו מזוהה. בתחום המוזיקה, יינתן דגש מיוחד על כרזות וכרוזים שעוסקים בזמר העברי ובמוזיקה הקלה והפופולרית, כהשלמה לאוסף המשנה המלא "היצירה המוזיקלית הישראלית". הכרזות והכרוזים יסודרו על פי נושאים ולא על פי מקורם, מתוך כוונה לאפשר למחפש חיפוש יעיל. נושאי הכרזות והכרוזים יחולקו לתת-נושאים בחלוקה מפורטת, ופריטים מכל עשור יישמרו בנפרד.

פריטי חולפות יוצאים לאור הרבה, בפזור גאוגרפי רחב, אך במספר עותקים קטן. לפיכך, קשה לאספם בשיטתיות, ואיסופם הוא חלקי ומייצג מעצם טיבו. לאור זאת, בתחום זה יינתן דגש מיוחד על איסוף דיגיטלי באמצעות שיתוף פעולה עם מוסדות מקומיים או מתמחים.

עלוני בית כנסת בתפוצה מקומית (רמה 4)

עלוני בית כנסת היוצאים לאור בתפוצה מקומית ייאספו באקראי כשאר פריטי חולפות. לא ייאספו עלוני בית כנסת שמקורם אינו מזוהה. איסוף עלוני בית כנסת בתפוצה מקומית כאן נועד להשלים את תמונת האיסוף הרציף של "עלוני בית כנסת בתפוצה ארצית או אזורית".

הזמנות לאירועים משפחתיים (רמה 4)

ייאספו הזמנות מכל המגזרים ומכל הארץ. פעילות הסברה תיערך בציבור כדי לרתום אותו לאיסוף של פריטים כאלה.

פרסומים פוליטיים ממערכות בחירות (רמה 4)

ייאספו חומרי תעמולה נדפסים מכל הסוגים ומכל המפלגות והתנועות החוץ-פרלמנטריות המשתתפות בכל מערכת בחירות, ובהם: מצעים פוליטיים, כרוזים, כרזות, סטיקרים, וכדומה. החומר יאורגן לפי מערכות הבחירות והמפלגות.

כרטיסי ברכה (רמה 4)

ייאספו כרטיסי ברכה מכל הסוגים: לשנה החדשה ("שנות טובות"), לחגים, לימי הולדת ולחגיגות משפחתיות.

פריטי חולפות אחרים (רמה 4)

פריטים שאינם משתייכים לקבוצות החולפות שנמנו לעיל, אך יש להם חשיבות לתיעוד חברתי ותרבותי, ייאספו גם הם לסוגיהם, למשל כרטיסי כניסה לאירועים, מזכרות מאירועים משפחתיים או ציבוריים, כרטיסי נסיעה, סימניות לספרים, לוחות ללימוד תורה יומי, תפריטים של מסעדות.

מדיניות רכישה:

מעצם הגדרתם פריטי חולפות הם בני חלוף – נועדו לזמנם בלבד ולא להישמר. לאור זאת ולאור אופיו האקראי של איסופם, אין ערך מיוחד לכל פריט בפני עצמו. לפיכך אין לרכוש מסוחרים פריטי חולפות בודדים, אלא אם כן יש בהם ייחודיות סגולית (למשל אם הם מעידים על מאורע היסטורי או על תופעה חברתית חשובים, שתיעודם חסר). הדברים אמורים במיוחד בפריטים מארבעים השנה האחרונות, שבהן לא סודר אוסף החולפות השוטף. תינתן עדיפות לרכישת פריטים המייצגים ארגונים, תופעות חברתיות וכדומה, אשר לא יוצגו עד כה באוסף משנה זה.

פרסום מכל סוג המופץ תמורת תשלום ייאסף ללא התחשבות בתוכנו, כמקובל באוספי הספרים, העיתונות והמוזיקה, מתוך הנחה שפרסום כזה מכיל תוכן שאינו זמין במקום אחר. עלוני פרסומת לא ייאספו, היות שהם מתפרסמים גם בעיתונות. כל האמור לעיל נוגע לאוסף החולפות הפיזי בספרייה. הספרייה תקיים אוסף חולפות משולב, אשר יכלול גם אוספי חולפות ישראליות דיגיטליים. ראו על כך בפירוט להלן באוסף משנה "ארכיונים".

יא) ארכיון הצליל הישראלי (אוסף מחקרי, רמה 4)

ארכיון הצליל הוא אוסף תיעוד מייצג של כלל המסורות המוזיקליות בישראל ומרכז מצוינות אשר פותח בספרייה הלאומית בחמישים השנים האחרונות. פעילותו תתמקד באיסוף שוטף של חומר מוקלט והקלטות יזומות, וכן בהשלמות של פערים שנוצרו בעבר בתיעוד, ובהן יושם דגש על תיעוד מסורות מוזיקליות של ערביי ישראל. השלמת הפערים תיעשה גם באמצעות שיתוף פעולה עם מוסדות תיעוד אחרים. בארכיון הצליל ייאספו, מלבד הקלטות מוזיקה, גם הקלטות מלל של אירועים חשובים בחיי החברה הישראלית ובתרבות הישראלית ממקורות שונים, למשל גופי השידור, יומני קולנוע, יזמות פרטיות. לא ייאספו סרטים זרים בעלי כתוביות עבריות, שכן חלקה של היצירה הישראלית בהם הוא זניח, וברובם שמות המתרגמים לעברית אינם ידועים.

יב) תיעוד בעל-פה (אוסף מחקרי, רמה 4)

תיעוד בעל-פה (Oral History) נועד מעצם טיבו להנצחה, ועיקר תרומתו בכך שהוא יוצר חומרי גלם חדשים עבור המחקר. מלבד זאת, לתחום זה יש אופי של מחקר בפני עצמו. ב"יד ושם" למשל, נעשית פעילות יזומה של תיעוד בעל-פה מכוח המחויבות על פי חוק להנציח את כל קרבנות השואה (והדבר דורש קיום מערכי תוכן, הכשרה מקצועית, טכנולוגיה, לוגיסטיקה, ועוד) ומכוח היותו מכון מחקר לחקר השואה. לעומתו, הספרייה הלאומית פטורה ממחויבות להנצחה ומחויבת רק לאיסוף ולשימור, ולכן אין הצדקה שתשקיע במערך עצמאי של תיעוד בעל-פה. ראוי אף להדגיש שוב שאוסף ישראל ממקד את הקצאת המשאבים שלו באיסוף חומר קיים ולא ביצירת חומר חדש, ותיעוד בעל-פה בכללו.

עם כל זאת, במסגרת אוסף ישראל יתקבלו אוספים קיימים של תיעוד בעל-פה מחוקרים ומגופים העוסקים בכך. מטרת האיסוף תהיה הנגשה ושימור, בעיקר בתחומים שבהם פועלים גופים מקומיים ועצמאיים, כמו מורשת עדות ישראל והמיעוטים או ותיקי ההתיישבות העובדת וכוח המגן הישראלי. בתחום התיעוד בעל-פה יכוון האיסוף לעותקים דיגיטליים ולא להקלטות המקוריות.

תינתן העדפה יתרה לאיסוף תיעוד בעל-פה של מגזרים בחברה הישראלית שייצוגם מועט בחומר כתוב, כמו למשל יהדות אתיופיה בזמננו או העלייה מצפון אפריקה בשנות ה-50 של המאה ה-20. האיסוף יתואם עם האגודה הישראלית לתיעוד בעל-פה ועם המדור לתיעוד בעל-פה במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית.

יג) תצלומים ישראליים (אוסף מתמחה, רמה 3)

תחום התצלומים מתפתח ותופס את מקומו כמרכיב אינטגרלי במחקר ארכיוני. הוא גם זוכה להתעניינות מרובה מצד קהלי יעד רחבים.

אוסף משנה תצלומים ישראליים עוסק באתרים ובנופים בארץ ישראל ובאישים מרכזיים בתרבות הישראלית ובחברה הישראלית, והוא מתמחה כיום בעיקר בתקופה העות'מאנית (מאז ראשית עידן הצילום לקראת אמצע המאה ה-19). מדיניות הפיתוח של אוסף התצלומים תתבסס על עקרונות דומים לאלה של אוסף הארכיונים. הספרייה תמשיך לשמר את מוקד המצוינות שלה בתצלומי התקופה העות'מאנית ולאסוף חומר שנוצר בכל טכניקות הצילום. הספרייה תפעל גם לשיתוף פעולה דיגיטלי עם אוספים אחרים המתמחים בתקופה זו.

לעומת זאת, תקופת המנדט מיוצגת בתצלומי האוסף פחות, והתקופה שמאז קום המדינה מיוצגת בהם עוד פחות. לפיכך יינתן דגש מיוחד על השלמת הפערים בתיעוד מצולם של התרבות והחברה ביישוב היהודי בארץ ישראל ובמדינת ישראל במאה ה-20.

אוסף ארכיונים משולב

תחום ההתמחות המסורתי של מחלקת הארכיונים ומחלקת המוזיקה בספרייה הוא ארכיונים אישיים של יוצרים בתחום התרבות היהודית והישראלית, בעיקר סופרים, הוגים ומוזיקאים. מעצם הגדרת אוסף ישראל כאוסף לאומי השאיפה היא ליצור בו מאגר לאומי מרכזי של ארכיונים העוסקים בתרבות הישראלית, בחברה הישראלית ובארץ ישראל – תחומי העיסוק העיקריים של אוסף ישראל. לפיכך באוסף משנה ארכיונים יש לשלב בצד הארכיונים הפיזיים גם ארכיונים דיגיטליים. כלומר, מחד גיסא יימשך האיסוף המסורתי של ארכיוני מקור הדורשים רישום, ומאידך גיסא ייאספו ויוגשו לציבור עותקים דיגיטליים של ארכיונים אשר נרשמו במוסדות איסוף אחרים ומוחזקים בהם.

קליטת ארכיונים פיזיים

קליטת ארכיונים פיזיים חדשים תוסיף להתמקד בתחום התרבות הישראלית, אך תורחב לשני תחומי העיסוק העיקריים האחרים של אוסף ישראל: החברה הישראלית, בדגש על מגזרים חברתיים שייצוגם באוסף הוא נמוך, וחקר ארץ ישראל וידיעתה.

ייבחרו ארכיונים אישיים או מוסדיים, או אוספים נושאים, אשר תימצא בהם תרומה רבת משמעות לתיעוד התרבות הישראלית, החברה הישראלית וחקר ארץ ישראל. יושם דגש מיוחד על ארכיונים אישיים של יוצרים בזמר העברי כהשלמה לאוסף משנה היצירה המוזיקלית הישראלית. תהליך הבחירה של ארכיונים חדשים ייערך על ידי מחלקת הארכיונים וינוהל בידי אוצר אוסף ישראל וראש אגף האוספים, ולעתים יסתייע במומחים חיצוניים אד-הוק. לאור ייחודו של החומר המוזיקלי כ"שפה" בפני עצמה, ארכיונים אישיים של מוזיקאים ישראלים ייבחרו על ידי מנהלת מחלקת המוזיקה בשיתוף אוצר אוסף ישראל. תהליך של קליטת ארכיון ורישומו עד לפתיחתו לעיון הציבור הוא ארוך ויקר. שאיפתנו לקלוט בספרייה ארכיונים בעלי ערך סגולי תהיה קשה להגשמה ללא תמיכת מקורות כספיים חיצוניים. לצורך כך תבנה הספרייה מאגר של תורמים פוטנציאליים להשתתפות בעלות קליטת ארכיונים. מלבד זאת, לאחר קבלת החלטה עקרונית על קליטת ארכיון מסוים בספרייה, תפנה הספרייה אל תורמים אשר עשויים להיות בעלי עניין באישיותו של בעל הארכיון או בתחום שבו הוא עוסק. מציאת מקור מימון תומך תהיה מרכיב בשיקולי הקליטה אך לא תנאי לכך.

הספרייה תקלוט גם ארכיונים אישיים וגם אוספים של חומר ארכיוני מידי אספנים עצמאיים. אוספים כאלה חשובים משום שהם מצילים לעתים מירידה לטמיון של חומר רב ערך שמקורו בעזבונות. ארכיונים ואוספים כאלה עשויים להיות מוצעים לספרייה בפורמט דיגיטלי בלבד, והספרייה תהיה ערוכה לקלוט אותם בפורמט זה.

קליטת ארכיונים דיגיטליים

הספרייה הלאומית תשמש מוסד לאומי מרכזי לאיסוף ארכיונים דיגיטליים בתחומי ההתמחות של אוסף ישראל, ולהנגשה אחידה ומושכלת שלהם לציבור הרחב במסגרת הספרייה הדיגיטלית (שתכלול גם חומרים דיגיטליים אחרים). לצורך זה תקיים הספרייה קשרים עם אוספים האצורים במוסדות שונים. הספרייה תקיים שיתוף פעולה עם מוסדות בחו"ל המחזיקים באוספים ארכיוניים ישראלים, מתוך כוונה ליצור נקודת גישה מרכזית אחת לחומר ארכיוני ישראלי ולאפשר מחקר שלו בישראל. ארכיון (או אוסף ארכיוני), אישי או מוסדי, יהיה ראוי להתווסף לאוסף הארכיונים הדיגיטלי של הספרייה הלאומית, אם נראה שיש בו תרומה ניכרת למגוון תחומי הידע העוסקים בתרבות ובחברה בישראל או בחקר ארץ ישראל (לפירוט ראו לעיל "אתרי אינטרנט ישראלים נבחרים"). בקליטה של ארכיון דיגיטלי בספרייה, תינתן עדיפות לארכיונים שרמת רישומם תאפשר מציאת מידע שיצטלב עם האוספים הפיזיים של הספרייה ועם אוספים אחרים בספרייה הדיגיטלית.

קליטת ארכיונים שנולדו דיגיטלית

בהתחשב בדרכי יצירת החומר במאה ה-21, חיוני לאתר טכנולוגיית קליטה שוטפת של חומר ארכיוני שנולד דיגיטלית של יוצרים בעודם בחיים. שיקולי האיסוף של ארכיונים כאלה שונים בתכלית מאלה של ארכיונים פיזיים. יש לאתר יוצרים "מבטיחים" בעודם בגיל צעיר ולשמר לאורך כל ימי חייהם את יצירותיהם, את התכתבויותיהם ואת תצלומיהם שמלכתחילה נוצרו דיגיטלית. במשימה זו יש משום הימור, היות שלא ניתן לדעת אל-נכון שהצעיר שאותר כ"מבטיח" אכן יתפתח ברבות הימים לכדי יוצר תרבותי שיצירותיו ייחשבו גם בדיעבד כבעלות ערך סגולי וראויות לשימור, שסביבתו החברתית והמקצועית תצדיק את שימור התכתבויותיו, וכדומה. מכאן שעל הספרייה לבחור באישים מבטיחים בתחומי התרבות, כדוגמת סופרים, משוררים, אמנים, עיתונאים, הוגים וחוקרים, ו"לאמץ" אותם אליה למשך כל ימי חייהם באמצעות איסוף שוטף, לפחות אחת לשנה, של יצירתם ושל פעילותם המתועדת דיגיטלית. לנוכח הקשיים הצפויים, נבחן את קליטת ארכיונים שנולדו דיגיטלית ואת ערכם באמצעות ארכיון אחד או שניים של מועמדים צעירים, לאורך שנים אחדות. נוסף על כך תיבחן קליטתם של ארכיון אחד או שניים של אישים מבוגרים יותר, שיוצרים יצירה דיגיטלית ראויה לשימור.

קווים מנחים לקליטת ארכיונים חדשים

- 1) התאמה לתחומי העיסוק העיקריים של אוסף ישראל – לצד תחום ההתמחות המסורתי של התרבות הישראלית, תינתן עדיפות לפיתוח התחומים העוסקים בחברה הישראלית ובארץ ישראל.
- 2) תינתן עדיפות לארכיון המקיים קשר תוכני עם ארכיונים אחרים (או אוספים מיוחדים אחרים) המצויים בספרייה (בעיקר ההתכתבויות).
- 3) לא חשיבותו של האדם יוצר הארכיון היא המדד החשוב להערכת הארכיון, אלא בעיקר איכותו של

החומר הארכיוני – כתבי יד של יצירות, התכתבויות, תצלומים או חומר מסוג אחר. לפיכך ייקלטו באוסף ישראל ארכיונים של אישים לא מוכרים, אם יש בתוכם תרומה ייחודית לתחומי העיסוק העיקריים שלו, ומנגד – ייקלטו ארכיונים של אישים "חשובים", אם בצד תרומתם לתחומי העיסוק העיקריים של האוסף ולהכרת אישיותם ופועלם של יוצריהם, יש בהם גם תרומה להכרת אישים אחרים שהיו בקשר עמם.

(4) חומר שאינו בתחומי העיסוק העיקריים של אוסף ישראל או שמעצם טיבו ראוי לאיסוף במוסד אחר (כמו למשל גנזך המדינה או הארכיון הציוני), אך אין מוסד שמוכן לקלוט אותו, קליטתו בספרייה הלאומית תישקל בשל הסכנה לקיומו ובתנאי שיש לו חשיבות בפני עצמו לתיעוד המורשת הישראלית (כמו למשל ארכיון של איש מדינה חשוב).

(5) ככלל, הספרייה תימנע מרכישת ארכיונים תמורת תשלום ותקבל ארכיונים במתנה בלבד. אולם כדי להיטיב להתמודד עם מוסדות מתחרים על קליטת ארכיונים חשובים, תיצור הספרייה תמריצים למשיכתם אליה, במעין "חבילה לקליטת ארכיון", שעשויה לכלול הצעה לדיגיטציה מהירה, לעריכת אירוע או לקיום תערוכה.

רכישת פריטים בודדים והשלמת ארכיונים ואוספים קיימים

בשיקולי הרכישה יובאו בחשבון בראש ובראשונה ערכו הסגולי של הפריט והתאמתו לארכיון היעד. אלה יקדמו להיבטים אחרים, כדוגמת שלמות הארכיון, יוקרה או תחרות עם מוסדות אחרים. הספרייה הלאומית תפנה למוסדות איסוף מתמחים ותציע להם לרכוש פריטים שהוצעו לה אם הם מתאימים יותר לאוספיהם, כדי שפריטים אלו יישמרו כראוי במקום המתאים להם ביותר.

ד. אוסף אסלאם והמזרח התיכון

הדימוי בעמוד הקודם: הפרק הראשון בקוראן (סורת אל-פאתחה), כתב יד מאיראן מראשית המאה ה-16

ד. אוסף אסלאם והמזרח התיכון*

ד.1 תיאור האוסף

אוסף אסלאם והמזרח התיכון הוא אחד מאוספי הליבה של הספרייה הלאומית מאז תחילת המאה ה-20, בתפקידו המרכזי במחקר ובהוראה באוניברסיטה העברית בירושלים. בשלבים מוקדמים שלו, עת נקרא "אוסף המזרח", הפיק האוסף תועלת מתשומת לב מיוחדת שהקדישו לו שניים ממנהלי הספרייה שהיו חוקרים מפורסמים של ערבית ואסלאם: גוטהולד וייל (מנהל בשנים 1935-1946) ודוד בנעט (ממלא מקום המנהל בשנים 1946-1947). בשנת 1962, בעקבות מינויים חדשים בסגל האוניברסיטה העברית ובכיווני מחקר חדשים בה, ניתן לאוסף שם חדש: "המכון ללימודי אסיה ואפריקה", והאוסף המשיך להתמקד בנושאי הליבה המסורתיים שלו – האסלאם הקלסי, ההיסטוריה והתרבות במזרח התיכון, וכך השפה הערבית, השפה הפרסית וספרותיהן. עם זאת, הרחיב אז האוסף את הטווח הגאוגרפי והלשוני שלו והחל לאסוף גם חומרים על מזרח אסיה ועל אפריקה שמדרום לטהרה. לאחרונה הוגדרו מחדש, בתכנית האב להתחדשות הספרייה הלאומית (2011), תחומי הליבה של הספרייה. לפיכך שונה שמו של האוסף וכעת הוא נקרא "אוסף אסלאם והמזרח התיכון", והופסק בו איסוף חומרים הקשורים לשפות ולתרבויות של מזרח אסיה ושל אפריקה שמדרום לטהרה.

רציונל האוסף ותכליתו

חוק הספרייה הלאומית (התשס"ח-2007) מגדיר את הספרייה הלאומית כספריית המחקר המרכזית של ישראל בכלל ושל האוניברסיטה העברית בתחומי מדעי הרוח, מדעי היהדות והאסלאם ותרבויות המזרח התיכון בפרט. תכנית האב להתחדשות הספרייה הלאומית מפרטת בהרחבה את תפקידיו של אוסף אסלאם והמזרח התיכון ואת היקפו, באשר הוא אחד משלושת אוספי הליבה של הספרייה הלאומית והוא אוסף המחקר העיקרי במדינת ישראל בתחומו.

על פי תחום הפעילות שהוגדר בחוק הספרייה הלאומית ובתכנית האב, אוסף אסלאם והמזרח התיכון פועל היום להשגת שלוש מטרות עיקריות:

- 1) בחירת חומר ורכישתו;
- 2) מילוי צורכי המחקר של חוקרים באוניברסיטאות ושל תלמידים מתקדמים, בראש ובראשונה של הסגל והסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים, אך גם ביתר האוניברסיטאות והמכללות בישראל;
- 3) מתן סיוע לחוקרים עצמאיים מקרב הציבור הכללי בכל רחבי ישראל ומחוץ לארץ, מתוך הקדשת תשומת הלב הראויה לצורכיהם של חוקרים דוברי ערבית, הן בשירות אישי הן באמצעות אתר האינטרנט של הספרייה הלאומית והספרייה הדיגיטלית.

* ד"ר רחל יוקליס, אוצרת אוסף אסלאם והמזרח התיכון

קהלי היעד

אוסף אסלאם והמזרח התיכון נועד אפוא לשרת מערך הטרונגי של קהלי יעד, ובהם חוקרים מישראל ומחוץ לארץ, הציבור הרחב בישראל ובפרט הציבור הערבי. תכנית האב מדגישה את הצורך באיסוף דיגיטלי של חומרים לאוסף, כדי "למשוך גם את הציבור הערבי לספרייה" וכבסיס לשיתוף פעולה עם ספריות אחרות במזרח התיכון.

לצורך בניית האוסף, ניתן לזהות את דרישות המשתמשים באוסף לפי טיפוסים החוקרים:

- 1) חוקרים המתעניינים בנושאים ספציפיים לעומקם ובמקורות ראשוניים בשפות מזרח תיכוניות ומוסלמיות – למשל אנשי סגל אוניברסיטאי, סטודנטים לתארים מתקדמים וחוקרים עצמאיים מהציבור הרחב;
- 2) חוקרים הזקוקים לשירותי יעץ נרחבים ואשר יפיקו תועלת מחומרי מבוא, מספרות יעץ ומחומרים דיגיטליים נגישים – למשל חוקרים עצמאיים, סטודנטים לתואר ראשון ותלמידי תיכון מתקדמים;
- 3) חוקרים העוסקים בראש ובראשונה בחומרים מודרניים או בני זמננו, בכתבי עת ובדוחות ממשלתיים – למשל עיתונאים ועורכי דין;
- 4) חוקרים הניגשים לספרייה הלאומית באמצעות האוסף הדיגיטלי שלה – למשל ישראלים המתגוררים הרחק מהספרייה וכן משתמשים מהמזרח התיכון ומאזורים אחרים.

לצורך התוויית מדיניות האוסף הובאו בחשבון מחד גיסא צורכי המחקר ודרישות המשתמשים ומאידך גיסא מגבלות התקציב וכוח האדם. בשנים הקרובות, בעקבות העדפת צורכיהם של חוקרים אוניברסיטאיים ושל חוקרים עצמאיים, יתמקד האוסף בפיתוח של אוסף המחקר על האסלאם, בהרחבה של אוסף המזרח התיכון המודרני ובהקמה של מסגרת ידידותית למשתמש שתאפשר גישה גם לחומרים דיגיטליים.

היקף האוסף

בחירת ספרים, כתבי עת ומקורות אלקטרוניים לאוסף אסלאם והמזרח התיכון מתבססת על הקווים המנחים העיקריים שלהלן, שיוצגו ברמות אלו: היקף גורף (רמה 5), היקף נרחב, לצורכי מחקר (רמה 4), היקף בינוני, לתמיכה במחקר אקדמי (רמה 3), היקף בסיסי (רמה 2), היקף מזערי (רמה 1) (ראו רמות האיסוף ב"מבוא" למסמך זה).

- 1) **היקף נרחב ומעמיק של דת האסלאם** מאז המאה השביעית ועד היום, כולל כל תחומי האסלאם הקלסי, מקורות וחומר ראשוני של חכמי דת והוגי דת, סופרים ותנועות באסלאם המודרני ובן זמננו, ומחקר אקדמי על האסלאם;
- 2) **ההיסטוריה והתרבויות של העולם המוסלמי**, שבו המוסלמים הם רוב או מיעוט גדול היום או היו כאלה בעבר, תיאוסף במדיניות מדורגת, על פי אזורים בתוכו: **היקף נרחב ביותר** של הארצות המוסלמיות המרכזיות בתקופות הקדם-מודרניות ושל המזרח התיכון (כולל איראן וטורקיה של היום) וצפון אפריקה

- בתקופה המודרנית; היקף של תמיכה ברמה אקדמית של מרכז אסיה ודרומה בתקופה המודרנית והיקף בסיסי של אזורים אחרים (פירוט להלן ב"אזורים גאוגרפיים וטווחי זמנים");
- (3) היקף של תמיכה ברמה אקדמית של תחום המחקר הצומח הנוגע למוסלמים כמיעוטים במערב, בהתמקדות ראשית במערב אירופה וסיקור משני במוסלמים בצפון אמריקה;
- (4) היקף גורף של כל צורכי מחקר הקשור לתרבות והחברה הערבית הפלסטינית, כולל מקורות ראשוניים וחומר מחקרי (פירוט להלן). בנושאים אלו מגוון רחב של פורמטים, ובהם ספרים, עיתונים, כתבי עת, דוחות של הרשות הפלסטינית, תצלומים, מפות, סרטים, חולפות, מוזיקה וכן ספרות יפה מהפזורה הפלסטינית הנוגעת בזהות הפלסטינית ובתרבותה. לעומת זאת, חומרים מאת פלסטינים אזרחי מדינת ישראל או עליהם, וכן חומרים שכתבו אנשי היישוב (לפני קום המדינה) על ערבים פלסטינים או על מדיניות היישוב כלפיהם ייכללו באוסף ישראל.
- (5) היקף נרחב של המזרח התיכון וצפון אפריקה הן בתחום מדעי הרוח הן בתחום מדעי החברה, כולל ההיסטוריה והתרבויות של מיעוטים דתיים ואתניים (מחוץ לארץ ישראל ולא כולל חומרים על הקהילות היהודיות, שמקומם באוסף יהדות);
- (6) היקף נרחב של השפות העיקריות של האסלאם הקלסי והמסורות הספרותיות העיקריות במזרח התיכון, ובהן ערבית, פרסית, טורקית עות'מאנית, טורקית מודרנית, ובעתיד - גם שפת אורדו (יורחב להלן).

אזורים גאוגרפיים וטווחי זמנים

לצורך אוסף אסלאם והמזרח התיכון, אזורי המזרח התיכון וצפון אפריקה כוללים, על פי החלוקה המדינית המודרנית, את שטחי המדינות האלה: איחוד האמירויות הערביות, איראן, אלג'יריה, בחריין, טורקיה, ירדן, כוויית, לבנון, לוב, מצרים, מרוקו, סודן, סוריה, עומן, עיראק, ערב הסעודית, קטר, הרשות הפלסטינית, תוניסיה, ותימן (ישראל באחריותו של אוסף ישראל).

בקווים כלליים, טווחי הזמן של התקופה הקדם-מודרנית במזרח התיכון הם מהמאה השביעית ועד סוף המאה ה-18, ושל התקופה המודרנית הם מראשית המאה ה-19 ועד היום.

אזור דרום ספרד (המוכר בשם אנדלוסיה) נחשב לשלוחה של האזור המוסלמי של צפון אפריקה מהמאה השמינית ועד המאה ה-15.

ארצות הבלקן וארצות אחרות בדרום אירופה ומרכזה (כמו בולגריה) נחשבות לחלק מהאימפריה העות'מאנית מהמאה ה-14 עד שנת 1878 (שבה זכו בעצמאות).

אזור מרכז אסיה באוסף כולל בתקופה המודרנית את שטחיהן של המדינות האלה: קזחסטן, קירגיסטן, טג'יקיסטן, טורקמניסטן ואוזבקיסטן. התקופה הקדם-מודרנית נמשכה באזור זה עד לפלישה הרוסית בשנת 1867.

אזור דרום אסיה באוסף כולל את השטחים של המדינות האלה: אפגניסטן, בנגלדש, הודו, פקיסטן, וסרי לנקה. מדינות נוספות מאזור זה, כמו נפאל, מיאנמר ובהוטן, אינן מיוצגות באוסף משום שאין בהן אוכלוסייה מוסלמית בעלת משמעות. התקופה הקדם-מודרנית בדרום אסיה התחילה במאה ה-11 והסתיימה בשנת 1800.

לצורך אוסף אסלאם והמזרח התיכון, התרבות הערבית הפלסטינית כוללת את תרבותם של ערבים שגרים בשטחים שבסמכותה של הרשות הפלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה או הרואים עצמם כערבים פלסטינים בכל מקום אחר; לעומת זאת, תרבותם של הערבים אזרחי מדינת ישראל ושל ערבים תושבי שטחים שישראל סיפחה (למשל מזרח ירושלים), נכללים באוסף ישראל.

הטווח הלשוני

באוסף אסלאם והמזרח התיכון אצורים חומרים שפורסמו באירופה ובצפון אמריקה בשפה האנגלית ובשפות אירופיות אחרות (בראש ובראשונה בצרפתית ובגרמנית, לצד פריטים נבחרים באיטלקית ובספרדית בתחומים הראויים, דוגמת חקר אנדלוסיה והאסכולה המאלכית בספרדית). כמו כן יש בו פריטים נבחרים בשפה הרוסית, בייחוד כאלה הנוגעים לאיראן ולמרכז אסיה, היות שלאחרונה יותר ויותר סטודנטים לתארים מתקדמים וחוקרים צעירים (רבים מהם מברית המועצות לשעבר), חוקרים את האסלאם במרכז אסיה ויודעים רוסית במידה הנחוצה לקריאת עבודות מחקר בשפה זו. אוסף אסלאם והמזרח התיכון יקדם בחירה ורכישה של חומרים על פי נושאים (כלומר, דרך פרופילים) בכל מקום שבו הדבר בר ביצוע. בנוגע לשפות העולם המוסלמי, האוסף מתמקד בשפות העיקריות של האסלאם הקלסי ושל המזרח התיכון בתקופה המודרנית, כלומר ערבית, פרסית, טורקית עות'מאנית וטורקית מודרנית. כאשר יגובשו שיטות הספרייה לבחירה, לרכישה ולקטלוג של חומרים בפרסית ובטורקית, נוכל להעריך את הכללתו של חומר בשפות אחרות מהאזור, כמו כורדית, פשטו, דארי, והשפות האיראניות והטורקיות של מרכז אסיה ודרומה. בשלב מאוחר יותר ירכוש האוסף חומר בנושאים נבחרים בשפת אורדו.

2. ד עקרונות האיסוף

סוגיות תאורטיות

האסלאם העולמי לעומת התמקדות אזורית

בניסיון להתוות מדיניות איסוף יש הכרח לאזן בין היקף רכישות המשקף את האסלאם כדת ותרבות כלל-עולמיות וחוצות לאומים מזה לבין תקציב מוגבל מזה. גם למדיניות איסוף המבוססת על גבולות גאוגרפיים נוקשים חסרונות משלה – היא לא תשקף את המציאות של האסלאם במאה ה-21 ואף לא תיתן מענה הולם לכל המגמות החדשות בתחום חקר האסלאם. מעשית, סביר שהתמקדות "גלובלית" באסלאם במגבלות התקציב תוביל לאוסף אקלקטי שבו פערים נכבדים. לפיכך נקבעה מדיניות רכישה מדורגת, מתוך הקפדה על איסוף בסיסי של חומרים על כל האזורים העיקריים בעולם המוסלמי. בשנים הקרובות יבחן עניין זה מפעם לפעם, ככל שתחום לימודי האסלאם יפתח שיטות חדשות למחקר חוצה לאומים או חוצה אזורים.

בניית אוסף לאומי ומתן מענה לצורכי חוקרים

בבניית אוסף לאומי יש לשקול כיצד לתת מענה לצורכי המחקר של חוקרים בתחום לימודי האסלאם גם באזורים שמחוץ לגבולותיו העיקריים. ראשית, כדאי להשקיע בשיפור מערכת ההשאלה הבין-ספרייתית בישראל. שנית, על הצוות של אוסף אסלאם והמזרח התיכון להגביר את שיתוף הפעולה עם מוסדות מחקר חשובים אחרים בישראל כדי להבטיח שלפחות באחד מהם יהיה ייצוג הולם לכל אחד מהאזורים העיקריים. כך להלכה, אולם במציאות יש פערי איסוף בכל אחד מאוספי אסלאם והמזרח התיכון, הן משום שאנשי הסגל של האוניברסיטאות אינם מסקרים בשיטתיות וברציפות את הנושאים הללו הן בשל תקציבי הרכישה המצטמקים בספריות אוניברסיטאיות רבות. הפערים הבולטים ביותר נוגעים לדרום-מזרח אסיה, ובייחוד לאינדונזיה, מלזיה וסינגפור, וכן במידה פחותה יותר לחומרים בלשונות דרום אסיה ואפריקה. אוסף אסלאם והמזרח התיכון ישתף פעולה עם מוסדות אחרים כדי לטפל בפערים אלה עם הזמן. בטווח הבינוני-הארוך, עם התקדמות הטכנולוגיה, ייתכן שהספרייה הלאומית תמצא דרך לשתף פעולה עם מוסדות בין-לאומיים בנוגע לחומר הקשור לאזורים אלה. עד אז, על צוות האוסף לשמר תקציב שנתי עבור בקשות חוקרים למונוגרפיות מחקר באנגלית, צרפתית או גרמנית באזורים אלה או עבור מאמרים ספציפיים שישמשו למחקריהם. זאת ועוד, תישקל רכישת מספר מוגבל של פריטים באורדו על פי בקשות חוקרים עד שתיבחן מחדש שאלת רכישתו של חומר באורדו כחלק ממדיניות האוסף.

אתגרים מעשיים הנוגעים לרכישת חומר

להלכה, אוסף אסלאם והמזרח התיכון ינקוט איסוף נרחב גם של מקורות וגם של חומר מחקרי בנוגע למזרח התיכון וצפון אפריקה בשפות ערבית, פרסית וטורקית. בפועל, אין לספרייה הלאומית גישה ישירה לחומרים ממדינות רבות במזרח התיכון, והיא רוכשת משכנותיה של ישראל (מצרים, ירדן, לבנון והרשות הפלסטינית) הרבה יותר חומר משהיא רוכשת ממדינות רחוקות יותר. הבעיה נובעת בחלקה ממצבו של תחום מכירת הספרים בערבית: הוצאות רבות אינן מפרסמות קטלוגים, והספרים נשארים בשווקים תקופה קצרה בלבד. על בעיה זו נוספות סוגיות פוליטיות, ובייחוד סירובן של מרבית ההוצאות לאור המפרסמות קטלוגים למכור ספרים ישירות לישראל. פיתוח אוסף אסלאם והמזרח התיכון מחייב חיפוש מתמיד אחר הזדמנויות לשפר את שיטות הרכישה שלנו, כולל נסיעות תדירות יותר לירידי ספרים במדינות ערב, ככל שהאירועים הפוליטיים מאפשרים זאת. כיוון נוסף שיש לבחון הוא האפשרות לאסוף ספרים בפורמט דיגיטלי. כדוגמה, בנובמבר 2011 רכשה הספרייה 6,400 ספרים בשני אוספים אלקטרוניים בספרות ערבית (בשם kotobarabia). בעתיד הקרוב נבחן את הצלחת הרכישה ונשקול את הרחבת התכנית לשפות אחרות.

שינויים במדיניות האיסוף

בעקבות תכנית האב לספרייה הלאומית, המדיניות החדשה נושאת עמה שינוי בתפיסה שהייתה נהוגה באוסף עד כה, שלפיה נרכשו פריטים בעיקר במענה לבקשות של חוקרים. מעתה יוגדרו מחדש תחומי האיסוף הראשיים ותחומי המשנה ויפורט ההיקף של איסוף החומרים בהם על פי קני מידה חדשים.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי שימש תמיד הן כספרייה אוניברסיטאית הן כספרייה לאומית. דפוסי הרכישות של הספרייה תאמו יותר מכול את תחומי המחקר ואת דרישות הסגל והסטודנטים באוניברסיטה העברית, לצד בקשות של חוקרים אורחים ממוסדות ישראלים ובין-לאומיים. עם הדגש החדש שניתן למקומה של הספרייה הלאומית במילוי צורכיהם של חוקרים עצמאיים מהציבור הרחב בצד ההיענות המסורתית לצורכי החוקרים האוניברסיטאיים, על הספרייה לפתח שיטות מעשיות ויעילות שיאפשרו לה לתת שירות לציבור לקוחות רחב יותר ומגוון יותר. ארבע תוצאות חשובות לשינוי התפיסה הזו במדיניות האוסף: א) הכנסה לשימוש של שיטת רכישות על פי רמות מוגדרות, המגבילה את הרכישות שאנו מבצעים במרכז אסיה, בדרומה ובמזרחה; ב) הרחבת האוסף של חומרים על המזרח התיכון בתקופה המודרנית (עד ימינו אלה); ג) הגדרה ופיתוח של תת-אוסף המוקדש לחברה הפלסטינית ולתרבותה; ד) הגברת ההשקעה שלנו באיתור מאגרי מידע אלקטרוניים ובסריקת חומרים לשם הנגשתם לציבור באתר הספרייה הלאומית.

הגבלת הרכישות באסיה ובאפריקה

מעטה, הספרייה לא תרכוש עוד חומרים בשפות שאינן אירופיות על אזורים שמחוץ למזרח התיכון (לכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל בעלי חשיבות, ראו להלן). למדיניות מצמצמת זו תהיה השפעה ניכרת על עבודתם של חוקרי מרכז אסיה, דרומה ומזרחה, ואף על עבודתם של חוקרי האסלאם באפריקה שמדרום לסהרה. תחת זאת, בשנים הקרובות תרכוש הספרייה הלאומית אוסף בסיסי של ספרות יעץ, סקירות מחקר ומקורות אלקטרוניים נבחרים העוסקים באזורים אלה, ויעשה מאמץ לשתף פעולה עם מוסדות אחרים כדי לאתר דרכים יעילות להנגשת חומרים אלו.

הרחבת האוסף בנושא המזרח התיכון בתקופה המודרנית

אף שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אוסף מאז ומתמיד חומרים הקשורים למזרח התיכון בתקופה המודרנית, עיקר החומר שנאסף נגע דווקא לתקופה הקדם-מודרנית. אוסף המזרח התיכון בתקופה המודרנית התמקד בראש ובראשונה בשפה, ספרות, היסטוריה ודת, ובין שנות ה-80 של המאה הקודמת לבין שנת 2000 כלל גם אוסף בסיסי על פוליטיקה, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה. מעטה יאסף אוסף אסלאם והמזרח התיכון בהיקף נרחב יותר חומרים על המזרח התיכון בתקופה המודרנית, כדי לתת מענה לשני קהלי יעד: א) חוקרים עצמאיים מקרב הציבור הרחב, ובייחוד מקרב הציבור הערבי; ב) סטודנטים לתארים מתקדמים בתכניות ללימודי המזרח התיכון בתקופה המודרנית, שמספרם בארץ גדל והולך. האוסף יתפתח בשני שלבים. השלב הראשון יבוצע בשנתיים הקרובות ובמסגרתו יתפתח האוסף על בסיס האוספים הקיימים של אמנות חזותית (ראו להלן), של מדעי הרוח ושל מדעי החברה וירחיב את ההיצע של חומרים בני זמננו באמצעות גישה לאתרים מקוונים ובאמצעות מינויים לספרים ולכתבי עת אלקטרוניים. בשלב השני יורחב האוסף ויכלול חומרי תאטרון, מוזיקה וסרטים, וכן חומרים המשודרים בטלוויזיה, וחומר נוסף על תרבות היום-יום, וזאת באמצעות הסכמי שיתוף פעולה דיגיטלי ומינוריים.

הגדרת תת-אוסף על החברה הערבית הפלסטינית ותרבותה

אוסף אסלאם והמזרח התיכון נקט מאז ומתמיד איסוף נרחב ככל האפשר של חומרים הקשורים לחברה הערבית-הפלסטינית ולתרבותה. עם זאת, כאשר מתקדמים, חשוב לבחון ולהגדיר מחדש את היקפו של תת-אוסף זה ואת הרציונל העומד מאחוריו. הואיל ושתי החברות, היהודית והערבית-הפלסטינית, שוכנות בקרבה גאוגרפית זו לזו ותולדותיהן בעת המודרנית נשזרו זו בזו בקשר הדוק ומורכב, סביר שהספרייה הלאומית תשאף לאיסוף מקיף עוד יותר של חומרים על החברה הערבית-הפלסטינית ועל תרבותה. יתר על כן, היות שהתרבות של המיעוט הערבי בישראל שזורה בתרבות הפלסטינית הרחבה (עד כדי כך שקשה או בעייתי לספרייה להבחין ביניהן), ההיגיון מכתוב שהספרייה תאסוף ברמה מקיפה את כל החומר המשרת את חקר התרבות והחברה הפלסטינית. בסופו של דבר, מכיוון שאין שום ספריית מחקר אחרת שעוסקת בחומר זה, יש חשש אמתי כי החומרים לא יהיו נגישים בעתיד לחוקרים, אם הספרייה הלאומית לא תעשה זאת. פרטי המדיניות של תת-אוסף זה יפורטו להלן.

הרחבת המקורות האלקטרוניים באוסף

בשנים הקרובות, יאמץ אוסף אסלאם והמזרח התיכון טכנולוגיה של דיגיטציה, והוא יהפוך מאוסף מסורתי המבוסס בראש ובראשונה על ספרים וכתבי עת מודפסים לאוסף פיזי-דיגיטלי מעורב. שינוי זה יתואם במידת האפשר עם מוסדות אחרים הן בישראל הן בחוץ לארץ וייעשה בעצה אחת עם חוקרים מומחים במקורות דיגיטליים. השדרוג הטכנולוגי יונגש לקהל רחב ככל האפשר בשלוש דרכים: רכישת מאגרים אלקטרוניים חיצוניים, סריקת חומר של הספרייה (כולל ספרים, עיתונים, וכתבי יד), ושיתוף פעולה עם מוסדות אחרים.

תיאום עם ספריית הר הצופים ועם מוסדות ישראליים אחרים

באשר לנושאים החורגים מגבולות המזרח התיכון וצפון אפריקה, כגון דרום-מזרח אסיה, מזרח אסיה, דרום אסיה המודרנית ומרכז אסיה המודרנית, יושקעו מאמצים בתיאום רכישות בין מוסדות ישראליים, בתנאי שניתן יהיה לשפר את מערכת ההשאלות הבין-ספרייתית ולהוזיל את עלויותיה. כצעד ראשון בכיוון זה החלה הספרייה הלאומית לתאם את רכישותיה עם ספריית הר הצופים בכל הנוגע לחומרים על מרכז אסיה ומזרחה. עם זאת, ברמה הארצית יש כיום פערים בייצוג נושאים מסוימים, בייחוד בתחומי האסלאם בדרום-מזרח אסיה ואולי גם בדרומה.

לשם בנייתו של אוסף המזרח בתקופה המודרנית, תבחן הספרייה הלאומית דרכים לחבור למוסדות מחקר בולטים בתחום זה בישראל, כגון מרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב, ואף למוסדות דומים מחוץ לישראל. בשנים הקרובות תיבדק האפשרות לדיגיטציה של כתבי עת בשפה הערבית, בראש ובראשונה פרסומים מקומיים של ערבים פלסטינים. כמו כן, יבחן האוסף דרכים לתרום למאמצים מקומיים שכבר נעשים בישראל בתחום זה, כמו פרויקט העיתונים של גבעת חביבה או פרויקט AMEEL (Arabic and Middle Eastern Electronic Library) של אוניברסיטת ייל ושותפיה. בכל תכנית לדיגיטציה נידרש להתמודד עם מגבלות זכויות היוצרים.

פירוט תחומי הבחירה והרכישה

מדיניות האיסוף המוצעת כאן מבססת את רמות הבחירה והרכישה על השיטה שפיתחה קבוצת ספריות המחקר המוכרת בשם "RLG (Research Library Group) Conspectus" (ראו פירוט ב"מבוא"). לצורכי אוסף אסלאם והמזרח התיכון, רמה 4 נבדלת מרמה 3 באיסוף חומר בשפות של האזור (למשל, פרסית באיראן - כן, אבל אורדו בפקיסטן - לא); ורמה 3 נבדלת מרמה 2 בהיקף של רכישת חומר מחקרי, למשל, רכישה של רוב המחקרים היוצאים באנגלית על אסלאם בפקיסטן במאה ה-20 (רמה 3), לעומת רכישה ייצוגית בלבד של מחקר על אינדונזיה באותה תקופה (רמה 2). ראוי לציין כי הרמות האלה מבטאות את היקף האיסוף הרצוי, אך הן אינן כלל קשיח.

דת האסלאם ותרבותה

סקירה של הבחירה לפי אזור

הטבלה שלהן מציגה את רמות האיסוף הרצויות של חומרים על אזורים בעולם המוסלמי, במיוחד בתקופה המודרנית. כפי שצוין לעיל, האוסף ינקוט איסוף נרחב לצורכי מחקר (רמה 4) על המזרח התיכון וצפון אפריקה, איסוף של תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3) על דרום אסיה ועל התחום הפורח של מוסלמים כמיעוט באירופה, ואיסוף ייצוגי (רמה 2) על צפון אמריקה ודרום אפריקה. עם זאת, האוסף שואף לרכוש לפחות מחקר יסודי אחד על כל אחד מאזורי המוסלמים בעולם.

האזור	רמת האיסוף	מ-טווח התקופה עד
המזרח התיכון וצפון אפריקה	4	המאה השביעית
אנדלוסיה	4	המאה השמינית
מרכז אסיה	4	המאה השביעית
מרכז אסיה	3	שנת 1857
דרום אסיה	4	המאה השביעית
דרום אסיה	3	שנת 1800
מערב אירופה	3	
מרכז ומזרח אירופה והבלקנים	4	המאה ה-15
רוסיה ומזרח אירופה	3	שנת 1800
אינדונזיה, מלזיה, סינגפור, הפיליפינים וסין	3	

ד. אוסף אסלאם
והמזרח התיכון

		1	מדינות בדרום-מזרח אסיה שבהן נוכחות מוסלמית מזערית או נעדרת, דוגמת יפן וטייוואן
		2	ניגריה, סנגל, סומליה, אתיופיה, מאלי, צ'אד, דרום אפריקה
		1	מדינות אחרות באפריקה
		2	צפון אמריקה
		1	דרום אמריקה

נושאים עיקריים בתחום האסלאם הקדם-מודרני והאסלאם המודרני דת האסלאם, תחומים קלסיים ומודרניים: ספרות ביורפית וגנאלוגית; היסטוריה; פילוסופיה ותאולוגיה; מיסטיקה; מדע ומתמטיקה באסלאם של ימי הביניים; ספרות פולחנית וספרות הקשורה בתורת הדת; מנהגים מסורתיים; המשפט המוסלמי (פְּקָה), כולל ספרות פתוות; כתות עיקריות באסלאם השיעי (ובכלל זה התת-קבוצות: התריסריים, הזיידים והאיסמאעיליה); כתות מוסלמיות (ראו פירוט להלן); פולמוס פנים-מוסלמי; תנועות רפורמה ותחייה דתיות; היחסים בין האסלאם לאחר; פרוטוקולים של בתי משפט; הגות מדינית ופיקוח על השווקים (אלחסבה); דת ומדינה; מגדר ומשפחה; חינוך; יומני מסע וספרות גאוגרפית; מחקרים נומיסמטיים; אמנות וארכיטקטורה; מוזיקה; האסלאם והאינטרנט.

מהדורות חדשות של כתבים קלסיים מהתקופה הקדם-מודרנית ייבחרו על פי איכות המהדורה. אם לספרייה יש מהדורה מ-15 השנים האחרונות, יירכשו מהדורות חדשות רק אם הן מבוססות על כתבי יד חדשים או על שיטות ביקורתיות חדשניות לעומת המהדורות שבספרייה. בכל הנוגע לאנציקלופדיות של חדית' ולתקצירי פְּקָה (משפט מוסלמי), יעדיף האוסף לרכוש חומרים דיגיטליים מבוססים על מהדורות דפוס מהימנות, ובהם הערות ברורות למהדורות אלו וכן כלי חיפוש יעילים.

ספרים פופולריים שנועדו להדרכה על מנהגי הדת, ויצירות פולחניות פופולריות אחרות, כגון ספרות הדעווה, ספרי הדרכה לעריכת טקסים ומדריכים לעולי רגל ייבחרו כדי לייצג מגמה מסוימת או כאשר היצירות נכתבו בידי דמות או תנועה בולטות. ספרים פופולריים של הזרם הסופי יירכשו, רק כאשר יש בהם תועלת ברורה ללמידה (לדוגמה, כאלה שנכתבו בידי הוגים מוסלמים בולטים).

ספרים על ההתעוררות האסלאמית, המכונה "אל-סחוואה", וספרות כללית על תנועת הסלפיה ייבחרו גם הם בקפידה, רק כדי לייצג תופעות בתחום. בנוסף, ירכוש האוסף ספרים שמנתחים את התופעות מבפנים או שעשויים לשמש מקורות ראשוניים עבור חוקרים.

השפע הרב של ספרים המתפרסמים בשנים האחרונות על האסלאם והטרור ועל ה"ג'יהאד" מחייבים לנקוט בררנות בבחירתם. חומרים בשפות אירופיות יש לרכוש רק אם הם מחקרניים, או אם נכתבו בידי אישיות בולטת, או אם ניתן להעריך כי הם מעוררי עניין ציבורי נרחב. ככלל, אין לרכוש ספרים שכתבו

עיתונאים (אלא אם כן הם מבוססים על מחקר ייחודי), בייחוד בצרפתית ובגרמנית. גם חומרים בערבית, בפרסית ובטורקית העוסקים בעניינים האלה יירכשו בשל אחת (או יותר) מבחינות אלו: הם מייצגים תופעות או זרמים, הם מחקרניים, הם נכתבו בידי הוגה דעות בולט.

חומרים במדעי החברה האסלאמיים המשתיכים לקטגוריית "האסלאמיזציה של הידע" וחומרים על ניהול כספים אסלאמי יירכשו בבררנות רבה ביותר – רק אם נכתבו בידי חוקרים או בידי דמויות בולטות באסלאם. אוסף אסלאם והמזרח התיכון ימשיך לרכוש חומרים על כתות מוסלמיות מהתקופה הקדם-מודרנית ומהתקופה המודרנית על פי האזור, בנושאים העיקריים האלה: קבוצות שוליים הקשורות על פי הגדרתן לאסלאם או כאלה שחולקות מקורות היסטוריים עם קבוצות מוסלמיות אחרות, כגון הח'יוואריג, האבאדיה, הדרוזים, העלווים, היזידים והאחמדים.

שפה וספרות בערבית, פרסית ובטורקית

ייאספו נושאים עיקריים אלו: ערבית קדם-אסלאמית; פילולוגיה ובלשנות, שירה ופרוזודיה; ספרות יפה (אדב); מעשיות עם וסיפורים עממיים; ספרות מודרנית, שירה מודרנית; ניבים ערביים מודרניים. אף שהאוסף יאסוף חומרים ראשוניים בערבית, פרסית וטורקית, הוא ימשיך לאסוף חומרים בערבית בהיקף הנרחב ביותר; בעדיפות שנייה יאסוף חומרים בפרסית, ותהיה בררנית במידה הרבה ביותר באשר לחומרים בטורקית. בשנים הקרובות ימקד האוסף את בחירת החומרים בשפה הטורקית וספרותה בתקופה העות'מאנית המאוחרת (החל במאה ה-19 ועד להתפרקות האימפריה העות'מאנית בשנת 1922) ובסופרים וחוקרים בולטים של טורקיה המודרנית. חומרים בטורקית העות'מאנית המוקדמת ובטורקית צ'אגאטאי (טורקית מזרחית מוקדמת) ייאספו על פי בקשותיהם של חוקרים. לאחר שייקבעו המנגנונים עבור התקופה העות'מאנית המאוחרת והטורקית המודרנית, תיעשה הערכה מחודשת של יכולת האוסף לבחור ולרכוש חומרים טורקיים מוקדמים בהיקף רחב יותר.

האוסף ירכוש תרגומים לעברית של יצירות ספרותיות בולטות מערבית, מפרסית או מטורקית ותרגומים של יצירות מעברית לערבית או לפרסית. האוסף לא ירכוש סוגים אלו:

- תרגומים לערבית משפות אחרות (שאינן עברית), אלא אם כן יתבקשו מפורשות מחוקרים;
- מהדורות מקוצרות של יצירות קלסיות בערבית מודרנית;
- ספרות ילדים ונוער, אלא אם כן מדובר בספרות פלסטינית.

המזרח התיכון וצפון אפריקה בתקופה המודרנית

במדעי הרוח, נוסף על נושאי שפה, ספרות ודת, שפורטו לעיל, ייאספו בהדרגה חומרים העוסקים בהיסטוריה (ובכלל זה מחקרים בנושאי חברה, תרבות, פוליטיקה, צבא וכלכלה) ובאמנות חזותית, וכן מחקרים על אמנויות הבמה (ובכלל זה ריקוד, אתנומוזיקולוגיה ותאטרון) ועל ארכיטקטורה. בשנים הקרובות, יתחיל

האוסף לבנות תת-אוסף ייצוגי של הקלטות מוזיקליות מהמזרח התיכון ומצפון אפריקה, בהתמקדות במוזיקה פלסטינית ובמסורות הקשורות אליה (ראו להלן).

במדעי החברה במזרח התיכון בתקופה המודרנית הנושאים העיקריים כוללים חומרי מקור ומחקרים אקדמיים בתחומים האלה: סוציולוגיה, אנתרופולוגיה ופוליטיקה – ובכלל זה חקר מוסדות פוליטיים ותנועות פוליטיות, וחומר בסיסי על הכלכלה במזרח התיכון. ייאספו חומרים בנושאי מפתח החוצים תחומי מחקר, כמו אתניות וזהות; מגדר ומשפחה; חקר אורבני; הגירה; מחלוקות על משאבים טבעיים (לדוגמה מים, נפט, גבולות יבשתיים); התנועות הסוציו-פוליטיות הבולטות של המאות ה-20 וה-21, כמו הלאומיות הערבית, הקומוניזם, הסוציאליזם; רשתות אזרחיות וחברתיות מהשנים האחרונות.

מיעוטים דתיים ואתניים במזרח התיכון (למעט יהודים, שמיזצגים באוסף יהדות), כגון הזורואסטרים; הבהאים; ספרות הנוגעת לחוויותיהן של קבוצות נוצריות, כגון הקופטים במצרים והמרונים בלבנון, כמיעוטים במזרח התיכון; חוויותיהן של קבוצות מיעוט אתני במזרח התיכון (ובמקומות אחרים), כגון הכורדים, הארמנים במזרח התיכון, הצירקסים והטורקמנים. אוסף המזרח התיכון יתמקד ברכישותיו בקבוצות אלו בתוך המזרח התיכון, ויערוך השלמות ככל הנדרש כדי לקיים אוסף בסיסי וכללי יותר בנוגע אליהן.

החברה הפלסטינית ותרבותה

כפי שצוין לעיל, אוסף אסלאם והמזרח התיכון חותר לאיסוף, לרוב גורף (בין הרמות 4-5), של חומרים בכל תחומי החברה הפלסטינית ותרבותה ובמגוון רחב של פורמטים, כגון ספרים, עיתונים, כתבי עת, מגזינים (בהיקף ייצוגי), אוספי תמונות, ספרי לימוד, ספרות ילדים ונוער, מפות, סרטים, פרסומים בני חלוף (בהיקף ייצוגי) ומוזיקה.

האוסף ישאף לאיסוף גורף של כל ספר שיוצא לאור בשטחי הרשות הפלסטינית בתחומים האלה: ספרות יפה, ספרות פופולרית, שירה, ספרות ילדים ונוער, ספרי מחקר, ספרי לימוד, ספרי בישול. בנוסף, ישאף האוסף לאיסוף גורף של הספרות הפלסטינית שנכתבת בפזורה בהתמקדות בספרות יפה ובמחקר בתחומים האלה: שפה וספרות, היסטוריה, משטר ופוליטיקה, חינוך, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה. האוסף לא יאסוף פרסומים מחקריים במדעי החיים והטבע.

באשר לעיתונות, ירכוש האוסף כל עיתון שיוצא ברשות הפלסטינית וכל כתב עת תרבותי או ספרותי. בנוסף, ירכוש האוסף בהיקף ייצוגי מגזינים פופולריים ומקומונים (מגזין אחד לנשים; אחד לילדים; מקומון אחד או שניים מהגדה ואחד מעזה).

באשר לחולפות, יאסוף האוסף חומר בהיקף ייצוגי ויתמקד בחומרים של תרבות, פוליטיקה וחברה, כדוגמת חוברות קטלוגים של תערוכות חדשות, כרוזים של תנועות פוליטיות, וכל חומר הנוגע לבחירות. נוכח היקפה העצום של משימת איסוף זו, יתקדם האוסף בשלבים ויחפש ככל הניתן שותפים מישראל, כמו מרכז דיין באוניברסיטת תל אביב.

3. ד תבניות הפריטים (פורמטים)

באוסף אסלאם והמזרח התיכון אצורים כיום ספרים, כתבי עת, כתבי יד מקוריים ומספר מוגבל של כתבי יד מצולמים מספריות אחרות, ארכיונים של חוקרים יהודים בתחום של מזרחנות, וכן מאגרי מידע אלקטרוניים. הספרייה הלאומית תחתור להשיג עבור האוסף חומרים מעודכנים במגוון פורמטים.

ספרי יעץ

אוסף אסלאם והמזרח התיכון יחזיק בספרי יעץ מחקריים מעודכנים, בכל שפות המקור ובשפות המחקר המיוצגות בו, ובכלל זה: אנציקלופדיות, אנציקלופדיות ביוגרפיות, ביבליוגרפיות, מילונים, קטלוגים של כתבי יד, לקסיקונים גאוגרפיים, סקירות סטטיסטיות, מפות ואטלסים. האוסף ירכוש מקורות יעץ אלקטרוניים ודיגיטליים כל אימת שהדבר יתאפשר, מתוך שאיפה להפוך את רוב רובו של אוסף ספרות היעץ לדיגיטלי. יירכשו מהדורות חדשות מודפסות רק של החומרים החשובים ביותר שמרבים במיוחד להפנות אליהם (למשל תולדות הספרות הערבית [GAL] מאת ברוקלמן).

כתבי עת

באופן כללי, ירכוש האוסף כתבי עת על פי ההגדרות וההיקף שצוינו לעיל בכל הנוגע לטווח הגאוגרפי והלשוני. בכל אזור המוגדר ברמת איסוף 3 ומעלה, ירכוש האוסף את כתבי העת המחקריים בתחום. באשר לאזורים מוסלמים אחרים (ברמת איסוף 2), ירכוש האוסף כתבי עת בודדים (1-3), בשפות אירופיות או בערבית, כדי להנגיש את המחקר החדש בתחום.

אוסף אסלאם והמזרח התיכון יפעל על פי מדיניות כללית של רכישת מינויים אלקטרוניים לרוב כתבי העת, ורק החשובים ביותר או אלה שהשימוש בהם הוא הרב ביותר יירכשו גם כעותקים מודפסים, וזאת בתנאי שנוכל להבטיח גישה לארכיון כתבי העת.

כתבי יד

אוסף אסלאם והמזרח התיכון מחזיק יותר מאלפיים כתבי יד, בעיקר בערבית ובפרסית, ובכלל זה 1,200 כתבי יד באיכות גבוהה (כולל פריטים נדירים ויפהפיים) מהאוסף שהוריש לספרייה אברהם שלום יהודה. מדיניותו של אוסף אסלאם והמזרח התיכון היא לשמר חומרים אלו, לפרסם קטלוג שלהם ולהנגישו לחוקרים, אך לא להרחיב את האיסוף בכיוון זה, אלא במקרים יוצאי דופן, ובהם יישקל הדבר לגופו של עניין ותוך היוועצות במנהל האקדמי של הספרייה הלאומית.

מקורות אלקטרוניים

בשנים הקרובות יורחב אוסף המקורות האלקטרוניים בשלושה תחומים: תקצירים של מקורות ראשוניים בשפת המקור, כתבי עת אקדמיים, וספרים אלקטרוניים בערבית על האסלאם של ימינו. האוסף יחפש גם

הזדמנויות לרכישת פורמט אלקטרוני של יצירות ספרות, במיוחד ממדינות שמהן קשה להשיג חומר פיזי (כמו איראן). האוסף יוסיף מקורות דיגיטליים המאפשרים גישה לספרים אלקטרוניים בערבית וכן מאגרי מידע של עיתונים מקומיים בשפות המקור ובאנגלית, ויבנה מנשק ידידותי למשתמש עבור בלוגים, אתרי מדיה ואתרים של גופים ממשלתיים במזרח התיכון. האוסף יאסוף גם מידע מגופים ממשלתיים ואזורים, כגון הליגה הערבית, ובשנים הבאות, ינסה לשפר את יכולתו לאסוף, לשמר ולהנגיש את החומר הזה (הממשלתי והאזורי) בדרך דיגיטלית. לדוגמה, לליגה הערבית יש אתר אינטרנט נרחב בערבית, ובו ארכיון של דוחות (<http://www.lasportal.org>, כניסה לאתר ב-26 בדצמבר 2012). אולם, לא ניתן להבטיח שלחוקרים בספרייה הלאומית תהיה גם בעתיד גישה לחומרים אלקטרוניים אלו, אלא אם כן תימצא דרך להוריד את החומרים ולשמור אותם בארכיון.

כפי שצוין לעיל, אוסף אסלאם והמזרח התיכון ישקיע במקורות אלקטרוניים בתחומים האלה: חומרים ראשוניים ובהם מהדורות מהימנות ומנועי חיפוש יעילים; ספרים אלקטרוניים בשפה הערבית; כתבי עת אקדמיים; עיתונים וכתבי עת אזורים; מסגרות של מאגרים אלקטרוניים שיאפשרו גישה לאזורים בעולם המוסלמי שאין אפשרות לרכוש מהם חומרים, ומנשק למשתמשים עבור אתרי אינטרנט, אתרי מדיה וארכיונים אלקטרוניים שימושיים. האוסף יבחן את האפשרות להסדיר ולהנגיש ספריות חינוכיות במרשתת, על פי החוקים הקשורים לזכויות יוצרים.

פרסומים של מוסדות אקדמיים ואגודות ופרוטוקולים של כנסים

הספרייה תאסוף פרסומים שוטפים של מוסדות אקדמיים ומרכזי מחקר, וכן כותרים חד-פעמיים היוצאים לאור בעקבות כנס או סדנה בכל התחומים שהוגדרו כמשתייכים לרמת איסוף 4. פרסומים כאלה בתחומים שהוגדרו כמשתייכים לרמת איסוף 3 ייאספו בבררנות.

מתנות ועיזבונות

ההגדרות על רכישות לאוסף על פי רמות שצוינו בטבלה לעיל אינן חלות על קליטת מתנות ועיזבונות בכל הנוגע לעולם המוסלמי. כלומר, הספרייה תקבל ברצון מתנות של ספרים, כתבי עת, כתבי יד, ומוזיקה בכל נושא הקשור לאסלאם ולתרבויות מוסלמיות ושפות מוסלמיות מאזורים שהאוסף בדרך כלל אינו רוכש (כמובן, בהתאמה לנהלים ולכללים המחייבים קליטת מתנות ועיזבונות בדרך כלל). אדרבה, זוהי דרך לחזק את האוסף בחומרים שמסיבות תקציביות הספרייה אינה מסוגלת לרכוש (למשל, ממזרח אסיה או מאפריקה).

ה. אוסף מדעי הרוח הכלליים

Batus uero Hieronymus sic disposuit
psalteriū istud edoctus per spiritū sanc-
tum et ideo abbreviauit ut habentes sol-
licitudinem seculi seu languente aut q-
uiter longinqua agunt sine nauigan-
tes per mare uel qui commiseri sunt bel-
li contra hostes et qui militant contra in-
fidias dyaboli seu qui uouerunt dño de-
seruire integri psalteriū et non possunt
uel qui reuidio nimii debilitati sunt
minime possunt decantare magnū psal-
teriū. Qui ergo animā suā saluā uult
fieri legant assidue hoc psalteriū uita
eternam possidebunt.

Verba mea auribus papae
domine intellige clamor
rem meum. **I**ntende
non orationis mee ter-
minus et deus meus.

Quoniam ad te orabo domine mane
exaudies uocem meam. **D**omine nei-
ficio: et huius arquis me neq: in ira tua
corripnas me. **M**iserere mei dñe quo-
nia conturbata sunt omnia ossa mea

הדימוי בעמוד הקודם: היירונימוס, מתרגם הוולגטה והאריה, מתוך ספר שעות מפואר מברודז' מן הרבע האחרון של המאה ה-15

ה. אוסף מדעי הרוח הכלליים*

ה.1 תיאור האוסף

אוסף מדעי הרוח הכלליים הוא אחד מעמודי התווך של הספרייה הלאומית. האוסף התבסס והתרחב במיוחד בימי כהונתו של פרופ' ש"ה ברגמן, מנהל הספרייה בשנים 1920-1935. בעוד שעד אז המטרה העיקרית הייתה איסוף ספרים הקשורים ליהדות, הרי שברגמן, שהיה ספרן במקצועו ונתמנה מאוחר יותר לפרופסור לפילוסופיה, שקד על ביסוסו של אוסף מקצועי ואיכותי במדעים השונים שישרת את האוניברסיטה העברית שאליה הועברה הספרייה ב-1925. בהנהלתו טופח האוסף במיוחד בתחומי מדעי הרוח, אז נוספו לספרייה כשישים אלף ספרים בפילוסופיה, דת, פילולוגיה, אמנות, היסטוריה וגאוגרפיה. האוסף הנוכחי כולל מספר נרחב של מקורות ראשוניים מרכזיים, כלי עזר וספרות מחקרית במדעי הרוח, הנחוצים לעבודות מחקר מתקדמות, במיוחד בשלושת התחומים – היסטוריה, לימודים קלסיים, תולדות הנצרות. לעומת זאת, בתחומים הללו הספרייה ע"ש בלומפילד למדעי הרוח בהר הצופים, שהתפצלה מהספרייה הלאומית לפני שלושים שנה (ראו מבוא), היא בעיקרה ספרייה סמינריונית. אוסף מדעי הרוח הכלליים כולל גם מגוון גדול של כלי יעץ, ובהם אנציקלופדיות, מילונים בשפות רבות ואטלסים. שיעור הולך וגדל של כלי יעץ אלו מקוון היום.

נוסף על התמחות בשלושת התחומים שצוינו לעיל, האוסף מכיל גם מגוון רחב של חומרים בתחומים אחרים שנאספו במהלך השנים, כגון היסטוריה וגאוגרפיה של אזורים שמחוץ למזרח הקרוב ולאירופה, בלשנות של שפות אירופיות, היסטוריה אמריקנית, ספרות יפה בלשונות מקור ובתרגומים לעברית ולאנגלית, מדע המדינה ויחסים בין-לאומיים (תולדות המשטרים, אידאולוגיה פוליטית, טרור, זכויות אדם).

מקורות האוסף

אוסף מדעי הרוח של הספרייה נבנה והתבסס על שני מקורות עיקריים: רכישת ספרים, ותרומות נדיבות. מדובר בעיקר בתרומות שנאספו באירופה במחצית הראשונה של המאה ה-20 ובאוספים של מלומדים שהביאו עמם מאירופה ספריות מבוססות וחשובות. במשך השנים המשיכה הספרייה לקבל תרומות רבות ונרחבות כמעט ללא הבחנה.

חצבו הנוכחי של האוסף

כשאר אוספי הספרייה הלאומית גם אוסף מדעי הרוח הכלליים איבד מעדכנותו בשנות המצוקה של הספרייה הלאומית, משנות ה-90 של המאה ה-20, ובמיוחד בעשור הראשון של המאה ה-21, עת הופסקה רכישתן של סדרות רבות, של ספרות מעודכנת ושל כתבי עת. התחדשות הספרייה היום מהווה לפיכך הזדמנות הן להגדיר מחדש את תחומי האיסוף הרצויים באוסף הן לעדכנו.

* ד"ר מילכה רובין, אוצרת אוסף מדעי הרוח הכלליים

ה.2 עקרונות האיסוף

אוסף מדעי הרוח הכלליים שונה במהותו מאוספי יהדות וישראל, שבהם הספרייה הלאומית שואפת להגיע לייצוג ממצה של הספרות בתחומי הדעת הרלוונטיים, ולפיכך היא נוקטת בהם לרוב איסוף גורף. לעומתם, לאוסף מדעי הרוח הכלליים הציבה הספרייה שלושה יעדים מרכזיים, ולפיהם האוסף הזה מתבסס במהותו על בחירה.

היעדים המרכזיים של האוסף

- 1) לספק תמיכה במחקר מתקדם (רמה 4; ראו רמות האיסוף במבוא) בכל הקשור לתרבויות שבשלושת תחומי הליבה של הספרייה – יהדות, ישראל, אסלאם והמזרח התיכון – בתחומי מדעי הרוח והחברה.
- 2) לתת ייצוג הולם ברמה מחקרית לתחומים נבחרים במדעי הרוח.
- 3) לספק מידע כללי לציבור הרחב בתחומי מדעי הרוח והחברה, ובנושאים נוספים שאינם נוגעים לתחומי הליבה של הספרייה הלאומית (יוגדרו להלן).

בחירת תחומי ההתמחות וקביעת רמות האיסוף בהם

שני העקרונות המנחים החשובים ביותר בחידוש אוסף מדעי הרוח הכלליים הם **בחירת התחומים** שבהם יתמחה האוסף ו**קביעת רמת האיסוף** הרצויה בכל תחום – כפי שיוצג להלן. מכיוון שאין מדובר באוסף הנבנה מראשיתו, אלא באוסף קיים, המשימה שמוטלת עלינו היא לנווטו לכיוונים הרצויים. פירושו של דבר הוא כי עלינו לבחון מחדש את דרכי האיסוף בתחומי מדעי הרוח והחברה, ולעשות אחד מאלה:

- 1) למלא פערים שנוצרו בשנות המצוקה של הספרייה הלאומית ולעדכן את האוסף בתחומים שייבחרו.
- 2) לצמצם או אף לבטל תחומים מסוימים שבהם התמחה האוסף בעבר, והיום המדיניות בנוגע אליהם השתנתה.
- 3) לבסס תחומים מוגדרים שבהם האוסף הקיים לוקה בחסר.

לפירוט התחומים שיצומצמו, או יבוטלו או יתווספו – ראו בסוף הפרק הזה.

רציונל לבחירת תחומי ההתמחות

בחירת תחומי ההתמחות העיקריים של האוסף מוכתבת על פי שני יעדיו הראשונים – תמיכה בשלושת אוספי הליבה שבספרייה, והתמחות מחקרית בנושאים מוגדרים במדעי הרוח. על מנת לבנות אוסף מקיף ומקצועי הצבנו לנו למטרה ליצור חפיפה נרחבת, עד כמה שאפשר, בין שני היעדים הללו. כך למשל ההתמקדות בחקר תולדות המזרח הקדום ואגן הים התיכון חשובה בפני עצמה, אך באותה עת מספקת גם תמיכה חשובה ביותר למחקר תולדות עם ישראל בתקופות השונות למן תקופת המקרא ועד העת החדשה.

שני תחומי ההתמחות הראשיים של האוסף הם **תרבויות המזרח הקדום ואגן הים התיכון**, אזורים שבהם נולדו וצמחו שלוש הדתות המונותאיסטיות, ו**תרבות המערב**, אשר ליהדות יש עמה שיג ושיח מתמשך לאורך

הדורות, ושאונו במדינת ישראל ממשכיכים לראות את עצמנו במידה רבה חלק ממנה. יש לציין שבבחירה זו אין שינוי של ממש לעומת מה שהיה נהוג בעבר – בתחומים הללו התמחתה הספרייה מאז ומתמיד, והיא מחזיקה באוספים מבוססים שלהם (גם אם לא תמיד מעודכנים, כאמור בשל צוק העתים).

שיקול חשוב נוסף בבחירת תחומי ההתמחות נוגע לאוספי הספרייה ע"ש בלומפילד של האוניברסיטה העברית בהר הצופים. כדי למנוע כפילויות מיותרות ובהסכמה עם האוניברסיטה, ישאפו שתי הספריות לחלק ביניהן את תחומי ההתמחות המחקרית. אי לכך, בנושאים שבהם קיים אוסף מחקרי נרחב ומבוסס בספרייה בהר הצופים – לא תשקיע הספרייה הלאומית בבנייתו של אוסף מחקרי מקיף, אלא תסתמך על קיומו של האוסף שבאוניברסיטה, גם אם הנושאים הללו נכללים בתחומי ההתמחות המחקרית של אוסף מדעי הרוח הכלליים.

נוסף על תחומי ההתמחות שבהם הספרייה הלאומית נועדה לספק חומרים ברמה מחקרית גבוהה, הספרייה הלאומית מחויבת, על פי היעד השלישי שהוגדר לעיל, לתת שירות ברמה בסיסית אך הולמת לאוכלוסייה הכללית בכל תחומי מדעי הרוח, בתחומי מדעי החברה המשיקים למדעי הרוח, ובנושאים אקטואליים מסוימים על פי שיקול דעתו של אוצר אוסף מדעי הרוח הכלליים.

קביעת רמות האיסוף

רמת ההתמחות בתחום קשורה קשר הדוק לקהל היעד. שיטת הדירוג שבה נעשה שימוש היא שיטה בין-לאומית הנזכרת במבוא.

רמות האיסוף באוסף מדעי הרוח הכלליים:

- 1) באוסף זה אין בשום תחום איסוף ברמה גורפת (רמה 5).
- 2) רמת האיסוף בתחומי ההתמחות היא ברמה מחקרית (רמה 4).
- 3) בכל רמת איסוף נכללת גם הרמה הנמוכה ממנה. משמעות הדבר היא כי גם בתחומי ההתמחות הספרייה הלאומית מחויבת לספק ספרות בסיסית לשימוש הקהל הרחב ולא רק לקהל המתמחים בתחום.

רמה מחקרית (תמיכה במחקר מתקדם, רמה 4) – הספרות בתחומי ההתמחות של האוסף נאספת ברמה המחקרית הגבוהה ביותר, לפיכך ספרות זו צריכה לייצג את חזית המחקר ולשרת חוקרים ותלמידים מתקדמים וכל העוסק בנושאים הללו ברמה מחקרית, מהארץ ומהעולם, מהאוניברסיטאות בישראל ובפרט מן האוניברסיטה העברית, אשר הספרייה הלאומית ממשיכה לשמש ספריית המחקר שלה במדעי הרוח. בנוסף, ברמה זו ייאספו נקודתית גם חומרים שאינם נכללים בתחומי ההתמחות של האוסף, אך הם מוגדרים כתומכי ליבה ומשרתים את חוקרי יהדות, ישראל ואסלאם.

ברמת איסוף מחקרית (רמה 4) יש לשים דגש על מקורות ראשוניים בשפת מקור ובתרגום, ועל ספרי עזר המסייעים לשימוש בהם, ובכלל זה מילונים מתמחים מיוחדים וספרי יעץ, וכן על מחקרים עדכניים בהיקף נרחב ומעמיק. כמו כן יש חשיבות עליונה לכלי חיפוש ומאגרי מידע מקוונים, כגון Thesaurus

International Library of Latin Texts או Linguae Graecae, ולכללים ביבליוגרפיים עדכניים, כמו ITER – Database on Middle Ages and Medieval Historical Abstracts; Bibliography או Renaissance Studies. יש לעקוב כל העת אחר הופעתם של כלים מסוג זה ולרכשם לאוסף. אך על פי האמור לעיל, הרכישה לא תהיה גורפת, אלא בררנית.

רמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3) – רמה זו נועדה לספק חומר רקע תומך לתחומי הליבה בנושאים שאין בהם התמחות מחקרית הן לתלמידים לתואר ראשון ושני הן לקהל הרחב. ברמה זו נכללים שלל נושאים הנוגעים לאזורים ולתרבויות, שבהם הספרייה לא בחרה להתמחות ברמה מחקרית, אלא לספק מידע מבוסס, מפורט ועדכני ברמה כללית יותר. שיעור לא מבוטל מהחומרים באוסף מדעי הרוח הכלליים נכלל ברמה זו.

רמת מידע בסיסי (רמה 2) ורמה מזערית (רמה 1) – רמות אלו כוללות ספרות בסיסית ביותר הנוגעת לתחומים שאינם כלולים ברמות 3 ו-4. נכללים בהן בעיקר סקירות נרחבות, ספרי יסוד, כלי עזר כגון אנציקלופדיות, מילונים, handbooks, שנועדו לספק מידע כללי לכל דורש בתחומי ידע נרחבים ובכלל זה בנושאים אקטואליים.

מדיניות האוסף ביחס למדעי החברה

מאז היווסדה לא היה בספרייה הלאומית איסוף של ממש בתחום מדעי החברה, ולפיכך יש בה רק ספרות אקראית שנרכשה בהתעורר בה צורך. כל עוד לא תתקבל החלטה על הקמתו של אוסף מדעי החברה, נרכשים חיבורים במדעי החברה משני סוגים:

- 1) ספרות מסכמת וסקירות רחבות וספרים פורצי דרך מן השורה הראשונה בלבד.
- 2) ספרות התומכת ישירות בתחומי הליבה של הספרייה הלאומית.

הגדרת התחומים של רמות האיסוף

איסוף ברמה מחקרית (תמיכה במחקר מתקדם, רמה 4)

ברמה זו הוגדרו שני תחומים ראשיים (א-ב להלן), ותחומים בודדים נוספים (ג). בכל אחד מהתחומים מפורטים האזורים והנושאים הנכללים בו.

א. המזרח הקדום ותרבויות אגן הים התיכון בכל התקופות

האזורים הנכללים: הסהר הפורה (מסופוטמיה, סוריה וארץ ישראל, מצרים), אנטוליה (=אסיה הקטנה), איראן, חצי האי ערב, מצרים וצפון אפריקה (כולל אתיופיה), הודו, (חלקית, ראו להלן), גאורגיה, ארמניה, יוון, איטליה, ספרד ודרום צרפת.

הנושאים הנכללים: תרבויות המזרח הקדום עד ימיו של אלכסנדר הגדול – 330 לפנה"ס, ובכללן

תרבויות שומר, בבל ואשור, תרבויות אחדות באיראן, התרבות החיתית, הפיניקית, הכנענית, ועוד; התרבות ההלניסטית בכל רחבי המזרח; התרבות הרומית בכל תחומי שלטונה והשפעתה של האימפריה, ולצדה התרבות הפרתית והתרבות הסאסאנית, התרבות הערבית בתקופה שלפני עליית האסלאם בכל רחבי המזרח; התרבויות בשלהי העת העתיקה ובתקופת האימפריה הביזנטית (מן המאה השלישית לספירה ועד לנפילתה ב-1453). תרבויות נוספות הנכללות במסגרת זו הן של הארמנים, הגאורגים, הקופטים והאתיופים; וכן תרבויות בהודו – בכל הנוגע לקשרים עם התרבות האיראנית והתרבות המוסלמית.

מדובר במכלול התרבותי במובן הרחב של המילה, ובכלל זה ספרות ראשונית וספרות משנית בעלות אופי היסטורי, ספרות בנושא דתות, ובכלל זה דתות פגניות למיניהן ונצרות מזרחית על גווניה (וראו להלן, תחת הכותרת "תולדות הנצרות"), ספרות יפה שמקורה בתרבויות הללו, ארכאולוגיה (כולל אפיגרפיה, נומיסמטיקה, פפירולוגיה), בלשנות בסיסית בשפות הרלוונטיות, אמנות, גאוגרפיה של המזרח הקדום. עם זאת, יש להסתייג ולציין כי תחומי התמחות מסוימים, שאינם מפותחים באוסף כיום ויש להם חלופה מעמיקה וראויה בספריית האוניברסיטה העברית בהר הצופים, לא ייכללו ברמת התמחות מחקרית באוסף, אלא על פי החלטה מנומקת אד-הוק. עם תחומים אלו נמנים כיום אשורולוגיה, אגיפטולוגיה, ארכאולוגיה ואמנות, ובהם תרכוש הספרייה כלים מרכזיים וספרות מחקרית ברמות 2-3, בעוד שהמקורות הראשוניים והכלים שעליהם המחקר מתבסס יירכשו באופן בררני, על פי הערכתו של האוצר את נחיצותם וחשיבותם.

ב. תרבות המערב מראשיתה ועד ימינו

תחום זה מתמקד בתרבויות ובעולמות הדעת העומדים בבסיס תרבות המערב. האזורים הנכללים: אנגליה, סקוטלנד, אירלנד, צרפת, ספרד, פורטוגל, גרמניה, אוסטריה, ארצות השפלה, שווייץ, איטליה, יוון, איי הים התיכון וארצות הבלקן (הארצות הסקנדינביות ייאספו ברמה 3 בלבד). ארבעת התחומים המרכזיים: לימודים קלאסיים, היסטוריה אירופית, תולדות הנצרות ותאולוגיה נוצרית, פילוסופיה מערבית; בכל אחד מהם יפורטו הנושאים הנכללים בו:

- 1) לימודים קלאסיים – התרבות הקלאסית הגרקה-רומית, על כל ביטוייה (לדוגמה, מקורות בנושאי היסטוריה, ספרות ותאטרון, מדעים, מוזיקה), ובכלל זה מהדורות חדשות של טקסטים קלאסיים השונות מהותית מן המהדורות הקיימות בספרייה, ובמיוחד מהדורות ביקורתיות; תרגומים של הטקסטים הנזכרים; אפיגרפיה (המשך האוסף הקיים); פפירולוגיה; בלשנות קלאסית, מילונים חדשים (מהדורות חדשות של מילונים השונות מהותית מן המהדורות הקיימות בספרייה), מילונים מתמחים בשפות הקלאסיות; ספרות יעץ וכלי עזר בלימודים קלאסיים; מבחר מייצג של חומרים בארכאולוגיה, אמנות, ונומיסמטיקה.
- 2) היסטוריה אירופית – היסטוריה במובנה הרחב, כלומר היסטוריה פוליטית, דתית, חברתית וכלכלית של העת העתיקה ושלהי העת העתיקה (בחפיפה עם לימודים קלאסיים); היסטוריה ביזנטית (ראו גם לעיל – בתחומים הללו ישנה חפיפה עם אגן הים התיכון); היסטוריה של ימי הביניים במערב אירופה, ובמיוחד בצרפת, אנגליה, גרמניה, איטליה וספרד; תקופת הרנסנס, העת החדשה המוקדמת והעת החדשה. גם בנושאים הללו יש להמשיך ולתת עדיפות לחומרי מקור, לקובצי המקורות הראשוניים

של ארצות דוגמת *Monumenta Germaniae Historica*, או *Eighteenth Century Collection*, *Online*, לתרגומים של מקורות, ולאנציקלופדיות וכלי עזר מתמחים דוגמת *Cambridge Histories* או *New Pauly Wissowa*. כמו כן יש לרכוש ספרות מחקרית עדכנית חשובה בתחום. יודגש שיירכשו גם מחקרים בתחומי מדעי החברה המשיקים להיסטוריה בנושאים שפורטו.

(3) **תולדות הנצרות ותאולוגיה נוצרית – נצרות קדומה עד המאה הרביעית, נצרות מזרחית על כל גווניה, ונצרות מערבית כולל "הרסיות" למיניהן (למשל נצרות גנוסטית, הכיתות המונופיזיטיות, נסטוריאנים במזרח או אריאנים, קתארים, וולדנזים, והוגנוטים במערב).** יש להמשיך לרכוש סדרות של מקורות, כגון *Sources chrétiennes*, *Corpus Christianorum Patrologia Corpus Christianorum Seria Graeca et Latina*, וכן **תרגומים של מקורות**. כתבי אבות כנסייה מזרחיים ומערביים, כגון, *Orientalis (CCSG; CCSL)*, וכן ספרות מחקרית עדכנית בנושא תולדות הנצרות ותאולוגיה נוצרית. יש לשים לב במיוחד לספרות תאולוגית נוצרית המתייחסת ליהדות ולאסלאם.

חשוב לעדכן כלי יעץ למיניהם, כגון מילונים וכלי עזר מתמחים, המסייעים בקריאת כתבי יד וטקסטים, וכן לקסיקונים ואנציקלופדיות מעודכנים בנושאי היסטוריה ותאולוגיה נוצרית. יוצא מן הכלל הזה הוא נושא תולדות הנצרות ותאולוגיה בעידן המודרני (המאה ה-20-21): כאן יש להתמקד בזרמים מרכזיים שהשפיעו השפעה ניכרת על תרבות המערב ועל ההיסטוריה היהודית. אין להרחיב בנושאי כתות עכשוויות ומטיפים למיניהם הנפוצים ביותר בארצות הברית ובמזרח הרחוק ומפיצים חומרים מיסיונריים לרוב, אלא אם כן יש להם קשר ישיר ליהדות ולישראל.

(4) **פילוסופיה מערבית – הענפים האלה: מטפיזיקה, לוגיקה, אפיסטמולוגיה, אתיקה, פילוסופיה פוליטית, פילוסופיה של הדת, פילוסופיה של ההיסטוריה, אסתטיקה, פילוסופיה של המדע.** בענפי הפילוסופיה המערבית שנמנו לעיל יתמחה אוסף מדעי הרוח הכלליים בתקופות ובזרמים שלהן:

פילוסופיה יוונית בעת העתיקה (פרא-סוקרטים, אפלטון, אריסטו, פילוסופיה הלניסטית, פילוסופיה נאופלטונית);

פילוסופיה של ימי הביניים והרנסנס – נאופלטוניזם נוצרי בראשית ימי הביניים, פילוסופיה של הדת, "תור הזהב" של הפילוסופיה (המאות ה-12 עד ה-14 – דמויות מפתח: אוגוסטינוס, יוהנס סקוטוס, אנסלם, רוג'ר בייקון, בונבנטורה, אלברטוס מגנוס, תומס אקווינס); התחדשות הפילוסופיה הקלסית ברנסנס (פילוסופיה אריסטוטלית, הלניסטית, נאופלטונית).

פילוסופיה של המאות ה-17 וה-18 – הוגים מרכזיים של התקופה, כגון דקרט, שפינוזה, לייבניץ וקאנט. **פילוסופיה של המאות ה-19 וה-20 –** זרמים מרכזיים בפילוסופיה הקונטיננטלית, שקשורים קשר הדוק לפילוסופים יהודים ובהם האידאליזם הגרמני (קאנט, שלינג, הגל, שליירמאכר, ואחרים), פנומנולוגיה (הוסרל והיידיגר שהשפיעו על לוינאס, דרידה), אקזיסטנציאליזם (קירקגור, ניטשה, סרטר, קמי), נאוקאנטיניזם (לנגה, הרמן כהן, טרולטש), סטרוקטורליזם (לוי-סטרואוס, דרידה) ופוסט-סטרוקטורליזם (ברת, פוקו).

אוסף מדעי הרוח הכלליים לא יתמחה בפילוסופיה אנליטית אנגלו-אמריקנית של המאה ה-20. ענף זה בפילוסופיה לא פותח בעבר בספרייה הלאומית, ואילו הספרייה בהר הצופים התמחתה בו בהרחבה. בשל כך, תירכש באוסף שלנו ספרות ברמה 3 בלבד, ולא ברמה 4. יש לתת את הדעת לאופייה הבין-תחומי של הספרות הצרפתית בפילוסופיה, המגשרת בתפיסת עולמה בין הספרות וההגות, ההיסטוריה והתרבות, הפילוסופיה ומדעי החברה.

ג. תחומים נוספים (שייאספו ברמה מחקרית, רמה 4)

בלשנות של שפות הודו-אירופיות בעת העתיקה ובימי הביניים – בכלל הנוגע לשפות של תרבויות ואזורים שנכללים בתחומי ההתמחות שנזכרו לעיל.

אוסף בהיסטוריה ופילוסופיה של המדע, הרפואה והטכנולוגיה (אדלשטיין, פרידנוואלד ועוד) – לאוסף ייחודי זה ערך בין-לאומי והוא מורכב בעיקר מאוספים ייחודיים שנתרמו בעבר. הספרייה הלאומית תמשיך לרכוש ספרות חשובה בתחומים הללו כדי שהאוסף ימשיך להיות עדכני ויוכל לשרת חוקרים.

התחומים הנכללים באוסף זה בהיסטוריה הם תולדות המדע והטכנולוגיה בעת העתיקה, בימי הביניים ובעת החדשה – בכלל זה היסטוריה של החידושים המדעיים והטכנולוגיים בתחומים מתמטיקה, אלכימיה וכימיה, פיזיקה, אסטרונומיה, ביולוגיה, בוטניקה, תולדות התעשייה והטכנולוגיה, תולדות הרפואה בשירת דגש על רפואה יהודית (אוסף פרידנוואלד), רפואה עממית, מגיה. תיתכן חפיפה לא מעטה עם תחומי היסטוריה אחדים ועם אוסף אסלאם והמזרח התיכון (ראו נספח תיאום בין האוספים).

לאיסוף בתולדות המדע והטכנולוגיה נקבע גבול כרונולוגי עליון: ייאספו חידושים עד 1950, לפי שהמאוחר יותר עדיין לא נכלל בהגדרה של "היסטוריה". סיבה נוספת לקביעה זו נעוצה בכך שבתקופה המודרנית חידושי המדע והטכנולוגיה הם מואצים ביותר ודורשים לפיכך איסוף נרחב, מקיף ויסודי שהוא מעבר ליכולותיה של הספרייה הלאומית.

החומרים שנכללים בפילוסופיה של המדע הם מן העת העתיקה ועד ימינו, כולל שאלות עכשוויות בנושאי איכות הסביבה, מדע ואתיקה.

יצוין שאף שהאוסף נכלל במעגל ההתמחות המחקרית (רמה 4), האיסוף בו יהיה בררני ביותר ויתמקד במחקרים באיכות גבוהה ביותר ובנושאים מרכזיים (תיתכן ממלא חפיפה לא מעטה עם ההתמחות בפילוסופיה).

תולדות הספר והספרייה – זהו תחום התמחות חדש, שעד כה נאסף באופן ייצוגי בלבד. אוסף מדעי הרוח הכלליים יחזק ויבסס את התמחותו בתחום תולדות הספר והספרייה, הן משום שהספרים שימשו במשך הדורות כלי עיקרי לשימור ידע, וסביבם קמו הספריות מן העת העתיקה ואילך, הן מכיוון שאנו עתה בעיצומו של תהליך שינוי קיצוני בכל הנוגע לתפקידו של הספר ולעיצובו בעתיד בעידן הדיגיטלי.

בתחום זה ייאספו פריטים שעיסוקם בתולדות הספר במגוון תרבויות, ובכלל זה בתפקידו, מעמדו והשפעתו, אופיו, מבנהו, וחזותו של הספר (עימוד, איור, כתבי יד, גופן [פונט] וסדר, כריכה, וכדומה), ובשינויים העכשוויים בכל אלה לאור ההתפתחויות הטכנולוגיות בימינו.

תרבות יפן – מקורו של אוסף זה בתרומה של גב' ז'אן סיד'ה לזכר הוריה. על בסיס גרעין תרומה זה נבנה במהלך השנים אוסף מיוחד, וכיום יש בו ספרים נדירים, הדפסים נדירים וספרות מרכזית בתחום האמנות, התאטרון והספרות היפנית. אף שהחלטת כי ככלל הספרייה אינה מתמחה בנושאי המזרח הרחוק, וכי התמחות מחקרית באוסף תתקיים מעתה ואילך במחלקה למזרח אסיה באוניברסיטה העברית (ראו נספח הנמקות), הספרייה הלאומית מחויבת לתורמת, ולפיכך תמשיך להחזיק באוסף ייחודי זה ותמשיך לאסוף ספרות מרכזית בנושא.

איסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3)

אוסף מדעי הרוח הכלליים מתפקד ברמת תמיכה (רמה 3) בראש ובראשונה כאוסף תומך לשלושת האוספים בתחומי הליכה – יהדות, ישראל, אסלאם והמזרח התיכון. בנוסף, יירכשו ברמה 3 גם חומרים בכמה תחומים, כגון ספרות, אמנות, מוזיקה, מדעי החברה, משפטים וחינוך, המשמשים חומר תומך למחקרים בתחומי ההתמחות (רמה 4).

נושאים הנכללים בתחומי התמיכה לשלושת אוספי הליכה – היסטוריה, ארכאולוגיה, גאוגרפיה וקרטוגרפיה, פילוסופיה, תאולוגיה, מדע הדתות, ספרות, בלשנות של השפות הרלוונטיות (מילונים דו-לשוניים [תוך מתן העדפה לאנגלית] וספרי דקדוק), מוזיקה, אמנות סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, מדע המדינה, כלכלה וחברה, תולדות המשפט ותולדות החינוך, ועוד – לפי הצורך, של חברות ותרבויות שיש להן נגיעה ישירה לתחומי הליכה.

מאפייני הספרות התומכת – יש להתמקד בחיבורים מקיפים ולהעדיף על פני מחקרים נקודתיים. חיבורים נקודתיים יירכשו רק אם יש להם נגיעה ישירה לתחומי הליכה. שפות הספרות התומכת – השפות המועדפות הן עברית, אנגלית, צרפתית, גרמנית ורוסית. חיבורים בשפות אחרות יירכשו במידה שנושאייהם חיוניים כתמיכה לתחומי הליכה ואין להם תרגום לאחת מן השפות המועדפות.

תמיכה באוסף יהדות

תחומי האיסוף:

א) **אגן היסודי בכל התקופות:** רובו ככולו נאסף ברמת התמחות (רמה 4) באוסף מדעי הרוח הכלליים (ראו לעיל). לפיכך התמיכה באוסף יהדות מחייבת רק שימת דגש מיוחדת, היות שמדובר בקשת נרחבת ביותר של תרבויות מן המזרח הקדום – העולם ההלניסטי, הרומי-הביזנטי, הפרסי והנוצרי-המזרחי – הנקשרות כולן במידה ניכרת לפרקים ולמקומות בתולדות העם היהודי.

ב) **מערב אירופה בימי הביניים ובעת החדשה, היסטוריה ותרבות:** נכלל ברמה 4 באוסף מדעי הרוח הכלליים, ולפיכך נדרש רק דגש מיוחד בנושאים הנוגעים ליהדות.

ג) **תרבויות מזרח אירופה:** נוכחות יהודית ניכרת במזרח אירופה מן האלף השני מחייבת תמיכה בתחום תרבויות האזור, ובכללן רוסיה (כולל ברית המועצות והאימפריה הרוסית בזמנה), בולגריה, מונטנגרו,

מקדוניה, סלובניה, סלובקיה, סרביה, פולין, צ'כיה, קרואטיה, הונגריה, רומניה.
אולם שלא כשיג ושיח התרבותי הער שניהלו היהודים עם סביבתם במערב אירופה ובמזרח התיכון, היה
הדיאלוג התרבותי עם היהודים במזרח אירופה מוגבל ביותר רוב הזמן. לפיכך בתחום זה ניתן להסתפק
באיסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3). עם זאת, כפי שנאמר לעיל, במקרה שבאוסף יהדות
מתעורר צורך נקודתי בתמיכה רחבה יותר, תירכש גם ספרות ברמת תמיכה במחקר מתקדם (רמה 4).
(ד) **צפון אמריקה ודרום אמריקה:** נוכחות יהודית חשובה רבת שנים בשני אזורים אלו, המקיימת קשר
הדוק עם סביבתה, מחייבת תמיכה מעמיקה ביותר. לפיכך הבחירה באיסוף ברמה 3 ולא ברמה 4 היא
תולדה של שיקול מעשי בלבד. בנייתו של אוסף מחקר מקיף בתולדות צפון אמריקה ודרום אמריקה
היא מטלה תובענית ביותר ואינה עומדת בראש סדר העדיפויות של הספרייה הלאומית (ראו תכנית
האב). לפיכך, בדרך כלל יועדף איסוף ברמה 3, ובעת הצורך בתמיכה מעמיקה יותר תיעשה רכישה
ברמה 4.
(ה) **הודו, סין, אוסטרליה ודרום אפריקה:** בכל הנוגע לקהילות היהודיות בתפוצות אלו בכל התקופות,
ייעשה האיסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3).

תמיכה באוסף אסלאם והמזרח התיכון

אוסף יהדות, אוסף אסלאם והמזרח התיכון ואוסף מדעי הרוח הכלליים מקיפים יחדיו ברמה 4 את הנושאים
הנכללים באוסף מדעי הרוח הכלליים; התמיכה באוסף אסלאם והמזרח התיכון מחייבת לפיכך רק שימת
דגש נוספת.
עם זאת, אזורים מסוימים שאינם מיוצגים היטב באוספים הללו וההתמחות בהם חשובה לצורך תמיכה
באוסף אסלאם והמזרח התיכון יהיו באחריות אוסף מדעי הרוח הכלליים. מסיבה זו תמשיך הספרייה
הלאומית להתמחות ברמה 3-4 במרכז אסיה, כפי שעשתה עד כה, היות שהתפתחויות באזור זה משפיעות
ישירות על ההיסטוריה המוסלמית, ואילו בנוגע לאזור התת-יבשת ההודית היא תמשיך באיסוף ברמה 3.
תמיכה הנוגעת למדינות נוספות שבהן קיימת נוכחות אסלאמית, תישקל על פי הצורך והחשיבות.
הערה כללית: ראוי לציין כי במעמדו כאוסף תומך, על אוסף מדעי הרוח הכלליים להתמקד בחומרים
רלוונטיים לתחומי הליכה ולהיזהר מלהתפרס יתר על המידה בנושאים החורגים מהם; לדוגמה, בנושא
אמריקה הלטינית התמחותנו מתמקדת בעיקר ביהודים ובאינקוויזיציה (רמה 4), ואילו בתרבויות המאיה
והאינקה האיסוף נעשה למטרות ידע כללי (רמה 1-2).

איסוף ברמת ידע כללי (רמה 1-2)

מעגל זה כולל את התחומים שבהם יספק אוסף מדעי הרוח הכלליים תשתית בסיסית בלבד, כלומר תיאסף
בהם ספרות כללית ברמת מידע בסיסי (רמה 2) וברמה מזערית (רמה 1), המיועדת בעיקרה לתלמידי תיכון,
אוכלוסייה משכילה וחוקרים המחפשים ספרות רקע ראשונית. תשתית זו נועדה לספק ידע ראשוני וכללי,
אך עדכני ואיכותי, והיא תציע ספרות יעץ, אנציקלופדיות, וספרים המסכמים נושאים ותחומי דעת נרחבים

שאינם נכללים בשני המעגלים הראשונים (רמות 3-4 שפורטו לעיל).
המטרה היא שהספרייה הלאומית תשמש גם ספרייה ציבורית ברמה גבוהה בנושאים מרכזיים שיש לקהל הרחב עניין בהם.

נושאי האיסוף:

- א) **מדעי החברה:** הספרייה תרכוש ספרות בסיסית עדכנית, המסכמת גישות בתחומים סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, מדע המדינה, יחסים בין-לאומיים. יש לשים דגש על נושאים עכשוויים, כמו מגדר, טרור, זכויות אדם, איכות הסביבה, גלובליזם, וכן על דמויות פוליטיות, מאורעות מרכזיים, ועניינים אחרים הזוכים לתהודה ציבורית.
- ב) **משפטים:** ספרות בסיסית ביותר, לא-מקצועית, המסכמת יסודות, עקרונות וגישות בתחומי המשפט המרכזיים.
- ג) **שירה וספרות יפה:** יצירות קלאסיות ויצירות שזכו בפרסים חשובים מכל מיני תרבויות – בשפות המקור, אם נכתבו באנגלית, צרפתית, גרמנית, רוסית, איטלקית וספרדית, ובתרגום לעברית ולאנגלית משפות אחרות; וכמו כן ספרות מסכמת, הנוגעת בסופרים חשובים ובזרמים ספרותיים מרכזיים.
- ד) **אמנות:** ספרות הנוגעת לאמנים או לזרמים מרכזיים בתולדות האמנות ולחידושים מרכזיים באמנות העכשווית.
- ה) **מוזיקה:** ספרות הנוגעת למלחינים ידועים ולזרמים מרכזיים בתולדות המוזיקה, שאינם נכללים בתחומי התמחות הספרייה או ספרות הנוגעת למגמות עכשוויות מרכזיות.
- ו) **היסטוריה וגאוגרפיה של אזורים שאינם נכללים ברמה מחקרית או ברמת תמיכה (רמה 3-4):** ספרות בסיסית ברמה 1 הנוגעת להיסטוריה ולגאוגרפיה של ארצות המזרח הרחוק, סקנדינביה, אוסטרליה, אפריקה, וכדומה.

לשונות החומרים לאיסוף

באוסף מדעי הרוח הכלליים תינתן עדיפות ראשונה לאיסוף חומרים בעברית ובאנגלית. ספרות ברמת התמחות מחקרית בעלת רלוונטיות גבוהה תירכש גם בצרפתית ובגרמנית. ספרות בשפות נוספות תירכש כאשר היא מרכזית לנושא – דוגמת ספרדית בנוגע לספרד בתקופת האינקוויזיציה, איטלקית בנוגע ליהדות איטליה או לתולדות איטליה, רוסית בנושא יהדות רוסיה, יוונית ורוסית כאשר מדובר בלימודים ביזנטיים). בתחומי התמיכה (רמה 3) תירכש בעיקר ספרות בעברית ובאנגלית, ולעתים גם בשפות אחרות כמוגדר לעיל.

ה.3 תבניות הפריטים (פורמטים)

ה. אוסף מדעי הרוח
הכלליים

פורמט אלקטרוני

מבין אוספי הספרייה הלאומית, אוסף מדעי הרוח הכלליים הוא האוסף הכולל את המספר הגדול ביותר של כתבי עת מודפסים ואלקטרוניים ומאגרי מידע אלקטרוניים, כנגזר משלושת יעדיו המרכזיים שהוגדרו לעיל. באמצעים מודפסים ואלקטרוניים האוסף מספק את בסיס התמיכה הרחב והמקיף הן לתחומי הליבה של הספרייה הן לתחומי ההתמחות של מדעי הרוח. עקב ההתפתחות המואצת של מאגרי המידע האלקטרוניים, יש לקיים מעקב אחר מאגרים חדשים הרלוונטיים לתחומי ההתמחות ולשאוף לרכוש את החשובים והמרכזיים שבהם, ככל שיאפשר זאת תקציב הספרייה. בתחום כתבי העת השאיפה היא לעבור לפורמט אלקטרוני ככל שיתאפשר, ועם זאת להמשיך לרכוש עותקי דפוס של כתבי העת החשובים, כל עוד אין בידי הספרייה יכולת הולמת לשימור דיגיטלי. כאשר זו תושג, יישקל להפסיק את רכישתם של עותקי הדפוס.

כתבי יד וארכיונים

באוסף מדעי הרוח הכלליים אצורים לא מעט כתבי יד וארכיונים שנתרמו בעבר לספרייה הלאומית, אך אין בכוונת הספרייה להרחיב ביזמתה אוספים אלו בתחום מדעי הרוח, אלא אם כן יימצאו רלוונטיים במיוחד לתחומי הליבה.

ה.4 נספח: הנמקות לשינויים במדיניות האיסוף במדעי הרוח הכלליים

מכיוון שמשאביה של הספרייה הלאומית אינם בלתי מוגבלים, וכדי להימנע ממצב של "תפסת מרובה - לא תפסת", הוחלט בתכנית האב של הספרייה למקד עד כמה שאפשר את תחומי ההתמחות המחקרית של אוסף מדעי הרוח הכלליים ולהגיע בהם לייצוג הולם ברמה זו, ובתחומים אחרים להתמחות ברמה נמוכה יותר.

תחומים שהאיסוף בהם יעבור מרמה מחקרית (רמה 4) לרמות איסוף נמוכות יותר (רמות 1-3):

(א) בשני התחומים הנמנים באוסף תרבויות המזרח של הספרייה, שנקרא אסיה-אפריקה - המזרח הרחוק ואפריקה שמדרום לסהרה - תיפסק ההתמחות המחקרית.

בתרבויות המזרח הרחוק, שבהן נכללות סין, יפן, קוריאה, וייטנאם, וחומריהן נאספו עד כה ברמה גבוהה (רמה 4-5), ייעשה מעתה האיסוף ברמת מידע בסיסי (רמה 2); היות שלתחום זה אין כל נגיעה לתחומי הליבה שהוגדרו בתכנית האב נמסרו חומרים ממנו, על פי הסכם בין הספרייה הלאומית לאוניברסיטה העברית, לידי הספרייה בהר הצופים, והיום ספרייה זו מחזיקה באוסף מתמחה בתרבויות המזרח הרחוק ברמה מחקרית.

בנושאי הודו יימשך האיסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3), ובנושאי מרכז אסיה ברמת

תמיכה במחקר מתקדם (רמה 4), בשל השפעתם על התרבות המוסלמית, הנכללת בתחום הליבה אסלאם והמזרח התיכון.

בתרבויות אפריקה שמדרום לסהרה ייעשה האיסוף ברמה מזערית (רמה 1), מאחר שאין להן כל נגיעה לתחומי הליבה של הספרייה, שלא כצפון אפריקה, הממלאת תפקיד חשוב בנוגע לתחום הליבה אסלאם הן בתקופת העת העתיקה הן תחת שלטון האסלאם ועד ימינו.

(ב) בהיסטוריה של ארצות הברית, דרום אמריקה ומזרח אירופה, ייעשה האיסוף ברמת תמיכה במחקר אקדמי (רמה 3). החזקה באוספים מחקריים נרחבים בתחומים הללו היא מטלה תובענית ביותר, ולא הוצבה במקום גבוה בסדר העדיפויות בתכנית האב של הספרייה הלאומית. בתחומים הללו יתחזק האוסף ברמה 4 רק באשר לספרות התומכת בתחומי יהדות וישראל או במקרה שבו יתעורר צורך נקודתי לתמיכה באחד מתחומי הליבה של אוספי הספרייה הלאומית.

ו. נספח: תיאום בין האוספים בתחומי ההשקה*

* פרופ' חגי בן-שמאי, המנהל האקדמי של הספרייה הלאומית

מטבע הדברים יש תחומי השקה רבים בין אוספי הספרייה. מטרתו של נספח זה למפות את תחומי ההשקה בין האוספים, ולקבוע את תחומי שיתוף הפעולה ביניהם ואת גבולות האחריות של כל אחד מהם לבחירת החומרים ולתקצוב רכישות בנקודות ההשקה.

הגדרת תחומי ההשקה המרכזיים

- א) תחומי ההשקה בין אוסף יהדות לבין אוסף מדעי הרוח הכלליים**
קשרים והשפעות תרבותיות וחברתיות הדדיות בין החברה היהודית לחברות אחרות בעולם העתיק (המזרח הקדום, פרסים, הלניסטים, רומים, ביזנטים), בביזנטיון, במזרח אירופה ובמערב אירופה, ובמקומות אחרים שאינם תחת שלטון האסלאם או בישראל.
- ב) תחומי ההשקה בין אוסף יהדות לבין אוסף אסלאם והמזרח התיכון**
יהודים תחת שלטון האסלאם; קשרי חברה ורוח ופולמוס בין יהודים למוסלמים; יחסו של האסלאם ליהדות וליהודים.
- ג) תחומי ההשקה בין אוסף אסלאם והמזרח התיכון לבין אוסף מדעי הרוח הכלליים**
ערבים לפני עליית האסלאם; נוצרים תחת שלטון האסלאם בכל התקופות; קשרי חברה ורוח ופולמוס בין נוצרים למוסלמים; קשרים בין האסלאם לבין ישויות פוליטיות וקבוצות נוצריות בפרט ולא-מוסלמיות בכלל (למשל היחסים עם ביזנטיון לאורך ימי הביניים; קשרים עם הממלכה הפרנקית והקיסרות הרומית הקדושה, עם מדינות נוצריות באגן הים התיכון, עם הצלבנים, עם המונגולים, יחסי העות'מאנים ומדינות אירופה בעת החדשה).
- ד) תחומי ההשקה בין שלושת האוספים - יהדות, אסלאם והמזרח התיכון, מדעי הרוח הכלליים**
מפגשים וקשרים הדדיים בין הדתות (מונותאיסטיות ואחרות) והעולמות החברתיים והתרבותיים של בני הדתות האלה. השפעות תרבותיות וחברתיות הדדיות במזרח ובספרד בין הקבוצות הדתיות השונות תחת שלטון האסלאם. נושאים הנוגעים למעמד המשפטי של בני דתות אחרות, למשל מעמדם ומצבם של הלא-מוסלמים תחת שלטון האסלאם, או מעמדם של מוסלמים ויהודים בספרד הנוצרית.
- ה) תחומי ההשקה בין אוסף ישראל לבין שלושת האוספים האחרים**
- 1) ערבים פלסטינים, האסלאם בישראל והסכסוך הישראלי-הערבי, מוסלמים ואסלאם במדינת ישראל - השקה עם אוסף אסלאם והמזרח התיכון.
 - 2) ערבים נוצרים במדינת ישראל - השקה עם אוסף אסלאם והמזרח התיכון, ועם אוסף מדעי הרוח הכלליים.
 - 3) נצרות מערבית במדינת ישראל - השקה עם אוסף מדעי הרוח הכלליים.
 - 4) יהדות במדינת ישראל - השקה עם אוסף יהדות.
 - 5) תולדות ארץ ישראל - השקה עם אוסף יהדות, אוסף אסלאם והמזרח התיכון, ואוסף מדעי הרוח הכלליים.

- עם אוסף יהדות – ארץ ישראל בימי הבית הראשון והשני, בתקופת המשנה והתלמוד, היישוב היהודי בארץ ישראל בתקופה המוסלמית הקדומה, הצלבנית, הממלוכית, העות'מאנית.
- עם אוסף אסלאם והמזרח התיכון – ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הקדומה, מוסלמים בתקופה הצלבנית, השלטון האיובי, הממלוכי והעות'מאני.
- עם אוסף מדעי הרוח הכלליים – התרבויות הסובבות את ארץ ישראל באלף השני והראשון לפנה"ס, התרבות הפרסית, ההלניסטית, הרומית, הביזנטית, נוצרים תחת שלטון האסלאם, צלבנים, עלייה לרגל של נוצרים לארץ ישראל בכל התקופות, העדות הנוצריות המזרחיות, פעילות נוצרית מערבית בארץ ישראל בעת החדשה.

מדיניות הנוגעת לתחומי ההשקה

א) מדיניות הבחירה בתחומי ההשקה

בבחירה חומרים בתחומי ההשקה ישתפו ביניהם האוצרים פעולה במטרה להביא לטיפול הטוב ביותר בנקודות ההשקה ולהימנעות מפערים שעלולים לנבוע מהיעדר תיאום בין האוספים. בכל מקרה של השקה בין האוספים יוביל האוצר שתחומו הוא המרכזי. כך למשל חומרים על יהדות פרס וספרות בפרסית יהודית, או ספרות בערבית-יהודית, ייבחרו על ידי אוצר יהדות בסיוע אוצר אסלאם והמזרח התיכון; ספרות הנוגעת ליהודים בגרמניה תהיה קודם כול באחריותו של אוצר אוסף יהדות, בעוד שספרות העוסקת ביחסה של החברה והתרבות הגרמנית לאחרים ובכללם היהודים תיבחר על ידי אוצר מדעי הרוח הכלליים, בהיוועצות עם אוצר אוסף יהדות אם יידרש; התרבות הערבית במדינת ישראל תהיה בראש ובראשונה באחריות אוצר אוסף אסלאם והמזרח התיכון, בעוד שמדיניות מדינת ישראל כלפי ערביי ישראל תהיה בעיקרה באחריותו של אוצר אוסף ישראל. חשוב שאוצרי האוספים יקיימו ביניהם היוועצויות ועדכונים הדדיים כדי ליצור הסכמה באשר לאופן הטיפול בתחום ההשקה ולהיקף האיסוף בו.

ב) תקציב הרכישה בתחומי ההשקה

התקציב שממנו יירכשו הפריטים ייקבע על ידי הגדרת האוסף שאליו הם מיועדים ואשר לו הם מביאים את התועלת העיקרית. כך למשל ספרות אנטישמית תירכש ככלל על ידי אוסף יהדות, ואילו ספרות ערבית אנטישמית הנכתבת במדינת ישראל תירכש על ידי אוסף ישראל. ספרות הנוגעת לאסלאם בארץ ישראל תירכש על ידי אוסף אסלאם והמזרח התיכון; ספרות הנוגעת לעולי רגל נוצרים לארץ ישראל תירכש על ידי אוסף מדעי הרוח הכלליים, וספרות הנוגעת ליהודים בספרד הנוצרית תירכש על ידי אוסף יהדות. במקרה שבו יש לחומר הנבחר משקל שווה לשני האוספים – יתחלקו שני האוספים בהוצאה.

ו. נספח: תיאום בין
האוספים בתחומי
ההשקה

עם זאת, יש לציין כי אוסף מדעי הרוח הכלליים רוכש ספרות הן בתחומי התמחותו והן בתוקף תפקידו כאוסף התומך באוספים האחרים. במקרה זה ההבחנה הקובעת לצורך התקצוב היא "תמיכה באוסף" (מתקציב אוסף מדעי הרוח הכלליים) לעומת שייכות ישירה לאוסף (מתקציב האוסף האמור). לדוגמה: ספרות העוסקת בחברה ובתרבות הרוסית בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 תומכת באוסף ישראל, ולכן תירכש על ידי אוסף מדעי הרוח הכלליים; לעומת זאת מקומה של התרבות הרוסית בעליות לארץ ישראל שייכת ישירות לאוסף ישראל, ותירכש לפיכך על ידו; ספרות העוסקת בחברה בארצות שונות באירופה שבהן התגוררו יהודים תומכת בתחום יהדות, ולכן תירכש על ידי אוסף מדעי הרוח הכלליים, ואילו ספרות על החברה היהודית בארצות אלה תירכש על ידי אוסף יהדות.

הספרייה הלאומית
المكتبة الوطنية الأسرانية
THE NATIONAL
LIBRARY OF ISRAEL

הספרייה הלאומית קריית אדמונד י. ספרא גבעת רם, ירושלים. טלפון: 074-7336336 / 074-7336337-074

